UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Roman Šír

Exces nutné obrany a krajní nouze

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Tematický okruh: trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 13.09.2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně, a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 269.486 znaků včetně mezer.

V Liberci dne 13.09.2018

……..

Mgr. Roman Šír

Poděkování

Děkuji JUDr. Rudolfovi Vokounovi, CSc. za cenné rady a připomínky. Především mu děkuji za promptní zodpovězení veškerých mých dotazů a kontrolu vyhotovených částí mé práce.

Dále děkuji své manželce Kláře za vytvoření kvalitního studijního prostředí a za neutuchající podporu.

Obsah

Úvod **7**

1. Historický exkurs vývoje právní úpravy nutné obrany a krajní nouze **8**

1.1. Zákon č. 117/1852 ř.z. 9

1.2. Zákon č. 86/1950 Sb. 11

1.3. Zákon č. 140/1961 Sb. 12

2. Úprava nutné obrany a krajní nouze v dalších právních odvětvích **14**

2.1. Nutná obrana a krajní nouze v občanském právu 14

2.1.1. Nutná obrana 15

2.1.2. Krajní nouze v občanském právu 18

2.2. Krajní nouze a nutná obrana ve správním právu 21

2.2.1. Krajní nouze 21

2.2.2. Nutná obrana 23

2.2.3. Důsledky excesu krajní nouze a nutné obrany 24

3. Okolnosti vylučující protiprávnost **26**

3.1. Obecné vymezení 26

3.2. Podmínky uplatnění okolností vylučující protiprávnost 27

4. Krajní nouze **29**

4.1. Účel a funkce krajní nouze 30

4.2. Obecné vymezení podmínek krajní nouze 30

4.2.1. Podmínky jednání v krajní nouzi 30

4.2.1.a) Přímo hrozící nebezpečí 31

4.2.1.b) Zájem chráněný trestním zákoníkem 32

4.2.1.c) Požadavek subsidiarity 33

4.2.1.d) Požadavek proporcionality 33

4.2.1.e) Absence povinnosti nebezpečí snášet 34

5. Excesy krajní nouze **36**

5.1. Intenzivní exces krajní nouze 36

5.1.1 Posuzování následků 37

5.2. Exces extenzivní 43

5.3. Nedodržení požadavku subsidiarity 44

5.4. Nesplnění povinnosti snášet nebezpečí ... 47
5.4.1. Povinnost nebezpečí snášet ... 49
5.5. Zavinění a exces krajní nouze ... 54
5.5.1. Vliv zavinění u excesu z krajní nouze ... 55
5.5.2. Omyl v krajní nouzi ... 58
5.6. Následky překročení mezí krajní nouze ... 60
5.6.1. Překročení mezí krajní nouze jako důvod pro změnu právní kvalifikace skutku ... 61
5.6.2. Překročení mezí krajní nouze jako polehčující okolnost a okolnost způsobující mimořádné snížení trestní sazby ... 63
6. Nutná obrana ... 65
6.1. Účel a funkce nutné obrany ... 66
6.2. Obecné vymezení a podmínky nutné obrany ... 67
6.2.1. Útok a jeho podmínky ... 67
6.2.1.a) Útočník ... 71
6.2.2. Podmínky jednání obránce ... 72
7. Excesy nutné obrany ... 76
7.1. Intenzivní exces nutné obrany ... 77
7.1.1. Gramatické znění intenzivního excesu nutné obrany ... 77
7.1.1.a) Přiměřenost ... 78
7.1.1.b) Způsob ... 82
7.1.1.c) Zcela zjevně ... 84
7.1.2. Podmínky ovlivňující posouzení přiměřenosti obrany ... 86
7.2. Extenzivní exces nutné obrany ... 91
7.3. Zavinění a exces nutné obrany ... 93
7.3.1. Vliv zavinění u excesu nutné obrany ... 94
7.3.2. Omyl v nutné obraně ... 97
7.4. Následky překročení mezí nutné obrany ... 102
7.4.1. Překročení mezí nutné obrany jako důvod pro změnu právní kvalifikace skutku ... 103
7.4.2. Překročení mezí nutné obrany jako polehčující okolnost a okolnost způsobující mimořádné snížení trestní sazby ... 105

8. Porovnání s německou trestněprávní úpravou 107
8.1. Německá trestněprávní úprava krajní nouze 108
8.1.1. Ospravedlňující krajní nouze dle § 34 StGB 108
8.1.2. Omluvná krajní nouze dle § 35 StGB 111
8.2. Německá trestněprávní úprava nutné obrany 112
8.2.1. Nutná obrana dle § 32 StGB 112
8.2.2. Exces nutné obrany dle § 33 StGB 114
Závěr a úvaha de lege ferenda 116
Seznam použitých zdrojů 120
Monografie, publikace a komentáře 120
Odborné články 121
Další a internetové zdroje 121
Seznam použitých právních předpisů 122
Seznam použité judikatury 122
Seznam použitých zkratek 124
Exces nutné obrany a krajní nouze 125
Abstrakt 125
Klíčová slova 126
Excessive self-defense and necessity 127
Abstract 127
Keywords 128

Úvod

Tématem nutné obrany a krajní nouze a především pak jejími excesy jsem se rozhodl blíže zabývat, neboť mě tyto instituty vždy zajímaly. Jsem si vědom skutečnosti, že oba tyto instituty jsou často zpracovávány a bude velmi obtížné nabídnout pohled na problematiku, který by již nebyl v minulosti zpracován, či objevit nedostatek, na který by již nebylo dříve poukázáno. Tento zájem odborné veřejnosti o nutnou obranu a krajní nouzi přisuzuji tomu, že se objektivně jedná o velmi atraktivní právní instituty pro odbornou i laickou veřejnost. Právě tato přitažlivost daného tématu byla klíčová pro mé rozhodnutí blíže se nutnou obranou a krajní nouzí zabývat v této práci.

V této práci se snažím stanovit podmínky krajní nouze a nutné obrany a určit důsledky jejich překročení. Cílem mé práce je popsat trestněprávní úpravu excesů krajní nouze a nutné obrany. Pokud při vyhotovení této práce objevím případné nedostatky, tak se jimi hodlám blíže zabývat. U případných nedostatků míním uvést možná řešení a zhodnotil, zda a proč je považuji za nutné.

Za účelem zahraniční komparace institutů krajní nouze a nutné obrany jsem záměrně zvolil Německou trestněprávní úpravu, neboť tato úprava reprezentuje západní kontinentální úpravu obou institutů a zároveň se jedná o geograficky největšího souseda České republiky.

Zároveň považuji za nutné se v této práci alespoň okrajově zabývat úpravou nutné obrany a krajní nouze v dalších právních odvětvích, což mi může poskytnout ucelený pohled na tyto okolnosti vylučující protiprávnost. Ze stejného důvodu se zabývám i historickým exkurzem, ve kterém stručně uvedu vývoj těchto okolností vylučující protiprávnost na území České republiky až do současné úpravy.

Pro osoby jednající za podmínek krajní nouze a nutné obrany, a to i pro případ jejich excesivního jednání, jsem zvolil pro přehlednost zvláštní označení. V případě překročení mezí by musela být jednající osoba označena jako pachatel, což by mohlo vést k záměně s útočníkem nebo původcem nebezpečí. Osoba, která jedná v krajní nouzi a dodrží nebo překročí její podmínky, je v této práci označována jako „osoba v nouzi“. Osoba, která jedná v nutné obraně a dodrží nebo překročí její podmínky, je v této práci označována jako „obránce“.

1. Historický exkurs vývoje právní úpravy nutné obrany a krajní nouze

Případy nutné obrany a krajní nouze se v lidské společnosti vyskytovaly od nepaměti. V této kapitole se věnuji jejich právní regulaci trestněprávními předpisy především od vzniku samostatného československého státu, resp. od vzniku předpisů, které obě okolnosti vylučující protiprávnost v Československu regulovaly.

Nutná obrana je institutem, jehož právní rámec byl přijat až spolu se vznikem státu, přestože existoval již předtím. Jedná se o přirozenoprávní institut, jehož základem je pud sebezáchovy, který člověku velí upřednostnit ochranu svých zájmů před zájmy útočníka. Z důvodu, že se jedná o přirozenoprávní institut, mělo by právo zajistit, aby za toto své přirozené jednání nebyl obránce trestně odpovědný. Protože způsobení škody obráncem je realizací práva, je vynuceno útokem útočníka a obránce v nutné obraně v podstatě nejedná dobrovolně, nemůže být škoda způsobená útočníkovi kladena obránci za vinu. Naproti tomu je teorie nutné obrany spočívající v přirozeném právu zpochybňována s nástupem pozitivně právní teorie, která vyžadovala zakotvení každého právního institutu v pozitivním právu a konkrétní právní regulaci daného institutu. [1]

K právní regulaci krajní nouze obecně docházelo později než k úpravě nutné obrany, a to navíc zpočátku pouze v obecných rysech. Nutnost právní úpravy institutu krajní nouze je opírán o dvě teorie, a to teorii přirozeného práva a objektivní teorii. Podle teorie přirozeného práva je krajní nouze odůvodněna pudem sebezáchovy v situacích, kdy jednání osoby v nouzi není ovlivněno právní úvahou, ale jedná pouze na základě svých přirozených pudů. Tyto pudy nemá osoba v nouzi možnost reálně ovlivnit, resp. nelze po ní popření takových pudů spravedlivě požadovat. V takové situaci osoba v nouzi nebere v potaz případné právní následky, ale jedná v mentálním rozpoložení podobném zkratu, či dokonce ve stavu nepříčetnosti. Z těchto důvodů by nemělo být jednání v krajní nouzi nijak postihováno, když by takovou regulací bylo popřeno nejvyšší právo jedince, tj. právo na sebezáchovu. Druhá teorie hovořící pro nutnost zákonné úpravy krajní nouze je objektivní teorie. Dle této teorie osoba v nouzi kalkuluje s porovnáním hodnot jak statku ohroženého, tak obětovaného. Osoba

[1] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 14-15 s. ISBN 80-210-2198-52198-5

v nouzi zvolí obětování méně důležitého statku, čímž zachová vyšší právo na úkor nižšího. Takový postup je dle této teorie v zájmu společnosti a lze jej označit za společensky prospěšný. [2]

1.1. Zákon č. 117/1852 ř.z.

Trestní zákon č. 117/1852 ř.z. byl přijat a užíván od roku 1852 až do rozpadu Rakouska-Uherska, kde byl používán v Předlitavsku, kam mimo jiné spadala drtivá část území, odpovídající hranicím dnešní České republiky. Po vzniku samostatného československého státu byl tento trestní zákon převzat na základě recepčního zákona č. 11/1918 Sb. Trestní zákon č. 117/1852 ř.z. byl platný a účinný v části Československa odpovídající hranicím dnešní České republiky až do roku 1950. Nutno k danému dodat, že na slovenské části území Československa byl platný a účinný uherský trestní zákon pro zločiny a přečiny z roku 1878 až do roku 1950.

Trestní zákon č. 117/1852 ř.z. neupravoval nutnou obranu a krajní nouzi v samostatných ustanoveních, jako je tomu dnes v zákoně č. 40/2009 Sb. Tyto okolnosti vylučující protiprávnost, byly obsaženy v počátečních ustanoveních tohoto zákona. Ustanovení § 1 zákona č. 117/1852 ř.z. upravovalo, že ke zločinu potřebí jest zlého úmyslu. Okolnosti vylučující protiprávnost byly upraveny v následujícím ust. § 2 zákona č. 117/1852 ř.z., které upravovalo případy, kdy byl tento zlý úmysl vyloučen. Nutná obrana byla upravena v ust. § 2 písm. g) zákona č. 117/1852 ř.z., které říkalo: „*nepřičítá se činění neb opominutí za zločin, když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo v spravedlivém bránění se násilí svému*.“ Tato formulace nutné obrany se z citovaného znění při její recepci do právního řádu vzniklého Československa změnila na „*(...) nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany*“.

Úprava nutné obrany pak dále pokračovala: „*Že ale se někdo spravedlivě bránil násilí svému* (po recepci do československého právního řádu: *že však tu byla spravedlivá nutná obrana*)*, za to má se míti jenom tehda, když se dá z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku neb z jiných okolností s důvodem souditi, že užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných nespravedlivý útok na život,*

[2] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 427 s. ISBN 978-80-7179-082-2

na svobodu nebo na jmění; - nebo že toliko z poděšení, ze strachu neb z leknutí vykročil z mezí takové obrany. - Vykročení takové může se však podlé povahy okolností potrestati dle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního (§§ 335. a 431.) za čin trestný z nebedlivosti."

Z citovaného znění podmínek nutné obrany je zřejmé, že zákon č. 117/1852 ř.z. nepřipouštěl nutnou obranu proti všem zájmům chráněných trestním zákonem, ale pouze proti útoku směřujícímu vůči životu, svobodě a jmění. Extenzivním výkladem pojmu život se dovozovala oprávněnost nutné obrany proti zásahu do tělesné integrity. Nebyla ovšem připuštěna nutná obrana proti zásahu do cti, kromě případů, kdy zásah směřoval proti cti pohlavní nebo proti mravnosti.

Při nutné obraně byla vyžadována proporcionalita, přestože bylo možné obranou způsobit škodu útočníkovi vyšší, než která útokem hrozila. Tehdejší trestní právo znalo pojem excesu z nutné obrany, kdy bylo rozlišováno mezi excesem jarým a chabým. Jarý exces spočíval ve zlém úmyslu obránce, který vybočil z mezí nutné obrany ze zlosti nebo pomstychtivosti. Chabý exces spočíval v překročení mezí nutné obrany z poděšení, leknutí nebo strachu. Trestní právo pak zaručovalo beztrestnost v případě chabého excesu.

Na krajní nouzi, tak jak ji známe z právních úprav pozdějších trestních zákonů, v zákoně č. 117/1852 ř.z. nenarazíme. Institut krajní nouze byl v ust. § 2 písm. g) zák. č. 117/1852 ř.z. upraven pod názvem neodolatelné donucení. Pod tento pojem neodolatelného donucení spadala i situace nouze, která byla v dobové právní teorii definována jako stav, kdy je možné ohrožený právní statek zachránit jen takovým porušením nebo ohrožením jiného právního statku, jež by jinak byl činem trestným. Z toho je zřejmé, že podstata pojmu nouze v zásadě odpovídala dnešnímu pojetí situace krajní nouze, tedy nebezpečí přímo hrozícího poruchou. Pojem neodolatelného donucení byl podstatně širší a spadaly pod něj i stavy, které dnes nejsou trestním právem vůbec regulovány, jako např. homosexualita, která byla považována za perverzní pud. Podmínky krajní nouze byly značně neostré a postupně byly konkretizovány odbornou literaturou a rozhodovací praxí. Nejasné zpočátku byly např.

otázky proporcionality nebo stupně akutního ohrožení nebezpečím. Tehdejší právní věda se excesem z krajní nouze blíže nezabývala. [3]

1.2. Zákon č. 86/1950 Sb.

V roce 1950 byl přijat nový trestní zákoník, který nahradil předchozí trestněprávní předpis. Zákon č. 86/1950 Sb. byl vyhotoven a přijat v období po komunistickém převzetí moci. Tento zákon byl silně ovlivněn tehdejší vládní ideologií. Zákon č. 86/1950 Sb. vycházel z komunistické představy o zostřujícím se třídním boji. [4]

Jedním z cílů trestního zákona č. 86/1950 Sb., byla mimo jiné diskontinuita k předchozímu trestnímu zákonu. Zákon č. 86/1950 Sb. stavěl do popředí kolektivní zájmy společnosti před zájmy jednotlivce. Tímto zákonem mělo dojít k prohloubení činnosti státního aparátu a mělo dojít k upevňování zásad socialistického vnímání účelu právního řádu. [5]

Samotná úprava nutné obrany a krajní nouze obsažená v zák. č. 86/1950 Sb. přinesla podstatné rozšíření zájmů, při jejichž ohrožení bylo možné k jednání v nutné obraně nebo krajní nouzi přistoupit. Podstatný byl pro aplikaci nově upravený zájem, který stanovil, že může být těchto okolností vylučující protiprávnost užito k ochraně zájmů jednotlivce. Oba instituty byly formulovány značně široce a nejednoznačně. Tato formulace vyžadovala následný výklad a konkretizaci rozhodovací praxí, neboť ze samotného znění obou institutů nebylo možné jednoznačně určit, zda se jedná o čin jinak trestný, či nikoli.

Zákon č. 86/1950 upravoval nutnou obranu v ust. § 8 zák. č. 86/1950 Sb., které znělo: „*Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže útok přímo hrozil nebo trval a obrana byla útoku přiměřená*.“

Krajní nouze pak byla upravena v ust. § 9 zák. č. 86/1950 Sb., které znělo: „*Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící lidově demokratické*

[3] LATA, J., *Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích*, Trestní právo 2/1999, 21 s.
[4] LATA, J., *Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích*, Trestní právo 2/1999, 21 s.
[5] CÍSAŘOVÁ, D., *Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací*, Acta Universitatis Carolinae – Juridica 1/1986, Praha, 22 s.

republice, její socialistické výstavbě, zájmům pracujícího lidu nebo jednotlivci, není trestným činem, jestliže způsobená škoda je menší než ta, která hrozila a nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak.“ Zároveň platila stejná podmínka jako v dnešní úpravě, která byla vyjádřena v odstavci druhém a stanovila, že „*Nejde o krajní nouzi podle odstavce 1, jestliže ten, komu nebezpečí hrozilo byl povinen je snášet*.“

Úpravy obou institutů obsahovaly části týkající se excesů. U úpravy nutné obrany je možné pozorovat časový požadavek spočívající v tom, že útok musel přímo hrozit nebo trvat. Úprava nutné obrany dále vyžadovala, aby byla obrana útoku přiměřená. V tom je možné pozorovat rozdíl oproti následujícím úpravám, které požadovaly, aby obrana byla zřejmě nebo zcela zjevně přiměřená útoku, ať již v pozitivním nebo negativním vymezení této přiměřenosti. Přestože by se mohlo ze znění této úpravy zdát, že obrana musela být přímo úměrná útoku, nebyla taková přiměřenost nutná. Toto bylo konkretizováno judikaturou Nejvyššího soudu ČSR, dle které bylo stanoveno, že nemusí být úměra útoku a obrany, ale nesmí být velký nepoměr mezi škodou, která vzniká společnosti odvracením útoku a škodou, která společnosti hrozí. [6]

Excesy u krajní nouze stejně jako ve stávající úpravě spočívaly v excesech extenzivních, kdy se muselo jednat o přímo hrozící nebezpečí, excesech intenzivních, kdy způsobená škoda musela být menší než ta, která hrozila, excesech spočívajících v nedodržení požadavku subsidiarity, kdy nebezpečí muselo být odvraceno jinak a excesech spočívajících v nedodržení povinnosti nebezpečí snášet, což bylo uvedeno v ust. § 9 odst. 2 zák. č. 86/1950 Sb.

1.3. Zákon č. 140/1961 Sb.

V roce 1961 byl přijat nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. Tento zákon obsahoval úpravu institutu krajní nouze a nutné obrany v ust. § 13 a § 14. Oproti předchozí právní úpravě došlo u těchto institutů opět ke zpřesnění jejich podmínek. [7]

Ve znění obou institutů došlo k výraznému pokroku, když bylo vypuštěno explicitní vyjádření ochrany zájmů na ochranu vládnímu režimu, jako v předchozí

[6] LATA, J., *Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích*, Trestní právo 2/1999, 22 s.
[7] VOKOUN, R., *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*, Acta Universitatis Carolinae – Juridica 3/1989, Praha, 18 s.

právní úpravě. Jednání za užití obou okolností vylučující protiprávnost bylo možné již proti všem zájmům chráněných zák. č. 140/1961 Sb. Tím došlo k podstatnému rozšíření možností užití okolností vylučující protiprávnost ve prospěch obránce nebo osoby v nouzi. [8]

Krajní nouze byla upravena v ust. § 14 zák. č. 140/1961 Sb. Tato úprava zůstala nezměněná až do přijetí zák. č. 40/2009 Sb. a zněla „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil*.“ Naproti tomu znění úpravy nutné obrany se změnilo novelou trestního zákona č. 290/1993 Sb., která se týkala přiměřenosti obrany vůči útoku. Před touto novelou znělo ustanovení týkající se nutné obrany: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku*.“ Po novele se změnila druhá věta ustanovení týkající se nutné obrany následovně: „*Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*.“

Rozdíl oproti současnému znění lze pozorovat v případě krajní nouze. Úprava obsažená v zák. č. 140/1961 Sb. neobsahovala podmínku, že osoba v nouzi nesměla mít povinnost nebezpečí snášet. Tato podmínka ovšem byla vyžadována, přestože nebyla v ustanovení upravující krajní nouzi explicitně vyjádřena. Její nedodržení stejně jako za stávající úpravy mělo za následek exces krajní nouze. [9]

Krom výše uvedené povinnosti nebezpečí snášet, úprava obou institutů po novele č. 290/1993 Sb. v podstatě odpovídala stávající úpravě uvedené v zák. č. 40/2009 Sb. Na základě zákonné právní úpravy č. 140/1961 Sb. se mohl obránce nebo osoba v nouzi dopustit totožných excesů krajní nouze a nutné obrany, jako za stávající právní úpravy. Důsledky novely č. 290/1993 Sb. se blíže věnuji v kapitole 7.1.1. této práce.

---

[8] CÍSAŘOVÁ, D., *Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací*, Acta Universitatis Carolinae – Juridica 1/1986, Praha, 22 s.

[9] ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání*. Praha : C. H. Beck, 2004, 134-135 s.

2. Úprava nutné obrany a krajní nouze v dalších právních odvětvích

Nutná obrana a krajní nouze jsou upraveny i v dalších platných právních předpisech tvořících součást právního řádu České republiky. Jedná se o úpravu v zák. č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku a zák. č. 250/2016 Sb., zákonu o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Rozdíly mezi těmito úpravami a úpravou v trestním zákoníku vychází především z rozdílů samotných právních odvětví a účelu institutů pro dané právní odvětví. Zatímco úprava v přestupkovém zákoně se od trestněprávní úpravy liší pouze nepatrně, občanskoprávní úprava obsahuje podstatné rozdíly. Trestněprávní a správněprávní úprava obou institutů směřuje ke stanovení případů, kdy se bude jednat o činy jinak trestné, resp. činy jinak trestné jako přestupek. Naproti tomu občanskoprávní úprava obou institutů má za účel stanovit kompenzační systém soukromých zájmů, který směřuje k regulaci situací, při nichž dojde k porušení ochrany majetkových hodnot. [10]

2.1. Nutná obrana a krajní nouze v občanském právu

Ustanovení upravující v občanském zákoníku krajní nouzi a nutnou obranu jsou doplněny o související ust. § 2907 občanského zákoníku, které postihuje subjektivní hledisko obránce nebo osoby v nouzi. Stejně jako v trestním právu je v občanském právu pro posouzení existence útoku nebo nebezpečí rozhodné vnímání situace samotnou osobou čelící útoku nebo odvracející nebezpečí.

Občanský zákoník výslovně upravuje náhradu újmy obránce nebo osoby v nouzi, která mu vznikla na základě preventivního jednání, jehož smyslem je odvracení hrozící újmy, tedy i pro případ krajní nouze a nutné obrany. Ustanovení § 2908 občanského zákoníku zní: „*Kdo odvracel hrozící újmu, má právo na náhradu účelně vynaložených nákladů a na náhradu újmy, kterou přitom utrpěl, i proti tomu, v jehož zájmu jednal, nanejvýš však v rozsahu přiměřeném tomu, co odvrátil*.“ Smyslem tohoto ustanovení je kompenzace újmy, která vznikla při odvracení nebezpečí. Náhradou újmy a účelně vynaložených nákladů je odměněno dodržení prevenční povinnosti jednající

[10] HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1523 s., ISBN 978-80-7400-287-8

osoby. Toto ustanovení nesměřuje pouze na instituty krajní nouze nebo nutné obrany, ale pro účely této práce se jeho dopady na jiné instituty nezabývám. [11]

Náhrady újmy se osoba v nouzi nebo obránce může domáhat nejenom proti útočníkovi nebo původci nebezpečí, ale solidárně i proti tomu, v jehož zájmu tato osoba zasáhla, a to nejvýše ve výši odpovídající újmě, která byla odvrácena. Výše případné nárokované újmy vůči osobě, v jejímž zájmu bylo zasaženo, bude posuzována podle účelnosti nákladů vynaložených na odstranění nebezpečí, které bylo odvráceno. [12]

2.1.1. Nutná obrana

Úprava institutu nutné obrany v občanském zákoníku se od úpravy v trestním zákoníku podstatně liší. Přesná definice nutné obrany v ust. § 2905 občanského zákoníku zní: *„Kdo odvrací od sebe nebo od jiného bezprostředně hrozící nebo trvající protiprávní útok a způsobí přitom útočníkovi újmu, není povinen k její náhradě. To neplatí, je-li zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočníka způsobené odvracením útoku.“*

Nutná obrana je v občanském právu chápána jako legitimní prostředek aktivní ochrany práv. Uplatnění takového práva je zvláštním případem svépomoci, kdy jednání bránící se neoprávněnému zásahu není od počátku protiprávní a obránce není občanskoprávně odpovědný. Účelem nutné obrany v občanském právu je ochrana majetkových hodnot a úprava směřuje k regulaci náhrady újmy. [13]

Nutná obrana musí směřovat pouze proti útočníkovi a vedenému útoku. Pokud by obrana směřovala proti právním statkům dalších osob, mohla by být protiprávnost jednání obránce vyloučena, pouze pokud by zároveň jednání obránce splňovalo podmínky krajní nouze, která může směřovat proti zájmům třetích osob. Občanské právo považuje za útok výlučně aktivní lidské jednání směřující proti jakémukoli právem chráněnému statku. V občanském právu je kladen důraz na skutečnost,

[11] JIRSA, J., VEČEŘA, J., *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy*. Ostrava: CODEXIS Publishing, 2016. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

[12] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 1360/2003 ze dne 02.09.2004

[13] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2014, 911 s., ISBN 978-80-7478-630-3

že se musí jednat o aktivní jednání, které nemůže na rozdíl od trestněprávní úpravy spočívat v nečinnosti. Dle Hulmáka nemůže útok spočívat v nesplnění zákonné nebo smluvní povinnosti, ani udržování protiprávního stavu. Rozdílem oproti trestněprávní úpravě je, že dle občanskoprávní úpravy může být útočníkem i právnická osoba. Hulmák se při této úvaze přímo odkazuje na ust. § 167 občanského zákoníku, které stanoví, že právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči obránci. [14]

Nutná obrana dle trestního zákoníku odvrací přímo hrozící nebo trvající útok směřující proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Jak je uvedeno dále, lze za stávajícího znění trestních zákonů nalézt chráněné zájmy pouze ve zvláštní části trestního zákoníku. Útok, který je možné odvrátit za podmínek nutné obrany dle trestního práva, tak musí být v rozporu s ustanoveními trestního zákoníku. Naproti tomu občanskoprávní úprava pracuje s obecným pojmem protiprávnosti útoku a lze předpokládat, že se může jednat o jakýkoli zákonný nebo podzákonný právní předpis.

Občanskoprávní úprava nutné obrany stanovuje podmínky, jejichž nesplnění způsobuje excesy nutné obrany, a to exces intenzivní a extenzivní. V souvislosti s podmínkami nutné obrany je vhodné předem poukázat na další rozdíl oproti trestněprávní úpravě, který ovšem vyplývá spíše ze specifik procesní rovnosti účastníků soudního řízení. V občanskoprávním procesu platí, že důkazní břemeno ohledně dodržení podmínek nutné obrany spočívá na samotném obránci. V trestním právu platí zásada, že orgány činné v trestním řízení postupují tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Obránce tak může dodržení podmínek nutné obrany dokazovat, ale ke zjištění skutkového stavu jsou povinny orgány činné v trestním řízení, nikoli obránce. [15]

Předpoklad dodržení časových podmínek způsobující extenzivní exces nutné obrany se oproti trestněprávní úpravě neliší. Nutná obrana může směřovat pouze proti

[14] HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1523-1525 s., ISBN 978-80-7400-287-8

[15] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2014, 911 s., ISBN 978-80-7478-630-3

bezprostředně hrozícímu nebo trvajícímu útoku. Jediný rozdíl je tedy v rozdílné formulaci aktuálnosti útoku, kdy občanský zákoník hovoří o bezprostředně hrozícím nebezpečí a trestní zákoník o přímo hrozícím nebezpečí. Reálný rozdíl obou definic upravující blížící nebezpečí je dle mého názoru nulový.

Podstatný rozdíl mezi občanskoprávní a trestněprávní úpravou lze pozorovat v podmínce přiměřenosti obrany, jejíž nedodržení způsobuje intenzivní exces nutné obrany. K excesu nutné obrany dle občanskoprávní úpravy dojde v případě, kdy je zjevné, že obránci hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná, nebo pokud je obrana zcela zjevně nepřiměřená v porovnání s újmou útočníka způsobenou odvracením útoku. První podmínku trestněprávní úprava vůbec nezná. Nepatrnost je nutné posuzovat subjektivně s ohledem na poměry obránce. Nelze pouze vyčíslit hrozící újmu, neboť i relativně malá újma může být pro obránce zvlášť citelnou, pro jeho podprůměrné majetkové poměry, nebo může být poškozena věc mající hodnotu zvláštní obliby. Znovu poukazuji na skutečnost, že naplnění podmínek nutné obrany musí prokázat obránce. Na obránci tak leží i důkazní břemeno, že hrozící újma nebyla nepatrná. [16]

Další podmínka přiměřenosti spočívá ve zcela zjevné nepřiměřenosti obrany. Tato přiměřenost bude posuzována z hlediska použitých nástrojů k obraně, způsobu provedení obrany, psychického stavu obránce, závažnosti bezprostředně hrozící újmy a dalších okolností daného případu. Stejně jako u trestního práva pak platí, že aby byla obrana efektivní, musí být intenzivnější než vedený útok. K nedodržení této podmínky dojde až v případě, kdy je obrana hrubě a očividně nepřiměřená vedenému útoku. Újma způsobená obráncem útočníkovi tak může být vyšší, než újma hrozící útokem. [17]

Jak jsem již v této podkapitole zmínil, rozdíly institutu nutné obrany se v mnohém liší právě z důvodu rozdílu samotných právních odvětví. Z důvodu těchto rozdílů může nastat paradoxní situace, kdy jednání obránce nebude posouzeno trestné, ačkoli jeho obranné jednání bude podle občanskoprávní úpravy považováno za protiprávní a obránce by tedy mohl být povinen k náhradě újmy. Jedná se o případy putativní nutné obrany, kdy obránce mylně předpokládá splnění podmínek nutné

[16] Důvodová zpráva k zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 2905 až 2908

[17] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2014, 912 s., ISBN 978-80-7478-630-3

obrany, přestože tomu tak není. V případě putativní nutné obrany není obránce trestně odpovědný, z důvodu nedostatečného zavinění v případech, když trestní právo požaduje pro dokonání skutkové podstaty trestného činu zavinění ve formě úmyslu. Pro vznik občanskoprávní odpovědnosti ovšem nedbalostní zavinění postačuje, takže by občanskoprávní odpovědnost za vzniklou újmu vyloučena nebyla.

Samozřejmě je možný i opačný případ, kdy bude vyloučena občanskoprávní odpovědnost obránce, který splní podmínky nutné obrany podle občanského zákoníku, ale nesplní podmínky nutné obrany dle trestního zákoníku. Jedná se o případ, kdy by z pohledu občanskoprávní úpravy fakticky nedošlo ke vzniku újmy a útok by byl spolehlivě odvrácen. Z pohledu trestního práva by ovšem obránce dokonal trestný čin ve stádiu pokusu, což by vzhledem k okolnostem případu bylo posouzeno jako excesivní způsob vedení obrany. Obránce by se v takovém případě ubránil nároku uplatněnému občanskoprávní žalobou, ale byl by trestně odpovědný za své excesivní obranné jednání. [18]

2.1.2. Krajní nouze v občanském právu

Krajní nouze je v občanském zákoníku upravena v ust. § 2906 a její přesná definice zní: „*Kdo odvrací od sebe nebo od jiného přímo hrozící nebezpečí újmy, není povinen k náhradě újmy tím způsobené, nebylo-li za daných okolností možné odvrátit nebezpečí jinak nebo nezpůsobí-li následek zjevně stejně závažný nebo ještě závažnější než újma, která hrozila, ledaže by majetek i bez jednání v nouzi podlehl zkáze. To neplatí, vyvolal-li nebezpečí vlastní vinou sám jednající*.“

Za krajní nouzi považuje občanské právo stav hrozícího nebezpečí vedoucí ke vzniku újmy, který nelze odvrátit jinak než způsobením jiné újmy, která je méně závažná než ta, která hrozila. „*Podstata krajní nouze spočívá v kolizi dvou právem chráněných zájmů, při které lze zachránit jen jeden z nich a druhý musí být obětován*.“ [19] Jednání v krajní nouzi vylučuje protiprávnost jednání osoby v nouzi, kterým toto

[18] HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1524, 1526 s., ISBN 978-80-7400-287-8

[19] HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1528 s., ISBN 978-80-7400-287-8

nebezpečí odvrací. Pokud tedy osoba v nouzi při svém jednání nevybočí z podmínek krajní nouze, nevznikne jí povinnost k náhradě způsobené újmy. [20]

Koncepce krajní nouze obsažená v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku se podobá úpravě uvedené v trestním zákoníku. Právě z tohoto důvodu má zvolená koncepce krajní nouze své kritiky mezi akademickou veřejností. Např. Hulmák poukazuje, že krajní nouze dle občanského zákoníku umožňuje osobě v nouzi obětovat statek třetí osoby, stejně jako v trestním právu. Hulmák tvrdí, že tato osoba nemá z důvodu krajní nouze reálnou možnost domoci se náhrady způsobené škody, v čemž spatřuje nedostatek zvolené právní úpravy. [21]

Pro posouzení, zda se jednalo o situaci odůvodňující jednání v krajní nouzi, klíčové hodnocení pojmu nebezpečí. Nebezpečím je takový stav, kdy přímo hrozí škoda, kterou osoba v nouzi hodnotí svým subjektivním pohledem dané situace. Z toho důvodu je následně nutné hodnotit nebezpečí optikou poměrů osoby v nouzi, tedy včetně skutečností, které nebyly objektivně odůvodněny, ale osobě v nouzi se jevily relevantní. Toto hledisko přímo vychází z ust. § 2907 občanského zákoníku.

Aby mohlo být jednání osoby v nouzi posouzeno jako krajní nouze vylučující protiprávnost, je nutné splnit podmínky krajní nouze. Prvním předpokladem je, aby osoba v nouzi splnila podmínku proporcionality. Dále je nutné splnit podmínku, aby nebylo možné nebezpečí odvrátit jinak, tedy aby byl splněn požadavek subsidiarity, a konečně aby se jednalo o nebezpečí přímo hrozící. Naproti úpravě krajní nouze v trestním zákoníku není v občanském zákoníku upravena podmínka, že osoba v nouzi neměla povinnost nebezpečí snášet. K uvedeným podmínkám přidává občanskoprávní úprava podmínku, že v krajní nouzi nemůže jednat osoba, která nebezpečí vlastní vinou vyvolala. Nedodržení uvedených podmínek vede k excesu z krajní nouze. V takovém případě osobě v nouzi vznikne povinnost k náhradě způsobené újmy.

Podmínka proporcionality stanovuje, že následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být stejně závažný nebo závažnější, než následek představující újmu, která hrozila. Hodnoty obětované a ochráněné budou poměřovány pro posouzení splnění této

[20] Důvodová zpráva k zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 2905 až 2908

[21] HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1528-1529 s., ISBN 978-80-7400-287-8

podmínky. Občanskoprávní úprava navíc v textu úpravy tohoto institutu obsahuje korektiv, který trestněprávní úprava neuvádí. Jedná se o předpoklad, že podmínka proporcionality musí být dodržena pouze v případě, že by obětovaná hodnota i bez jednání v nouzi nepodlehla zkáze. Hodnota, která je v době přímo hrozícího nebezpečí již odsouzená k neodvratnému zániku, může být obětována i k ochraně hodnoty menší, která po zásahu osoby v nouzi nadále nebude poškozena. K tomuto závěru uvádí důvodová zpráva k občanskému zákoníku příklad, kdy požár zachvátil první dům v řadě několika domů a sousední dům již nepochybně také lehne popelem, ačkoli k tomu ještě nedošlo. Osoba v nouzi je oprávněna sousední dům strhnout, aby se požár nerozšířil k třetímu domu v řadě, přestože oba domy mají stejnou majetkovou hodnotu. [22]

Další podmínkou je dodržení požadavku subsidiarity. Tato podmínka spočívá v naplnění předpokladu, že nebezpečí nebylo možné odvrátit jinak. Jednání osoby v nouzi nesmělo mít alternativní řešení, kterým by nebylo zasaženo do cizí hodnoty a způsobena újma. Jako nejčastější příklad je používána možnost osoby v nouzi odvrátit nebezpečí útěkem. V takovém případě osoba v nouzi nesmí vybrat z možných řešení alternativu spočívající v odvrácení nebezpečí zasažením do cizí hodnoty.

Osoba v nouzi se může dopustit extenzivního excesu spočívajícího v nedodržení časového rámce pro oprávnění jednat v krajní nouzi. Osoba v nouzi může odvracet pouze přímo hrozící nebezpečí. Není tak možné jednat za podmínek krajní nouze, pokud nebezpečí ještě přímo nehrozí, nebo již pominulo.

Občanskoprávní úprava krajní nouze se podstatně liší oproti trestněprávní úpravě krajní nouze v případě osoby reálně čelící nebezpečí, které sama vyvolala. Zatímco trestněprávní úprava umožňuje takové osobě, aby nebezpečí dle podmínek krajní nouze odvrátila a zamezila tak vzniku závažnější škody, občanskoprávní úprava tuto možnost striktně vylučuje, což jasně uvádí ve své druhé větě ustanovení § 2906 občanského zákoníku. Pokud osoba v nouzi např. vydráždí psa, který ji následně ohrožuje na zdraví, je dle trestněprávní úpravy oprávněna psa zranit nebo usmrtit. Takovýto postup ovšem nesplňuje předpoklady občanskoprávní úpravy pro jednání v krajní nouzi. [23]

[22] Důvodová zpráva k zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 2905 až 2908

[23] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 259 s. ISBN 978-80-7502-120-5

2.2. Krajní nouze a nutná obrana ve správním právu

Krajní nouze a nutná obrana jsou v současnosti správním právem upraveny v zákoně č. 250/2016 Sb., přestupkovém zákoně. Tento přestupkový zákon sjednotil úpravu odpovědnosti za správní delikty, kdy v současnosti přestupek kromě přestupků fyzických osob zahrnuje i jiné správní delikty fyzických osob, právnických osob a podnikajících osob. [24]

Úprava krajní nouze a nutné obrany je velmi podobná úpravě v trestním právu. Rozdíly pramení pouze z rozdílů mezi přestupkem a trestným činem. Odborná správněprávní literatura upravující krajní nouzi a nutnou obranu, se z velké části odkazuje právě na trestněprávní odbornou literaturu. Správněprávní teorie v případě exkulpace osoby v nouzi nebo obránce dle okolností vylučující protiprávnost užívá pojmu čin jinak trestný jako přestupek.

2.2.1. Krajní nouze

Krajní nouze je v přestupkovém zákoně upravena v ust. § 24 a zní: „*Čin jinak trestný jako přestupek není přestupkem, jestliže jím někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem. Nejde o krajní nouzi, jestliže toto nebezpečí bylo možno za daných okolností odvrátit jinak nebo následek tímto odvracením způsobený je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl-li ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet*.“

V případě krajní nouze musí osoba v nouzi odvracet nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem. Nebezpečí je stav hrozící poruchou, který může být vyvolán různými způsoby, ať již působením přírodní síly, technickými nedostatky, nebo lidským jednáním. Nebezpečí musí směřovat proti zájmu chráněnému zákonem, resp. jednotlivými zákony, ve kterých je charakterizován objekt skutkové podstaty daného přestupku. [25]

Jednání v krajní nouzi dle správněprávní úpravy stanovuje následující podmínky. Pro posouzení jednání osoby v nouzi jako jednání v krajní nouzi je nutné

[24] CHALUPOVÁ, T., BNT Journal, *Nový přestupkový zákon*, ze dne 25.10.2016, dostupný na : https://www.pravniprostor.cz/clanky/spravni-pravo/novy-prestupkovy-zakon

[25] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 7 As 17/2005 ze dne 31. 1. 2006

splnit podmínku proporcionality, subsidiarity, podmínku přímo hrozícího nebezpečí a předpokladu, že osoba v nouzi neměla povinnost nebezpečí snášet. Pokud některá z těchto podmínek nebude dodržena, dopustí se osoba v nouzi excesu z krajní nouze.

Podmínka proporcionality zohledňuje vztah mezi následkem, který byl jednáním odvracející nebezpečí způsoben a následkem, který přímo hrozil zákonem chráněnému zájmu. Tato podmínka není splněna, pokud následek, který nastal odvracením nebezpečí, byl stejně závažný nebo závažnější, než následek, který byl nebezpečím ohrožen. Tento poměr proporcionality obou následků musí být vždy poměřován z hlediska konkrétní situace. V daném případě tak může být způsobený následek méně závažný než následek hrozící, i pokud směřoval proti významnějšímu zájmu. [26]

Přestupkový zákon rovněž požaduje, aby byla splněna podmínka subsidiarity, tedy že nebylo možné přímo hrozící nebezpečí odvrátit jinak. Zákon o přestupcích, resp. podmínka subsidiarity upřednostňuje takové jednání, které nezasahuje do zájmu chráněnému zákonem. [27]

Dalším předpokladem je časová podmínka nebezpečí. To musí hrozit přímo. Pokud tato podmínka splněna není, dopustí se osoba v nouzi excesu z podmínek krajní nouze. Přímo hrozící nebezpečí definoval Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí č.j. 5 As 10/2011-111 ze dne 23. 6. 2011 následovně: „*Nebezpečí hrozí přímo, je-li zde hrozba nebezpečí, které má bezprostředně nastat, tzn., že z okolností případu je zřejmé, že nebezpečí bez prodlení a určitě bude následovat za hrozbou. Jedná se o případy, kdy sled událostí spěje k poruše zájmu, nebo jsou splněny podmínky, aby porucha nastala. Za jednání v krajní nouzi nelze považovat jednání předčasné, kdy nebezpečí zájmu chráněnému zákonem ještě přímo nehrozí, nebo opožděné v době, kdy již nebezpečí pominulo*.“

Správněprávní úprava navíc oproti občanskoprávní obsahuje podmínku, že osoba v nouzi nesmí mít povinnost nebezpečí snášet. Tato podmínka je stanovená

[26] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 5 As 34/2007 ze dne 5. 6. 2008

[27] JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, 221 s. ISBN 978-80-7400-666-1

nově, když předchozí právní úprava obsažená v zákoně č. 200/1990 Sb. ji neobsahovala. [28]

2.2.2. Nutná obrana

Nutná obrana je v přestupkovém zákoně upravena v ust. § 25 a zní: „*Čin jinak trestný jako přestupek není přestupkem, jestliže jím někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný zákonem. Nejde o nutnou obranu, byla-li tato obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*.“

Správněprávní úprava nutné obrany je stejně jako úprava krajní nouze velmi blízká úpravě trestněprávní. Jednání obránce při splnění podmínek nutné obrany je jednáním dovoleným, přestože vykazuje znaky přestupku. Jednání v nutné obraně odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmům, které jsou chráněny konkrétními správními zákony. Obránce jedná v souladu s těmito zákony, čímž podporuje jejich účel a v podstatě nahrazuje zásah veřejné moci. Jednání v nutné obraně je tedy jednáním dovoleným a společensky prospěšným. [29]

Nutnou obranou se lze bránit pouze před útokem, což je jednání člověka, a to zpravidla konání nebo opomenutí, které je úmyslné, protiprávní a nebezpečné pro společnost. Útokem je pouze jednání fyzické osoby, která může být odpovědná za přestupek. Útok musí vždy směřovat proti zájmu chráněnému správním zákonem. [30]

Jednání obránce, kterým odvrací útok, musí být přiměřené. Podmínku přiměřenosti nutné obrany přehledně shrnuje rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 4 As 22/2007-73 ze dne 20. 9. 2007. To uvádí, že: „*Nutná obrana nesmí být nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Přiměřenost nutné obrany znamená tedy především to, že obrana odpovídá povaze a nebezpečnosti útoku. Jde tu o poměr mezi intenzitou útoku a obrany. Nutná obrana musí být natolik intenzívní, aby útok odvrátila, může tedy být i silnější než útok, avšak nesmí být přehnaná. Vedle samotné intenzity útoku je zde ještě jedno hledisko důležité pro hodnocení přiměřenosti nutné obrany,*

[28] JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, 221 s. ISBN 978-80-7400-666-1

[29] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 1 As 1/2008 ze dne 6. 2. 2008

[30] JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, 230, 232 s. ISBN 978-80-7400-666-1

a to poměr škody, která hrozí z útoku a která je nutnou obranou způsobena. Při jednání v nutné obraně lze útočníkovi způsobit i větší škodu než z jeho útoku hrozila. Mezi škodou hrozící a způsobenou však nesmí být hrubý nepoměr." Přestupkovým zákonem nejsou stanoveny jasné hranice nutné obrany, když přiměřenost bude hodnocena vždy v kontextu konkrétních podmínek daného případu. Podmínky daného případu nebudou hodnoceny pouze z objektivního hlediska, ale i z hlediska subjektivního vnímání podmínek obráncem. Toto je zřejmé z formulace, že obrana nesmí být „zcela zjevně nepřiměřená" hrozícímu nebo trvajícímu útoku. Pokud obránce podmínky přiměřenosti nutné obrany nedodrží a překročí je, bude jeho jednání posouzeno jako exces intenzivní, pokud bude jeho jednání blízké nutné obraně.

Další podmínkou je dodržení časového rámce pro oprávněné obranné jednání obránce. Útok na zájem chráněný správním zákonem musí hrozit bezprostředně – přímo, nebo musí v okamžiku jednání v nutné obraně stále trvat. Útok v době jednání v nutné obraně nesmí hrozit teprve ve vzdálenější budoucnosti, nebo nesmí již pominout. Nedodržení této podmínky může být posouzeno jako exces extenzivní. [31]

2.2.3. Důsledky excesu krajní nouze a nutné obrany

V podkapitolách 2.2.1. a 2.2.2. jsem rozepsal podmínky, které je nutné splnit, pokud mají krajní nouze a nutná obrana splnit svůj účel, tj. aby jednání osoby v nouzi nebo obránce bylo posouzeno jako čin jinak trestný jako přestupek. Všechny uvedené podmínky musí být splněny kumulativně. Pokud některá z podmínek není zcela splněna a jednání je blízké jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně, bude se jednat o exces z těchto okolností vylučující protiprávnost.

Exces z krajní nouze a nutné obrany je posuzován jako polehčující okolnost podle ust. § 39 písm. b) přestupového zákona. Toto ustanovení přímo směřuje na exces, když zmiňuje účel obou okolností vylučující protiprávnost, spočívající v odvracení útoku nebo nebezpečí, přičemž nejsou zcela naplněny jejich podmínky. Existence polehčující okolnosti působí na určení druhu správního trestu a jeho výše, což je přímo

[31] JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, 233 s. ISBN 978-80-7400-666-1

zmíněno v ust. § 37 písm. c) přestupkového zákona. V případě, že bude osobě v nouzi nebo obránci uložen trest spočívající v pokutě, může exces krajní nouze a nutné obrany vést k mimořádnému snížení výše pokuty pod zákonnou hranici její sazby dle ust. § 44 odst. 1 písm. d) přestupkového zákona. [32]

[32] JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, 219, 233 s. ISBN 978-80-7400-666-1

3. Okolnosti vylučující protiprávnost

3.1. Obecné vymezení

Předmětem této práce nejsou okolnosti vylučující protiprávnost jako celek, nýbrž pouze dvě z těchto okolností. Přesto považuji za nezbytné okolnosti vylučující protiprávnost alespoň obecně v této práci vymezit.

Okolnostmi vylučující protiprávnost jsou skutečnosti, které způsobují, že určitý skutek není považován za trestný čin, přestože by bez existence takové okolnosti k posouzení skutku jako trestného činu došlo. Podle ustanovení § 13 odst. 1 trestního zákoníku je trestným činem protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Ze znění citovaného ustanovení jakož i ze samého názvu tohoto ospravedlňujícího institutu vyplývá, že čin jinak trestný není považován za trestný čin v důsledku absence protiprávnosti. To potvrzuje Šámal, který uvádí, že *„podle převažujícího názoru je protiprávnost považována za typový znak trestného činu, nebo dokonce znak skutkové podstaty.“* [33]

Jelínek označuje za protiprávnost rozpor s právní normou v rámci právního řádu, tedy jednání, které není po právu. Protiprávnost je zkoumána nejenom v kontextu trestního práva, nýbrž celého právního řádu. Není tak přípustné, aby bylo jiným právním předpisem dovoleno jednání, které je trestním právem považováno za protiprávní. [34]

V trestním zákoníku jsou upraveny typizované okolnosti vylučující protiprávnost a další jsou upraveny teorií a praxí, neboť okolnosti vylučující protiprávnost tvoří neuzavřený výčet. Při aplikaci dalších okolností vylučujících protiprávnost neupravených trestním zákoníkem je využívána analogie. Taková analogie je analogií přípustnou, protože trestním zákoníkem neupravené okolnosti vylučující protiprávnost podmínky trestní odpovědnosti nerozšiřují, ale zužují. [35]

---

[33] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 383-384 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[34] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 256-257 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[35] HRUŠKA, J. *Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku*. Časopis Trestní právo 12/2007, 13 s.

Pro účely této práce jsou zkoumány instituty krajní nouze, jakožto nejobecnější a nejširší okolnost vylučující protiprávnost. Další zkoumanou okolností vylučující protiprávnost je nutná obrana. Nutná obrana je ve vztahu ke krajní nouzi v poměru speciality. Znak nutné obrany v podobě útoku je zvláštním případem nebezpečí, což je znakem krajní nouze. [36]

3.2. Podmínky uplatnění okolností vylučující protiprávnost

Jak je uvedeno výše, existuje celá řada okolností vylučujících protiprávnost, které se od sebe navzájem liší. Přesto lze u okolností vylučujících protiprávnost nalézt společné rysy, které musí být vždy splněny, aby nebyl skutek posouzen jako trestný čin.

Kratochvíl spatřuje mnoho společných rysů pro všechny okolnosti vylučující protiprávnost. Předně musí být formálně naplněna skutková podstata některého trestného činu, neboť bez takového naplnění by nedošlo k trestnosti činu, kterou by bylo nutné od počátku vylučovat. Okolnosti vylučující protiprávnost se uplatní u skutkových podstat všech trestných činů, kromě případů zákonem výslovně vyloučených. Nelze tedy třeba uplatnit okolnost vylučující protiprávnost v případech, kdy je vedeno jednání, které je samo okolností vylučující protiprávnost. Jinými slovy, pokud např. obránce odvrací nutnou obranou útok útočníka, nemůže se útočník proti takovému jednání bránit a předpokládat, že jeho reakce bude rovněž posouzena jako nutná obrana, neboť je proti němu vedeno dovolené jednání obránce. Tento příklad obdobně platí i na jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Žádná z okolností vylučující protiprávnost nemá vyšší právní sílu než ostatní okolnosti.

Kromě výše uvedeného předpokladu naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, mají okolnosti vylučující protiprávnost společnou absenci společenské škodlivosti. Je nepřijatelné, aby byla poskytována právní ochrana v podobě vyloučené protiprávnosti jednání, které je společensky nežádoucí, tedy dle dikce trestního zákoníku společensky škodlivé. Naopak, jednání, u nichž je vyloučena protiprávnost, jsou hodnoceny až jako společensky prospěšné a žádoucí.

[36] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 384-385 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Všechny okolnosti vylučující protiprávnost pak vylučují protiprávnost pachatele činu jinak trestného od samého počátku činu. Žádná část jednání pachatele činu jinak trestného nebude považována za trestný čin, pokud taková osoba nepřekročí svým jednáním podmínky dané okolnosti vylučující protiprávnost a nedojde u ní k excesivnímu jednání. [37]

[37] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 425-426 s. (364-365 s.) ISBN 978-80-7179-082-2

4. Krajní nouze

Krajní nouze je nejobecnějším institutem mezi okolnostmi vylučující protiprávnost. Na rozdíl od nutné obrany, není krajní nouze natolik frekventovaným institutem a v praxi se k její aplikaci nepřistupuje tak často, jako k aplikaci institutu nutné obrany. [38]

Krajní nouze tkví ve střetu zásahů do právem chráněných zájmů, kdy je jednotlivý ohrožený zájem ochráněn zásahem do zájmu jiného. „*V případě krajní nouze proti sobě nestojí právo proti bezpráví jako v případě nutné obrany, nýbrž právo proti právu, a dochází tak ke kolizi práv*.“ [39] Stav krajní nouze sám o sobě vylučuje společenskou škodlivost jednání osoby v nouzi, která svým jednáním odvrací hrozící poruchu chráněného zájmu za splnění podmínek krajní nouze. [40, 41]

Stav krajní nouze představuje situaci, kdy lze odvracet nebezpečí hrozící zásahem do chráněného zájmu pouze tím, že osoba v nouzi zasáhne do jiného zájmu chráněného trestním zákoníkem. Takové jednání osoby v nouzi za dodržení podmínek krajní nouze není trestným činem už od samého počátku a jedná se o čin jinak trestný. [42]

Jednání v krajní nouzi zcela vylučuje protiprávnost takového jednání. Není tak přípustné, aby jednání v krajní nouzi bylo posouzeno jako přestupek poté, co bude vyloučena trestněprávní odpovědnost osoby v nouzi. Krajní nouze nevylučuje pouze trestnost jednání, nýbrž protiprávnost celkově. Nelze tak jednání posouzené jako čin jinak trestný z důvodu aplikace ustanovení o krajní nouzi posoudit jako protiprávní jednání podle jiného právního předpisu. [43]

---

[38] KUBOVÁ, O. *K některým otázkám krajní nouze*, Bulletin advokacie. č. 10/1998, s. 49

[39] DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 247 ISBN 978-80-7478-790-4

[40] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 391 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[41] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 212 s. ISBN 978-80-7552-358-7

[42] VANTUCH, P. *Trestní zákoník s komentářem k 1.8.2011.* 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

[43] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 390 s. ISBN 978-80-7400-428-5

4.1. Účel a funkce krajní nouze

Dle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku č. 40/2009 Sb. má ustanovení o krajní nouzi umožnit, aby nebyly stíhány osoby, které vystupují na ochranu zájmů chráněných kterýmkoli trestním zákonem. [44]

Obšírněji se k účelu krajní nouze vyjádřil Šámal, který uvedl, že: „*Účelem krajní nouze je poskytnout fyzickým i právnickým osobám možnost k ochraně zájmů vlastních, zájmů jiných osob, ale i zájmů společnosti v případě hrozící poruchy zájmu chráněnému trestním zákoníkem, která nemůže být odvrácena jinak než poruchou jiného takového zájmu za podmínek uvedených v § 28. Na místě takové události, která se odehrává v konkrétním čase a za určitých podmínek, není totiž možné někdy zajistit odvracení poruchy jiným způsobem. Z těchto důvodů se krajní nouze považuje za nejobecnější institut v rámci okolností vylučující protiprávnost*.“ [45]

4.2. Obecné vymezení podmínek krajní nouze

4.2.1. Podmínky jednání v krajní nouzi

Pro případ, při kterém má být čin osoby v nouzi posouzen dle ustanovení o krajní nouzi a stát se činem jinak trestným, je nutné, aby byly splněny taxativně zákonem stanovené podmínky. Předpokladem krajní nouze je existence nebezpečí hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem, které hrozí přímo, bezprostředně. Aby mohla osoba v nouzi jednat dle podmínek krajní nouze, nesmí v daném případě existovat způsob, kterým by bylo možné nebezpečí odvrátit jiným způsobem. Následek, který svým jednáním zapříčiní osoba v nouzi, nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než takový, který hrozil, a který byl jednáním osoby v nouzi odvracen. Osoba v nouzi pak nesmí být osobou, která má povinnost takové nebezpečí snášet. [46]

[44] Důvodová zpráva k hlavě III – Okolnosti vylučující protiprávnost činu - § 28 až 32 zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

[45] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 390 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[46] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 258 s. ISBN 978-80-7502-120-5

4.2.1.a) Přímo hrozící nebezpečí

Nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákoníkem, můžeme rovněž nazvat stavem hrozícím poruchou chráněného zájmu. Původ takového nebezpečí není rozhodující, kromě případů speciálního původce nebezpečí odůvodňující aplikaci speciální úpravy vylučující protiprávnost. Původcem nebezpečí mohou být přírodní síly, zvířata, věci apod. Původcem nebezpečí dokonce může být i samotná osoba v nouzi, pokud např. vlastní neopatrností způsobí požár. [47]

Oním speciálním původcem způsobující aplikaci jiné okolnosti vylučující protiprávnost je případ, kdy je původcem člověk. V takovém případě se jedná o zvláštní případ nebezpečí, tzv. útok, kdy je možné bránit se takovému nebezpečí způsobem dle podmínek nutné obrany. Ani v případě nebezpečí pocházejícího od člověka ovšem není vyloučeno, že jednání osoby v nouzi bude posouzeno nikoli podle ustanovení o nutné obraně, nýbrž podle ustanovení o krajní nouzi. Klíčové pro rozhodnutí, zda se v případě konkrétní situace jedná o krajní nouzi nebo nutnou obranu, je identifikace osoby, které byla činem jinak trestným způsobena škoda. O krajní nouzi se bude jednat v takovém případě, pokud je činem jinak trestným ze strany osoby v nouzi způsobena škoda jiné osobě než útočníkovi. Na případy kdy je odvracením nebezpečí zasaženo vůči útočníkovi, by mělo být vždy pohlíženo jako na útok, a to podle převládajícího názoru i v případě, kdy útočník jedná nezaviněně např. z důvodu nepříčetnosti, omylu nebo nedostatečného věku. [48, 49]

Je důležité zdůraznit i skutečnost, že nebezpečí musí být skutečné, tj. reálně existující, nikoli domnělé a vnímané pouze osobou v nouzi. Objektivně existující nebezpečí musí hrozit přímo, bezprostředně. Jednat za podmínek krajní nouze nelze, pokud nebezpečí již pominulo a v době jednání již situace nehrozí poruchou. Stejně tak nelze jednat za podmínek krajní nouze v případě, kdy nebezpečí hrozí teprve v budoucnu, nikoli bezprostředně a přímo. Přímo hrozící nebezpečí definoval např. Jelínek ve své učebnici trestního práva: „*Přímo hrozící nebezpečí je tu tehdy, jestliže*

[47] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 212 s. ISBN 978-80-7552-358-7

[48] Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 7 Tz 9/87 ze dne 24. 2. 1987

[49] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. 1. vydání.* Praha: Novatrix, 2009, část druhá, 131 s. ISBN 978-80-254-4033-9

vývoj událostí spěje rychle k poruše anebo sice nepokračuje, ale jsou splněny téměř všechny podmínky potřebné k tomu, aby porucha nastala, a uskutečnění zbývajících podmínek je věcí náhody, jež se může kdykoli a s velkou pravděpodobností stát.“ [50]

4.2.1.b) Zájem chráněný trestním zákoníkem

Jak již bylo zmíněno, nebezpečí musí hrozit zájmům chráněných trestním zákonem. Přestože ustanovení § 28 trestního zákoníku hovoří o trestním zákonu, jsou v současnosti veškeré zájmy chráněny výlučně trestním zákoníkem. Jiné trestní zákony, jakými jsou zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, nebo zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim speciální skutkové podstaty trestných činů obsahující chráněné zájmy neobsahují. Za stávající právní úpravy tedy musí být ohrožen zájem chráněný trestním zákoníkem obsažený v objektu konkrétní skutkové podstaty trestného činu. Toto vymezení chráněných zájmů musí být vymezeno druhově, nikoli podle intenzity zásahu chráněného zájmu. Není proto nutné, aby intenzita zásahu do chráněného zájmu podmiňovala naplnění skutkové podstaty trestného činu. Postačuje, že hrozí zásah do samotného chráněného zájmu. Toto lze demonstrovat na příkladu zásahu do zájmu na ochraně majetku v případě trestného činu poškození cizí věci. Trestní zákoník dovozuje trestní odpovědnost až po dosažení škody v hranici škody nikoli nepatrné. Přesto je nutné umožnit osobě v nouzi jednat dle podmínek krajní nouze za účelem ochrany majetku i nižší hodnoty. Posuzování samotné existence zásahu do chráněného zájmu dle intenzity by kladlo na osobu v nouzi nepřiměřeně vysoké požadavky na správné posouzení hrozící poruchy, což v situaci, kdy se tato osoba musí rozhodnout v řádu okamžiku, není vždy možné. [51]

Jednání v krajní nouzi spočívá ve skutečnosti, že člověk v nouzi obětuje jeden zájem chráněný trestním zákoníkem, aby nedošlo k zásahu do jiného zájmu chráněného trestním zákoníkem. Při tomto jednání dochází ke střetu chráněných zájmů, kdy je řízeným vznikem poruchy zamezeno poruše vážnější. Takové jednání, přestože jím

[50] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 259-260 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[51] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 212 s. ISBN 978-80-7552-358-7

cíleně dojde k poruše, spočívá v ochraně společenských hodnot. Proto jednání osoby v nouzi za splnění všech zákonných podmínek není společensky škodlivé, ale naopak prospěšné. [52]

Ohrožený zájem nemusí přímo postihovat osobu v nouzi. Osoba v nouzi může jednáním v krajní nouzi odvracet zásah do chráněných zájmů vlastních i cizích. [53]

4.2.1.c) Požadavek subsidiarity

Pro jednání v krajní nouzi je nutné jednat v souladu s požadavkem subsidiarity. Zákonné znění tohoto požadavku dle ust. § 28 odst. 2 trestního zákoníku zní: „*Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak…*“ Tento způsob vymezení subsidiarity směřuje k požadavku, aby osoba v nouzi nepřistoupila k zásahu do chráněného zájmu, pokud má možnost odvrátit nebezpečí i jiným způsobem, který je v daném konkrétním případě reálný a zejména způsobilý spolehlivě a včas odvrátit dané nebezpečí. K takovému výkladu je možné přistoupit, pokud může osoba v nouzi volit mezi dvěma možnostmi, přičemž jedna z nich nezasáhne do zájmu chráněného trestním zákoníkem, např. pokud má osoba v nouzi možnost odvrátit nebezpečí útěkem. V takovém případě lze nepochybně tvrdit, že osoba v nouzi musí volit útěk. [54]

4.2.1.d) Požadavek proporcionality

Požadavek proporcionality je dalším předpokladem aplikace ustanovení o krajní nouzi dle ust. § 28 odst. 2 trestního zákoníku, který spočívá v tom, že způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Z hlediska posouzení tohoto předpokladu je zkoumán a poměřován samotný následek jednání v krajní nouzi s poruchou nebo ohrožením, které hrozily.

K posuzování zřejmé závažnosti následku a hrozícího následku je nutné poměřovat tyto následky vždy v každém jednotlivém případě s ohledem na všechny

[52] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 390 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[53] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 259 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[54] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 213 s. ISBN 978-80-7552-358-7

okolnosti daného případu. Hodnotu jednotlivých chráněných zájmů a váhu zásahů do nich nelze nijak předem stanovit. Lze sice s ohledem na pořadí hlav zvláštní části trestního zákoníku dovodit hodnoty jednotlivých chráněných zájmů, toto pořadí ovšem nelze absolutizovat. V případě proporcionality má podstatný vliv na hodnotu chráněných zájmů i intenzita zásahu do jednotlivých zájmů. Intenzita zásahu do chráněného zájmu v jednotlivém případě může způsobit, že zásah v takové intenzitě bude zřejmě závažnější než zásah do zájmu, který má dle trestního zákoníku vyšší hodnotu. K záchraně velkých majetkových hodnot tak může být podstoupeno i menší zranění, přestože formálně má ochrana zdraví přednost před ochranou majetku. [55]

Pro formulaci proporcionality je zásadní slovo zřejmě, použité v části ustanovení o krajní nouzi věnující se požadavku proporcionality. Touto formulací má být dosaženo požadavku, aby při posouzení naplnění podmínek krajní nouze, bylo dostatečně promítnuto subjektivní vnímání situace hrozícího nebezpečí osobou v nouzi v době hrozící poruchy. Tím má být zaručeno, aby byla jako krajní nouze posouzena situace, kdy k poruše nakonec nedošlo, ačkoli osoba v nouzi musela rozumně její vznik předpokládat. [56]

4.2.1.e) Absence povinnosti nebezpečí snášet

Jedná se o podmínku, která se v zákonném ustanovení krajní nouze objevila v nové úpravě trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. Důvodová zpráva k danému ustanovení trestního zákoníku příkladem uvádí ošetřovatele v nemocnici či vojáka během válečného konfliktu. Dle zákonodárce bylo nutné podmínky krajní nouze doplnit především z důvodu, že by bez tohoto doplnění znění krajní nouze vylučovala protiprávnost činů, které by jinak byly např. zneužitím pravomoci úřední osoby. Navrhované řešení dle zákonodárce takové jednání z dosahu krajní nouze vyloučilo. Přestože tato podmínka nebyla v předchozí právní úpravě explicitně uvedena, byla dovozována teorií i praxí. [57, 58]

---

[55] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 262-263 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[56] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 395 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[57] Důvodová zpráva k hlavě III – Okolnosti vylučující protiprávnost činu - § 28 až 32 zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Dle zákonné úpravy krajní nouze nemůže jednat v krajní nouzi ten, kdo má povinnost nebezpečí snášet. Tato povinnost je osobám s povinností nebezpečí snášet ukládána speciálními právními předpisy. Dalším případným původem těchto povinností se zabývám dále v podkapitole 5.4.1 této práce. Tyto osoby se nemohou vyhnout protiprávnosti vlastního jednání s odkazem na odvracení nebezpečí dle podmínek krajní nouze, které by u jiných osob v nouzi zapříčinilo jejich exkulpaci a musí mu čelit.

Z formulace ustanovení o krajní nouzi týkající se osoby s povinností nebezpečí snášet, je nutné zdůraznit, že tuto povinnost musí mít přímo osoba, které nebezpečí hrozí. Toto je důležité pro posouzení případů pomoci v krajní nouzi, která je jinak obecně přípustná. Pokud má osoba, které nebezpečí přímo hrozí povinnost jej snášet, nebude pomoc při odvracení nebezpečí další osobou posouzeno jako pomoc v krajní nouzi. Ani jednání takového pomocníka tedy nemůže být posouzeno dle podmínek krajní nouze jako čin jinak trestný. [59]

[58] POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*, časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd. 789-790 s.

[59] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 260 s. ISBN 978-80-7502-120-5

5. Excesy krajní nouze

Vybočení z mezí krajní nouze se nazývá excesem. O exces z krajní nouze se jedná, pokud objektivně existovaly podmínky odůvodňující jednání v krajní nouzi, ale nebyly dodrženy všechny její podmínky. Z dikce ustanovení trestního zákoníku upravujícího krajní nouzi v části týkající se limitů a podmínek krajní nouze je zřejmé, že všechny podmínky uvedené v trestním zákoníku musí být splněny kumulativně. V případě excesu krajní nouze se jedná o jednání velmi blízké jednání v krajní nouzi. Nikoli však přímo o jednání v krajní nouzi, a tudíž se takové excesivní jednání neposoudí jako čin jinak trestný pro nedodržení některé z podmínek krajní nouze. [60]

O excesu krajní nouze hovoříme, pokud jednání osoby v nouzi vykazovalo některý z následujících nedostatků. Způsobený následek jednání byl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než který hrozil, tedy nebyl dodržen požadavek proporcionality. V takovém případě se jedná o exces intenzivní. Dále je možné spatřovat exces krajní nouze v případě, kdy osoba v nouzi učinila své jednání v době, kdy nebezpečí přímo nehrozilo, a to z důvodu, že nebezpečí již pominulo, nebo bylo provedeno předčasně, kdy ještě nebezpečí nehrozilo a nebylo zřejmé, zda k němu dojde. V takovém případě hovoříme o excesu extenzivním. Dále lze předpokládat exces krajní nouze, pokud osoba v nouzi nedodrží požadavek subsidiarity, tedy pokud měla možnost odvrátit nebezpečí jinak. Poslední možností excesu z krajní nouze je případ, kdy osoba v nouzi měla povinnost nebezpečí snášet, ale tomuto hrozícímu nebezpečí nečelila, přestože jednání osoby v nouzi bez takové povinnosti by bylo posouzeno jako čin jinak trestný z důvodu existence krajní nouze. [61]

5.1. Intenzivní exces krajní nouze

Intenzivní exces krajní nouze spočívá ve skutečnosti, že jednání osoby v nouzi zapříčinilo následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než který hrozil. Tento exces spočívá v nedodržení požadavku proporcionality.

[60] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. č.j. 4 Tdo 1425/2013-29 ze dne 11. 2. 2014

[61] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 395 s. ISBN 978-80-7400-428-5

„Při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí. Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, byl-li způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“ [62]

Dochází tedy k poměřování chráněného a obětovaného zájmu. Dle požadavku proporcionality je vyloučeno, aby obětovaný zájem byl dle individuálního i průměrného úsudku byť stejné hodnoty jako zájem osobou v nouzi chráněný. Obětovaný zájem musí být nižší hodnoty a jeho obětováním dochází k minimalizaci hrozící škody. Pokud jsou dodrženy tyto požadavky, lze tvrdit, že obětování zájmu je společensky prospěšné. Tuto komparaci zájmů chráněných trestním zákoníkem je nutné provádět vždy s ohledem k jednotlivým okolnostem daného případu. [63]

5.1.1 Posuzování následků

„*Při srovnávání významu zájmu ohroženého a obětovaného, stejně jako následků, které z jejich porušení hrozí, je třeba vycházet jak z objektivního, tak ze subjektivního hlediska*.“ [64]

Subjektivní hledisko slouží k posouzení nebezpečí způsobem, jakým se jevilo osobě v nouzi v době, kdy přímo hrozilo zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Zohlednění tohoto subjektivního hlediska je zaručeno pojmem „zřejmě“, které je v ustanovení týkající se krajní nouze obsaženo. Pro posouzení podmínek krajní nouze tedy bude podstatný i psychický stav osoby v nouzi. Tímto zhodnocením subjektivního hlediska chce zákonodárce předejít příliš úzkému hodnocení podmínek krajní nouze. Je tedy možné, aby bylo jednání osoby v nouzi posouzeno dle podmínek krajní nouze jako čin jinak trestný i v případě, kdy se osobou v nouzi rozumně očekávaný následek nakonec nesplní. [65]

---

[62] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 3 Tz 54/71 ze dne 16.08.1971

[63] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 430 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[64] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 430 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[65] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 395 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Objektivní hledisko porovnává hodnotu obětovaného a chráněného zájmu. Jedná se tedy o posuzování ohrožení hypotetického chráněného zájmu s reálným zásahem do chráněného zájmu. K posouzení hodnot těchto zájmů chráněných trestním zákoníkem se nelze zcela odkázat na hierarchii chráněných zájmů dle zvláštní části trestního zákoníku. Dle této hierarchie jsou ve zvláštní části trestního zákoníku řazeny nejdůležitější chráněné zájmy na začátku zvláštní části a s každou hlavou zvláštní části by měla hodnota chráněných zájmů slábnout. Tuto hierarchii lze použít jako jistou pomůcku pro porovnání jednotlivých hodnot zájmů chráněných trestním zákoníkem. Není ovšem možné hierarchii zvláštní části trestního zákoníku využít jako obecné pravidlo pro posuzování jednotlivých následků. Jednotlivé zájmy nelze absolutizovat a tvrdit, že nelze zásahem do jednoho zájmu vyšší hodnoty odvrátit nebezpečí hrozící zájmu nižší hodnoty. Je třeba i zvážit rozsah zásahu do jednotlivých chráněných zájmů, výši škody, stupně pravděpodobnosti vzniku škody apod. Objektivní hledisko zásahů do obětovaného a chráněného zájmu je třeba posuzovat z hlediska typu chráněného zájmu, ale i dalších konkrétních podmínek daného případu. [66]

Posouzení významu obětovaného a chráněného zájmu bude jednodušší v případech, kdy se jedná o ohrožení totožného zájmu chráněného trestním zákoníkem, zvlášť pokud se bude jednat o zájem měřitelný jednoznačnými hodnotami. Jedná se především o případ zájmu na ochraně majetku. Tyto hodnoty jsou v drtivé většině případů ohodnotitelné finančními částkami. V takových případech lze vcelku jednoznačně určit, zda byla hodnota obětovaná vyšší nebo nižší než hodnota, které hrozilo nebezpečí odvrácené krajní nouzí.

Tento způsob hodnocení následků však může selhávat v případech, kdy se porovnávají hodnoty spočívající v hodnotách ochrany lidského života a zdraví. Je zcela nepochybné, že jsou si všichni lidé rovni. Nelze proto porovnávat zásah do zdraví nebo životů různých osob, podle kvality jejich života, postavení ve společnosti, věku apod. S odkazem na premisu rovnosti všech lidí, by posouzení zásahů do chráněných zájmů obdobné intenzity bylo vždy zřejmým stejně závažným následkem. Tento závěr lze uplatnit v případě ohrožení života, kterému se nyní budu podrobněji věnovat, než

[66] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 430 s. ISBN 978-80-7179-082-2

přistoupím k objektivnímu hodnocení zájmů na ochranu zdraví. Dle stávajícího znění ustanovení týkající se krajní nouze není v České republice přípustné, aby osoba v nouzi beztrestně obětovala jiný život pro zachování života svého, nebo života svého blízkého.[67]

Osobně jsem toho názoru, že podobná formulace může osobu v nouzi uvrhnout do morálně velmi náročné situace. Těžko odhadnout, jak velká část populace by byla natolik silná, aby pro zachování života svého nebo člena své rodiny neobětovali život cizího člověka. Je ovšem nutné nad danou situací přemýšlet předně z pohledu třetí osoby, jejíž život by v takové situaci byl protiprávně obětován. Zájem na zachování jejího života má stejnou váhu, jako zájem na zachování života osoby v nouzi. Domnívám se tedy, že společenským zájmem v takových situacích by měla být garance bezpečí osobám, které se v nebezpečí neocitly, a nebude tak na ně nebezpečí cíleně přenášeno osobou v nouzi.

Osoba v nouzi tedy svým jednáním nesmí odvrátit nebezpečí hrozící životu jeho nebo další osoby způsobem, který by vedl ke smrti jiné osoby. Jako příklad je možné uvést situaci potápějící se lodě, kdy osobě v nouzi hrozí nebezpečí na životě a jedinou vestu drží další cestující. Odejmutí vesty této osobě by se v dané situaci rovnalo jejímu usmrcení. V takovém případě se domnívám, že by bylo v souladu se smyslem a účelem institutu krajní nouze, aby se na osobu v nouzi tato okolnost vylučující protiprávnost nevztahovala, a aby byla osoba v nouzi trestně odpovědná. Pokud bychom o jednání vedoucí ke smrti osoby třímající vestu uvažovali jinak, v podstatě bychom dávali osobě, jejíž život se ocitl v ohrožení, legální možnost porušit zcela zásadním způsobem chráněný zájem na ochraně života. Jednání osoby v nouzi v souladu se zákonem, tj. neusilovat o vestu a zemřít, by jistě bylo v rozporu se základním lidským pudem velícím zachovat svůj život stůj co stůj. I přesto není dle mého názoru žádoucí, aby trestní právo posuzovalo takové jednání příčící se ustanovením trestního zákoníku a vedoucí ke smrti další osoby za čin jinak trestný. Z tohoto důvodu nespatřuji ani společenskou prospěšnost jednání osoby v nouzi a dle mého názoru jej lze hodnotit jako společensky škodlivé. Účelem českého trestního práva je především chránit společnost před kriminalitou, nikoli poskytovat ochranu

[67] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 430-431 s. ISBN 978-80-7179-082-2

přirozeným pudům člověka, které mohou ve výsledku být v rozporu s ochrannou funkcí trestního práva. [68]

Jinak by mohla být situace posuzována např. podle německého trestního práva. Výše uvedená situace jediné vesty pro dvě osoby a protiprávní jednání osoby v nouzi by mohlo být posouzeno jako tzv. omluvná krajní nouze, která je v této práci blíže popsána v kapitole 8.1.2. Existence této omluvné nouze by ani dle podmínek německé úpravy nevyloučila protiprávnost. Rozdíl oproti české trestněprávní úpravě by spočíval v nemožnosti osobu v nouzi za své jednání potrestat. Pokud by se jednalo o omluvnou krajní nouzi, cestující, kterému by se osoba v nouzi pokusila vestu násilně odebrat, by se proti osobě v nouzi mohl bránit dle podmínek nutné obrany.

I v případě jednání v krajní nouzi spočívajícím v záchraně života osoby v nouzi usmrcením jiné osoby lze nalézt výjimku. Tuto výjimku uvedl ve své práci Polášek. Jedná se o případ osoby, která byla pod pohrůžkou své smrti donucena usmrtit další osoby. V tomto případě osoba v nouzi uposlechla hrozbu a další osoby usmrtila, čímž si zachránila vlastní život. Autor ve své práci uvedl zdůvodnění, dle kterého je nutné přihlédnout při hodnocení tohoto případu k dalším podmínkám, které v příkladu panovaly. Je nutno poznamenat, že článek, kterým byla zmapována daná situace, je z roku 1975, a tak dané odůvodnění nepochybně muselo být ovlivněno tehdejšími požadavky na publikační standardy vykreslující v kladném světle boj sovětských vojsk za druhé světové války. Podmínky dané situace byly prezentovány tak, že osoba v nouzi byla nucena jednotkami SS usmrtit členy partizánského hnutí. Polášek zdůraznil, že sice osoba v nouzi obětovala cizí životy, aby tímto svým jednáním zachránila život svůj, a formálně tak naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu vraždy, ale tehdejší praktiky členů SS v podstatě vylučovaly, aby byly životy partizánů zachráněny, ať by osoba v nouzi jednala jakkoli. Pokud odhlédneme od zdůvodnění zavrženíhodného vnímání ideového nepřítele tehdejšího režimu, nalezneme v příkladu opět hledisko proporcionality. V dané situaci měla osoba v nouzi důvod předpokládat, že její jednání není jakkoli způsobilé odvrátit smrt dalších osob, jimž hrozilo nebezpečí. Jednáním, kterým by osoba v nouzi odmítla další osobu usmrtit, by z jejího pohledu vedlo pouze

[68] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 24 s. ISBN 978-80-7502-120-5

ke ztrátě vlastního života, který by se připočetl k počtu obětí partizánského hnutí, kterým již nebylo pomoci. V tomto případě se nejedná o pouhé obětování cizího života za účelem zachování života osoby v nouzi, nýbrž obětování lidského života, kterým je sledována záchrana většího počtu životů. [69]

Nejvyšší soud již v minulosti dovodil, že se nejedná o stejně závažný nebo závažnější způsobený následek, jestliže osoba v nouzi obětováním jednoho lidského života zachrání více lidských životů. Nejvyšší soud o tomto poměru z pohledu proporcionality rozhodoval ve věci, kdy osoba v nouzi byla mladistvou dcerou otce, který ji spolu s jejími dvěma nezletilými sestrami zamknul v pokoji a přikázal jim, aby uškrtily poškozenou, která byla babičkou osoby v nouzi a jejích sester. Otec mladistvé osobě v nouzi hrozil usmrcením, jakož i usmrcením jejím dvěma nezletilým sestrám, pokud jeho příkaz k uškrcení poškozené nevykonají. Osoba v nouzi neměla důvod nevěřit ve splnění hrozby ze strany otce, neboť ji i její sestry mnohdy surově bil, a proto se všechny sestry musely mnohokrát spasit útěkem z domu a nocovat u sousedů. Mladistvá osoba v nouzi spolu s nezletilými sestrami tak vykonaly příkaz svého otce a poškozenou uškrtily, čímž osoba v nouzi sledovala záchranu několika životů, přestože musela obětovat život poškozené. Nejvyšší soud se předmětným skutkem zabýval především z hlediska, kdy následek způsobený tímto jednáním odvrátil následek, který by byl závažnější. V tomto směru Nejvyšší soud dospěl k jasnému závěru, že není stejně závažným následkem, pokud osoba v nouzi obětováním jednoho života zachrání život několika jiných lidí. [70]

Výše byly zhodnoceny případy, kdy došlo k ohrožení nebo ztrátě života. Zásah do chráněného zájmu na ochranu života je svým způsobem specifický, neboť zásah do něj je definitivní a nelze měřit jeho intenzitu, neboť se projevuje pouze smrtí. Jiný přístup k posuzování následků bude v případě zásahů do zájmu na ochranu zdraví. I zde platí rovnost všech lidí, ale v těchto případech již lze odůvodnit obětování zájmu na ochranu zdraví druhé osoby, aby takovým jednáním bylo zabráněno zásahu do totožného chráněného zájmu osoby v nouzi, pokud by zásah hrozící osobě v nouzi

[69] POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*, časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd. 789-790 s.
[70] Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 To 72/80 ze dne 11.12.1980

byl vyšší intenzity. Jako příklad je možné uvést zranění třetí osoby, které lze s postupem času uzdravit, jako např. zlomenina končetiny, v porovnání s trvalou ztrátou končetiny osoby v nouzi. Lze tedy v případě zásahu do totožných zájmů uvést, že závažnější je způsobený následek v případě, má-li vyšší intenzitu než následek hrozící. [71]

Složitější je poměřování následků v případě, kdy obětovaný a chráněný zájem nejsou totožné. V takovém případě je nutné zhodnotit jak důležitost obou typů chráněných zájmů, tak i míru zásahu do dotčeného zájmu, neboť v různých situacích může mít zásah do jednoho zájmu rozdílné hodnoty. V těchto případech je klíčová intenzita zásahu do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Formálně je zájem na ochraně zdraví důležitějším než zájem na ochraně majetku. Je ovšem lehce představitelné, že intenzita hrozících zásahů bude natolik rozdílná, že převáží zájem na ochraně majetkové hodnoty. Proto za určitých situací je možné ospravedlnit i ublížení na zdraví, které nemá fatální následky, aby byla odvrácena vysoká majetková škoda.

Výše uvedené závěry o posuzování následků na základě jejich významu i intenzity je možné vztáhnout i na zájmy skupinové. V takových případech je navíc nutné brát v potaz, že na ochranu zájmů skupinových je možné obětovat významnější zájem individuální. I k ochraně zájmu jednotlivce je možné obětovat méně závažné skupinové zájmy. Posouzení, zda obětovaný zájem byl zřejmě stejně závažný jako zájem chráněný, bude vždy na konkrétních okolnostech případu. [72]

Při hodnocení přiměřenosti jednotlivých následků je také nutné hodnotit, zda hrozící následek měl povahu hrozícího ohrožení nebo hrozící poruchy, když ty je navíc nutné odlišit podle pravděpodobnosti vzniku škody. V takovém případě je nutné poruchu považovat za závažnější než ohrožení.

Lze tedy shrnout, že poměřování následku je velmi komplexní úvaha, kterou je třeba se podrobně zabývat pro účely právního posouzení dodržení podmínky přiměřenosti krajní nouze.

---

[71] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2.vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 431-432 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[72] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 394 s. ISBN 978-80-7400-428-5

5.2. Exces extenzivní

U excesu extenzivního se jedná o vybočení z mezí krajní nouze z důvodů nedodržení časových podmínek. V takovém případě osoba v nouzi provede jednání k odvrácení nebezpečí v době, kdy nebezpečí přímo nehrozilo, tedy došlo k němu předtím, než hrozilo přímo, anebo bylo provedeno v době, kdy již nebezpečí pominulo. [73]

Aby bylo možné uvažovat o posouzení jednání osoby v nouzi jako jednání v krajní nouzi, musí nebezpečí hrozit zájmu chráněnému trestním zákoníkem a musí hrozit přímo, bezprostředně. Pokud tato podmínka není splněna, může se jednat o stav krajní nouzi blízký, který bude posouzen jako exces, neboť nebudou dány podmínky krajní nouze zcela ve všech směrech. [74]

Ohledně extenzivního excesu krajní nouze neexistuje nijak zvlášť bohatá judikatura. Přesto lze v judikatuře Nejvyššího soudu příklad extenzivního excesu nalézt. Jedná se o případ, kdy osoba v nouzi trpěla útoky divokého zvířete nacházejícím se na sousedním pozemku, kde neměla osoba v nouzi právo honitby. Konkrétně se jednalo o tchoře, který měl tehdy nezanedbatelnou hodnotu 150,- korun. Tento tchoř po delší časový úsek poškozoval pozemek osoby v nouzi, a tím zasahoval do chráněného zájmu na ochraně majetku. Osoba v nouzi proto navštívila sousedův pozemek, tchoře vykopala z jeho nory, svévolně jej odejmula a poté i usmrtila. Tímto jednáním osoba v nouzi sledovala zamezení dalšího škodlivého působení zvířete, přestože svým jednáním formálně naplnila skutkovou podstatu trestného činu pytláctví. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že ani trvalé působení škody zvířetem neopravňovalo osobu v nouzi k zásahu v době, kdy útok této zvěře vůbec nehrozil a vyvíjet protiprávní činnost vedoucí k usmrcení zvířete, což představovalo přímý zásah do práva myslivosti třetí osoby. [75]

Nejvyšší soud dovodil, že by odchycení a usmrcení cizí zvěře dle podmínek krajní nouze přípustné bylo, ovšem pouze za situace, kdy by se jednalo o nebezpečí přímo hrozící chráněnému zájmu trestním zákoníkem. Jedná se tedy o podmínku, kterou nelze pominout ani v případě, kdy je další zásah do chráněného zájmu v podstatě jistý.

[73] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 395 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[74] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 11 Tdo 1233/2016 ze dne 30. 11. 2016

[75] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. Zm I 760/42 ze dne 3. 10. 1942

Osoba v nouzi je oprávněna k jednání v krajní nouzi až v případě, kdy by se jednalo o nebezpečí bezprostřední, tedy v případě, pokud by osoba v nouzi viděla tchoře běžet ke svému pozemku, či dokonce až při přímém škodlivém jednání zvěře na svém pozemku.

5.3. Nedodržení požadavku subsidiarity

Dalším předpokladem uplatnění institutu krajní nouze je dodržení požadavku subsidiarity spočívajícím v předpokladu, že nebezpečí nebylo možné za daných okolností odvrátit jinak. Pokud měla osoba v nouzi možnost odvrátit nebezpečí několika různými způsoby, přičemž některý z nich by nijak nezasáhl do zájmů chráněného trestním zákoníkem, je osoba povinna zvolit trestněprávně nezávadný způsob odvrácení škody. Pokud má osoba v nouzi k dispozici několik způsobů odvracení nebezpečí, a přesto zvolí řešení, kterým dojde k zásahu do trestního zákoníku, ačkoli se takovému zásahu mohla vyvarovat, jedná se o exces krajní nouze. [76]

Jako příklad excesu krajní nouze z důvodu nedodržení požadavku subsidiarity je možné uvést Nejvyšším soudem ČSR judikovaný případ osoby v nouzi, která dokonala skutkovou podstatu trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky, když řídila motorové vozidlo, přestože si byla vědoma, že je pod vlivem alkoholu. Jednalo se o otce, kterého jeho nezletilá dcera v noci vzbudila z důvodu intenzivních bolestí břicha. Tato osoba v nouzi pojala obavu o život své nezletilé dcery. Dcera trpěla akutním zánětem žlučníku, což nemohlo v daném případě vést k ohrožení života, což osoba v nouzi, coby osoba bez lékařského vzdělání, nedokázala správně odhadnout. Osoba v nouzi, vědoma si svého podnapilého stavu, se snažila zajistit odvoz dcery do nemocnice prostřednictvím svých sousedů. V této snaze však nebyla úspěšná, když i sousedé předtím požili alkohol a odmítli dopravit dceru osoby v nouzi do nemocnice. Na osobu v nouzi následně zapůsobila i jeho manželka, která naléhala, aby dceru do nemocnice i přes svůj podnapilý stav odvezl. Za této situace se osoba v nouzi rozhodla odvézt svou dceru do nemocnice osobně, kdy za tímto účelem řídila motorové vozidlo. Asi po 50 m jízdy byla osoba v nouzi zastavena a zadržena policejní hlídkou.

[76] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 429 s. ISBN 978-80-7179-082-2

Nejvyšší soud rozhodl, že osoba v nouzi jednala za okolností blížících se podmínkám krajní nouze, přičemž nebyla dostatečně splněna podmínka subsidiarity. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že osoba v nouzi měla možnost své nezletilé dceři přivolat ambulantní lékařskou pomoc. Hrozící nebezpečí spočívající v ohrožení zdraví dcery bylo možné odvrátit i jiným způsobem, při kterém by osoba v nouzi nezasáhla do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Z toho důvodu bylo jednání, které osoba v nouzi učinila, posouzeno jako exces z krajní nouze. [77]

Nejvyšší soud se v minulosti vyjadřoval i k situaci, kdy osoba v nouzi řídila v podnapilém stavu vozidlo za účelem zajištění lékařské pomoci v situaci, kdy lékařskou pomoc nebylo možné přivolat distančním způsobem, jako v předchozím příkladu. V takovém případě lze posoudit jednání osoby v nouzi jako čin jinak trestný z důvodu splnění podmínky subsidiarity, jakož i dalších podmínek krajní nouze. [78]

Ve výše uvedeném judikovaném případě dopravení dcery do nemocnice byl popsán skutkový stav, kdy osoba v nouzi měla možnost odvrátit hrozící nebezpečí způsobem, při kterém by nejednala protiprávně. Složitější je situace, kdy se osobě v nouzi sice nabízí více možných způsobů k odvrácení nebezpečí, ale všechny tyto způsoby představují zásah do zájmů chráněných trestním zákoníkem. Na správné posouzení této situace existuje názorová pluralita.

Jelínek například ve své učebnici trestního práva uvádí modelovou situaci, kdy osobě v nouzi hrozí smrtelné nebezpečí umrznutím a musí se dostat do horské chaty, což je možné pouze za poškození cizí věci. Dle Jelínka je taková osoba v nouzi nucena přistoupit k co nejméně invazivnímu zásahu, kdy by měla upřednostnit poškození skleněné výplně okna před vstupními dveřmi, které mají vyšší hodnotu. [79]

Šámal tento Jelínkův příklad ve svém komentovaném znění trestního zákoníku užil k prezentaci názorového proudu, který klade na osobu v nouzi zvýšené nároky při odvracení nebezpečí. Dle Šámala znění ustanovení krajní nouze stanovuje osobě v nouzi povinnost odvracet nebezpečí jiným způsobem. Tato povinnost již nesměřuje ke konkrétním podmínkám zvoleného způsobu. Tj. pokud by měla osoba v nouzi

[77] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 7 Tz 17/89 ze dne 25.09.1989
[78] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 1 Tz 2/68 ze dne 19. 1. 1968
[79] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 260 s. ISBN 978-80-7502-120-5

možnost jiného způsobu, jak se do chaty dostat bez zásahu do chráněného zájmu ochrany majetku, např. podhrabáním, měla by ji využít. Pokud ovšem neexistuje jiná možnost vstupu, aniž by došlo k poškození cizí věci, není již výše způsobené škody rozhodující z pohledu podmínky subsidiarity. [80]

Osobně se kloním k druhému názorovému proudu, který si dovolím označit v současnosti za většinový. Tento převažující pohled na předpoklad subsidiarity považuje za relevantní pouze skutečnost, zda bylo možné odvrátit nebezpečí způsobem, který by nezasáhl do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Pokud takový způsob neexistuje, je z pohledu požadavku proporcionality nezbytné, aby způsobený následek nebyl stejně nebo více závažný než hrozící. V případě, že se osobě v nouzi nabízí více možností, které splňují tento požadavek proporcionality, není dále nutné tyto mezi sebou poměřovat a osoba v nouzi může zvolit kterýkoliv z nich.

K problematice požadavku subsidiarity se již v minulosti vyjádřil Solnař, který uvedl, že pokud osoba v nouzi nemá možnost jak odvrátit nebezpečí bez možnosti zásahu zájmu chráněného trestním zákoníkem, nemusí zvolit takové řešení, které způsobuje co možná nejnižší škodu. Tento názor se opírá o skutečnost, že ustanovení trestního zákoníku po osobě v nouzi takové řešení nepožaduje, a takový požadavek by navíc nepřiměřeně zatěžoval rozhodování osoby v nouzi, která by správného úsudku za situace hrozícího nebezpečí ani nemusela být schopna. [81]

Osoba v nouzi nemusí mít vždy dostatek času ke zvážení všech možností odvrácení nebezpečí a nelze po ní spravedlivě požadovat, aby nalezla nejefektivnější možné řešení. Pro osobu v nouzi je prvořadé, aby její jednání bylo způsobilé nebezpečí spolehlivě a včas odvrátit. Tyto závěry jsou obsaženy např. v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, který dospěl k závěru, že „*Při hodnocení, zda nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, je třeba brát v úvahu jen ty možnosti obviněného, kterými bylo možno odvrátit nebezpečí včas, tj. ještě před porušením zájmu chráněného trestním zákonem, kterému nebezpečí hrozilo*.“ Tento závěr obsažený v právní větě rozhodnutí dovodil Nejvyšší soud v případě, kdy osoba v nouzi spatřila, že jeho dcera velmi nízkého věku

[80] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 393 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[81] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 393 s. ISBN 978-80-7400-428-5

je v obležení hejna hus a hlasitě pláče. Osoba v nouzi pojala obavy o její zdraví, a tak okamžitě po spatření hrozícího nebezpečí sebrala ze země kámen a přes celou zahradu jej hodila do hejna, aby husy rozehnala. Jednu z hus však kamenem zasáhla do krku, čímž jí způsobila smrtelné zranění a jejímu vlastníkovi škodu 150 Kčs, což tehdy překračovalo spodní hranici minimální škody u trestného činu poškození cizí věci. Nejvyšší soud uvedl, že osoba v nouzi zamýšlela urychleně, tedy ještě dříve než mohla přeběhnout zahradu a zbavit dorážejících hus svou dceru ležící na zemi. Nejvyšší soud pak dovodil, že za daných okolností nebylo možno odvrátit nebezpečí, které hrozilo dítěti poštípáním od hus spolehlivě a včas jinak, neboť než by osoba v nouzi k dceři přes dvorek doběhla a zahnala husy šetrně, mohlo by dojít k zásahu do zdraví dcery. [82]

5.4. Nesplnění povinnosti snášet nebezpečí

Další z podmínek krajní nouze je předpoklad, že osoba v nouzi nemá povinnost takové nebezpečí snášet. Pokud osoba v nouzi odvracející nebezpečí takovou povinnost nebezpečí snášet měla a tuto podmínku nesplnila, nebude její jednání posouzeno jako čin jinak trestný podle ustanovení o krajní nouzi, ale bude možné jej posoudit jako exces z krajní nouze. Splnění tohoto předpokladu a jeho konkrétní podmínky, se mi na rozdíl od předchozích předpokladů uvedených v kapitolách 5.1. až 5.3. této práce jeví značně nejednoznačné.

K excesům z krajní nouze z důvodu nesplnění povinnosti snášet nebezpečí neexistuje rozsáhlá judikatura, na jejímž základě by bylo možné individuálně posoudit případy, kdy povinnost osoby v nouzi snášet nebezpečí zakládá nemožnost této osoby jednat za podmínek krajní nouze, a kdy nikoli. Ze znění předpokladu absence povinnosti snášet nebezpečí by bylo možné nabýt dojmu, že pokud osoba v nouzi má povinnost nebezpečí snášet, prakticky neexistuje možnost, jak by mohlo být její jednání odvracející nebezpečí, které by zároveň zasáhlo do zájmu chráněného trestním zákoníkem, posouzeno jako čin jinak trestný dle podmínek krajní nouze.

I pokud bych přijal tento závěr, je nutné poukázat na skutečnost, že se dosavadní judikatura dostatečně nevěnovala původu povinnosti nebezpečí snášet.

[82] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 3 Tz 54/71 ze dne 16.08.1971

I v případech členů bezpečnostních sborů, u kterých se povinnost nebezpečí snášet předpokládá, nebývá v právních předpisech regulujících jejich povolání uváděn taxativní výčet nebezpečí, která jsou příslušníci povinni snášet. Osobně jsem přesvědčen, že není možné u osob mající povinnost nebezpečí určitého druhu snášet zcela postihnout jejich výčet na základě taxativních seznamů nebezpečí. Nebezpečí by měla být pro danou osobu obvyklá a osoba, která se výkonu dané činnosti zhostila, mohla výskyt takových nebezpečí očekávat.

Například pyrotechnik jistě mohl očekávat, že se během výkonu povolání ocitne v nebezpečí hrozícího výbuchu, nebo lékař jistě mohl očekávat, že bude vystaven hrozbě nákazy nemocí. Takové osoby se mohou dostat i do situací, které s jejich povoláním nebo jinou činností zakládající povinnost snášet nebezpečí souvisí, ale mohly stěží předpokládat, že jim budou vystaveni. Jak již bylo výše uvedeno, jistě lze po pyrotechnikovi požadovat, aby se vydal k náloži hrozící výbuchem, ale lze po něm spravedlivě požadovat, aby se k takové náloži vydal do oblasti, kde mu bude navíc hrozit nebezpečí zastřelení osoby, která takovou nálož nastražila a průběh detonace z dálky kontroluje? V takovém případě jsem přesvědčen, že bude zásadní, zda je pyrotechnik zároveň vojákem z povolání, či se jedná o osobu bez vztahu k bezpečnostním sborům. Voják bude mít jistě povinnost snášet nebezpečí i ze strany ozbrojených nepřátel, ale civilní pyrotechnik nemá povinnost vystavovat se nebezpečí střelby, neboť se takové nebezpečí přímo neváže k jeho povolání. U civilního pyrotechnika si tedy dovedu představit, že by jeho odmítnutí odstranění nálože v oblasti ohrožené střelbou bylo možné posoudit jako čin jinak trestný dle podmínek krajní nouze. Tento příklad je použit pouze pro názornou demonstraci bez hlubšího zkoumání dané profese. Skutečnost, zda se konkrétní nebezpečí pojí k profesi osoby v nouzi nebo jiného poměru či stavu zakládající povinnost nebezpečí snášet, bude vždy zkoumána ad hoc a závěr o něm bude vyhrazen rozhodujícímu orgánu činnému v trestním řízení. [83]

I v případě, kdy se bude jednat o nebezpečí, jež je osoba v nouzi povinna snášet, jsem přesvědčen, že mohou nastat situace a formy nebezpečí, za nichž může osoba v nouzi jednat v krajní nouzi a nebude se jednat o exces. Jak je uvedeno výše, čistě podle znění ustanovení o krajní nouzi takový výklad dovodit není možné. Je nutné

[83] POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*, časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd. 789 s.

myslet i na případy, kdy osoba v nouzi svým strpěním nebezpečí nemůže hrozící nebezpečí jakkoli odvrátit nebo danou situaci zlepšit ve vztahu k hrozící škodě. Tyto situace bude možné předpokládat v případech, kdy jednání osoby v nouzi bude mít omisivní charakter, tedy v případech, kdy pro neúčelnost odmítne splnit svou povinnost. V takovém případě by osoba v nouzi pouze zbytečně připustila zásah do více chráněných zájmů. Jako příklad je možné opět uvést pyrotechnika, který by se pro svoji povinnost zneškodnit výbušninu byl povinen vydat k časované náloži i v situaci, kdy již není možné nálož zneškodnit z důvodu nedostatku času vzhledem k odpočtu do výbuchu. V případě, že se hrozící nebezpečí zdá již jisté svou poruchou a odvrácení nebezpečí bude již pouze hypotetické, nemělo by být vyloučeno, aby jednání osoby v nouzi bylo posouzeno jako čin jinak trestný dle podmínek krajní nouze. [84, 85]

K tomu uvádí např. Draštík, že povinnost nebezpečí snášet ani v případě typických povolání, u kterých pravidelně vyvstávají nebezpečné situace, které jsou pracovníci povinni snášet (lékař, policista, hasič apod.) není absolutní a bude ji třeba v každém případě nutné poměřovat podmínkou proporcionality, čímž míní poměřování významu ohroženého a porušeného zájmu a rozsah případné způsobené poruchy. [86]

Zákonná úprava ustanovení o krajní nouzi byla již pro svou tvrdost kritizována např. Jelínkem, který se vymezil proti stávajícímu znění, které na případné nesplnění povinnosti osoby v nouzi nemyslí. Jelínek navrhuje, aby byla povinnost snášet nebezpečí vztažena pouze na případy tzv. omluvné krajní nouze, kdy se inspiruje německým trestním právem. [87]

5.4.1. Povinnost nebezpečí snášet

V této podkapitole bych si dovolil věnovat pozornost samotnému pojmu povinnosti nebezpečí snášet, což je dle mého názoru část ustanovení o krajní nouzi,

[84] POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*, časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd. 789-790 s.

[85] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 393-394 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[86] DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 248-249, ISBN 978-80-7478-790-4

[87] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 261 s. ISBN 978-80-7502-120-5

která není zcela jednoznačná a její úprava umožňuje více právních výkladů. Pro posouzení zachování podmínky povinnosti snášet nebezpečí je dle mého názoru nutné vymezit, z jakého právního titulu taková povinnost vyplývá. Bez takového podrobného vymezení titulu povinnosti nebezpečí snášet je obtížné dovodit, zda v konkrétním případě osoba v nouzi povinnost měla či nikoli. K původu povinnosti nebezpečí snášet se v současnosti odborná literatura ani judikatura podrobně nevyjadřuje. Lze poukázat na část komentovaného znění trestního zákoníku od Šámala, které uvádí, že k jednání v krajní nouzi „*jsou přímo povinny osoby, jimž byla zvláštními právními předpisy uložena povinnost chránit některé důležité zájmy, kterým je též poskytována ochrana trestním zákoníkem*.“ [88] Šámal ovšem nezdůvodnil, na základě čeho dospěl k závěru, že tuto povinnost snášet nebezpečí je možné ukládat pouze na základě právních předpisů.

Jsem přesvědčen, že k původu povinnosti se lze stavět dvěma způsoby.

Zaprvé, že vznik povinnosti nebezpečí snášet je možné založit pouze na základě zákona nebo jiných právních předpisů, jak uvádí Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku.

Druhým možným výkladem je, že povinnost nebezpečí snášet nemusí vyplývat pouze z právních předpisů, neboť tento původ povinnosti trestní zákoník přímo nestanovuje. V takovém případě by se mohlo analogicky přistoupit k aplikaci ust. § 112 trestního zákoníku, kterým je upravena mimo jiné zvláštní povinnost konat, která předpokládá i omisivní jednání. Dle mého názoru by tyto případy zvláštní povinnosti konat dle ust. § 112 trestního zákoníku mohly dopadat i na případy, na jejichž základě vznikne osobě v nouzi povinnost nebezpečí snášet ve smyslu ustanovení krajní nouze.

Osobně se spíše kloním k závěru, že nelze z dikce ust. § 28 odst. 2 trestního zákoníku dovodit, že povinnost ke snášení nebezpečí vyplývá pouze ze speciálních právních předpisů. Výčet pramenů ukládající povinnost nebezpečí snášet by měl být širší. Tento svůj názor opírám o již výše zmíněné ust. § 112 trestního zákoníku.

[88] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 391 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Nemyslím si, že by na extenzivní výklad povinnosti nebezpečí snášet dopadala zásada nullum crimen sine lege stricta, tj. zákazu analogie v neprospěch obviněného, neboť ta se týká nežádoucího rozšiřování skutkových podstat trestných činů a nových trestů. Pro možnost extenzivního výkladu podmínek krajní nouze je rovněž možné poukázat na předchozí právní úpravu dle zák. č. 140/1961 Sb. V této trestněprávní úpravě nebyla povinnost nebezpečí snášet explicitně vyjádřena a byla dovozována pouze rozhodovací praxí a literaturou. Pokud tedy bylo možné tímto způsobem podmínky krajní nouze rozšířit, nevidím důvod, proč by nemělo být možné takovou podmínku praxí a literaturou konkretizovat extenzivním způsobem. Pokud budu vycházet i ze stávající právní úpravy, mohu poukázat na ust. § 32 trestního zákoníku týkající se oprávněného použití zbraně. Toto ustanovení přímo odkazuje na podmínky, které nejsou upraveny v trestním zákoníku. Ustanovení § 32 trestního zákoníku hovoří přímo o právních předpisech. Pokud by zákonodárce mínil stanovit povinnosti nebezpečí snášet pouze na základě právních předpisů, jak uvádí Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku, pravděpodobně by tak učinil jako v případě oprávněného užití zbraně. [89]

Ustanovením § 112 ukládá trestní zákoník pachateli zvláštní povinnost konat z následujících důvodů. Pachateli vznikne zvláštní povinnost konat, byla-li mu tato povinnost uložena jiným právním předpisem, úředním rozhodnutím nebo smlouvou, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková zvláštní povinnost z jeho předcházejícího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen. Tuto zvláštní povinnost konat je nutné odlišit od obecné povinnosti konat, která je pachateli ukládána na základě konkrétní skutkové podstaty trestného činu (např. poskytnout pomoc, překazit trestný čin apod.). [90]

Ohledně povinnosti vyplývající z jiného právního předpisu není nutné pochybovat, když ohledně tohoto původu povinnosti nebezpečí snášet panuje všeobecná shoda. Jsem přesvědčen, že je nepochybně možné dovodit i povinnost nebezpečí snášet

[89] ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání*. Praha : C. H. Beck, 2004, 134-135 s.

[90] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1261-1262 s. ISBN 978-80-7400-428-5

na základě úředního rozhodnutí. Jelínek k tomuto pramenu zvláštní povinnosti konat uvádí, že slouží ke konkretizaci povinnosti plynoucí ze zákona. K tomuto prameni Jelínek i výslovně uvádí rozkaz a příkaz. Je nepochybně možné dovodit povinnost snášet nebezpečí vojáka z povolání, která mu byla uložena rozkazem. Dále jsem přesvědčen, že je i možné dovodit povinnost nebezpečí snášet, k čemuž se osoba v nouzi zaváže smluvně. K této možnosti lze nalézt velké množství příkladů, jako např. pracovníka chemického závodu, jehož pracovní náplní je předcházení havárie. V takovém případě, pokud hrozí nebezpečí havárie a z něj plynoucí zásah do zájmu na ochraně jeho zdraví, nesmí se taková osoba zachránit útěkem dle podmínek krajní nouze, ale snažit se havárii odvrátit. Pokud by takový pracovník nesplnil svou smluvní povinnost, dokonal by dle mého názoru skutek posouzený jako obecné ohrožení svým nekonáním. Dále je možné předpokládat vznik zvláštní povinnosti konat na základě dobrovolného převzetí povinnosti. Jedná se o případy garance, kdy garant přebírá svým jednáním záruku za integritu zájmu chráněného trestním zákoníkem. Takový garant má funkci dohledu nebo funkci ochrannou, kdy dozírá nad zdrojem nebezpečí a zamezuje ohrožení právních zájmů, ať již konkrétních nebo předem neznámých. Takovou situaci je možné si představit například u horského průvodce, který se zaváže dopravit turisty přes horský hřeben. Pokud by například nastala situace nepříznivých podmínek ohrožujících skupinu na životech, horský průvodce nesmí opustit skupinu, která by bez jeho pomoci neměla možnost přežít, neboť převzal odpovědnost k jejich ochraně, když se dobrovolně přihlásil jako osoba kompetentní k zajištění bezpečného překročení hor pro celou skupinu. Pro úplnost je nutné zmínit i případ, kdy je osoba v nouzi k jednání povinna z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů, což je rovněž uvedeno v ust. § 112 trestního zákoníku. Tato možnost je značně neurčitá a předpokládám, že by byla vztažena na určitý případ, který by nebylo možné podřadit pod žádný z výše uvedených pramenů vzniku povinnosti, přestože by bylo ze skutkových zjištění patrné, že dovození takové povinnosti je v souladu se smyslem a účelem institutu krajní nouze. [91]

Pouze zdůrazňuji, že žádný z výše uvedených případů se nevztahuje na situaci, kdy již nebylo objektivně možné nebezpečí odvrátit, jako při stále hrozící ale již

[91] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 184-185 s. ISBN 978-80-7502-120-5

neodvratitelné havárii chemičky, nebo při natolik nepříznivých přírodních podmínkách, kdy již průvodce reálně nemůže nikoho ze skupiny turistů zachránit před příchozím nebezpečím, přestože stále k zásahu do života nedošlo. Taková neodvratitelnost situace by nepochybně povinnost nebezpečí snášet ovlivnila.

Méně zřejmou se jeví situace, kdy povinnost snášet nebezpečí by měla vyplývat z předchozího ohrožujícího jednání. Šámal k tomu uvádí, že není vyloučeno jednání v krajní nouzi pouze z důvodu, že původcem nebezpečí je samotná osoba v nouzi. [92] Tento závěr sám o sobě nijak neozřejmuje, zda by osobě v nouzi svým předcházejícím jednáním mohla vzniknout povinnost ke snášení nebezpečí. Nejvyšší soud se již v minulosti okrajově zabýval předchozím ohrožujícím jednáním osoby v nouzi. Dospěl ovšem pouze k závěru, že *„bez významu není posouzení podílu obviněného na vzniku nebezpečí“*. Tento svůj závěr Nejvyšší soud bohužel dále nerozvedl. [93]

Závěr o možnostech aplikace ustanovení o krajní nouzi v případě, kdy sama osoba v nouzi nebezpečí vyvolala, nelze s jistotou potvrdit ani vyvrátit. Odpověď nám může poskytnout až rozhodovací praxe, která se doposud nedostala k poskytnutí jednoznačné odpovědi na tuto otázku, nebo změna zákonného ustanovení týkající se krajní nouze v části povinnosti nebezpečí snášet.

Výše uvedené případy, kdy mají dle mého názoru osoby v nouzi dle ust. § 112 trestního zákoníku povinnost nebezpečí snášet a nemohou se exkulpovat dle podmínek krajní nouze, je možné zdůvodnit i jiným způsobem. Tyto případy by se vázaly přímo k samotnému povolání osoby v nouzi. Tento názor vyjádřil Polášek, který tuto povinnost nebezpečí snášet dovozoval z ust. § 207 odst. 1 a § 208

[92] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 391 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[93] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 4 Tdo 1425/2013-29 ze dne 11. 2. 2014

„Byl to totiž on, kdo ponechal zcela bez dozoru hrnec s olejem na zapnutém sporáku, který se posléze vzňal. Byla to tudíž neopatrnost obviněného, která vedla ke vzniku otevřeného ohně, což na straně druhé založilo i jeho povinnost usilovat o likvidaci tohoto ohně dostupnými prostředky, případně učinit veškerá možná opatření k zabránění jeho rozšíření na další části domu a ohrožení dalších osob, čili odvrátit hrozící škodu. Současně jej to nezbavovalo odpovědnosti za případně způsobenou škodu a to právě proto, že to byl on, kdo přímo hrozící nebezpečí svým jednáním vyvolal. Při odstraňování nebezpečí možného rozšíření požáru ale měl zároveň povinnost dodržet přitom všechny v úvahu připadající bezpečnostní zásady a opatření. To obviněný, jak vyplynulo ze shora uvedeného, ne zcela dodržel [viz ustanovení § 418 odst. 1, § 420 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník; § 17 odst. 1 písm. a), § 18 zák. č. 133/1985 Sb., o požární ochraně].“

zák. č. 140/1961 Sb., obsahující trestné činy neposkytnutí pomoci a neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku, které svou povahou a smyslem odpovídají současnému ust. § 150 odst. 1 a ust. § 151 trestního zákoníku. Polášek v těchto případech dovozoval, že „*v těchto ustanoveních chybí zmínka o exkulpaci pro toho, kdo je povinen nebezpečí snášet, lze a contrario dovodit, že každý je povinen snášet při poskytování pomoci nebezpečí spojené obvykle s výkonem povolání, které zastává a nemůže se dovolávat ustanovení upravující krajní nouzi*.“ [94]

Takovýto přístup by v podstatě pokrýval prameny uvedené v ust. § 112 trestního zákoníku, vyjma předchozího ohrožujícího jednání osoby v nouzi. Rozdíl je v tom, že Polášek pracoval s obecnou povinností konat, kdežto ust. § 112 trestního zákoníku upravuje zvláštní povinnost konat. Ust. § 112 trestního zákoníku je výkladové ustanovení, které analogicky použít lze. Naproti tomu povinnost nebezpečí snášet pouze na základě povolání by musela čerpat ze skutkové podstaty konkrétního trestného činu nacházejícího se ve zvláštní části trestního zákoníku, které by vztáhla na ustanovení o okolnosti vylučující povinnost nacházející se v obecné části trestního zákoníku. S takovým postupem se nemohu ztotožnit a dle mého názoru by se při původu povinnosti nebezpečí snášet mělo vycházet spíše z ust. § 112 trestního zákoníku.

5.5. Zavinění a exces krajní nouze

Při zkoumání, zda panují podmínky pro exkulpaci osoby v nouzi, je důležité i posouzení zavinění osoby v nouzi. Pro exkulpaci osoby v nouzi je nutné, aby taková osoba měla v úmyslu jednat v podmínkách krajní nouze, tj. s vůlí nebezpečí odvrátit. Osoba v nouzi si musí být vědoma, že v konkrétní situaci přímo hrozí nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákoníkem, které nelze za daných podmínek odvrátit jinak. Dále si pak musí být osoba v nouzi vědoma skutečnosti, že jednání odvracející nebezpečí není stejně závažné nebo závažnější než hrozící nebezpečí, nebezpečí je ve stavu, kdy již hrozí přímo a osoba v nouzi jej nemá povinnost snášet. [95]

[94] POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*, časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd. 789 s.

[95] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 11 Tdo 1233/2016-28 ze dne 30. 11. 2016: „*Po subjektivní stránce úmysl při jednání v krajní nouzi zahrnuje všechny její podmínky, zejména že tu je přímo hrozící nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákoníkem, které nelze za daných okolností odvrátit jinak, a které*

Posouzení zavinění osoby v nouzi je klíčové ve všech případech krajní nouze, a to i v případech, kdy došlo k jejím excesům. V případě excesu krajní nouze se musí zkoumat zavinění osoby v nouzi nejenom k překročení podmínek krajní nouze, ale i zavinění k naplnění všech znaků skutkové podstaty konkrétního trestného činu. Pokud by osoba v nouzi jednala nezaviněně k naplnění podmínek krajní nouze nebo naplnění všech znaků skutkové podstaty daného trestného činu, jednalo by se o závažnou skutečnost podstatně měnící právní posouzení daného skutku. [96]

5.5.1. Vliv zavinění u excesu z krajní nouze

Jak již bylo v této práci zmíněno dříve, pokud osoba v nouzi nesplní některou z podmínek krajní nouze, bude její jednání posouzeno jako exces z této okolnosti vylučující protiprávnost, pokud bude její jednání dostatečně blízké podmínkám krajní nouze. V takovém případě bude zkoumáno zavinění osoby v nouzi k překročení podmínek krajní nouze a k následku způsobeného jeho excesivním jednáním.

Pokud bude zcela scházet zavinění osoby v nouzi k překročení podmínek krajní nouze, bude osoba v nouzi vždy trestně neodpovědná a její jednání nebude možné kvalifikovat jako trestný čin. V takovém případě by osoba v nouzi byla trestně neodpovědná z důvodu nedostatku zavinění, neboť české trestní právo nezná objektivní odpovědnost. Osoba v nouzi by tak v daném případě byla trestně neodpovědná, nikoli však z důvodu existence krajní nouze. [97]

Obdobné právní následky nastanou, pokud osoba v nouzi sice zaviněně nesplní všechny podmínky krajní nouze, ovšem nezaviněně způsobí následek zasahující do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Ani v tomto případě nevznikne osobě v nouzi trestní odpovědnost.

Pokud zavinění u osoby v nouzi neabsentuje k překročení podmínek krajní nouze ani ke způsobenému následku, bude se zkoumat, zda se jedná o zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti a jejich konkrétní forma.

---

ten, komu nebezpečí hrozí, není povinen snášet. Nebezpečí musí hrozit zájmu chráněnému trestním zákoníkem a musí hrozit přímo, bezprostředně."

[96] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 162/2007 ze dne 28. 2. 2007

[97] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 443 s. ISBN 978-80-7179-082-2

Pokud je zavinění v obou rovinách shodné (tj. jak k překročení podmínek, tak způsobení následku), způsobí tato skutečnost, že skutek bude možné posoudit jako úmyslný nebo nedbalostní trestný čin, podle charakteru těchto shodných forem zavinění.

Nastanou i případy, kdy osoba v nouzi sice zaviněně zasáhne do chráněného zájmu i zaviněně překročí podmínky krajní nouze, ovšem obě tato zavinění budou rozdílná.

První možností je úmyslné překročení podmínek krajní nouze a nedbalostní zásah do zájmu chráněného trestním zákoníkem. V takovém případě jsou splněny předpoklady, aby osobě v nouzi vznikla trestní odpovědnost. V případě úmyslného překročení podmínek krajní nouze se jednání osoby v nouzi posoudí podle obecných zásad trestněprávního hodnocení skutku. Osoba v nouzi v takovém případě věděla, že svým jednáním překračuje některé nebo všechny podmínky krajní nouze, k čemuž měla minimálně kladné stanovisko. Zásadní pro právní kvalifikaci skutku v tomto případě bude nedbalostní zavinění ke způsobenému následku. Zavinění se musí vztahovat na všechny skutečnosti, které jsou znakem skutkové podstaty trestného činu, tedy i objektu trestného činu. K dokonání skutkové podstaty úmyslného trestného činu je nezbytně nutné, aby osoba v nouzi jednala s úmyslem zasáhnout do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Pokud osoba v nouzi nejednala s úmyslem zasáhnout do žádného chráněného zájmu, ale zásahu do něj se dopustila v nedbalosti, nebude možné její jednání posoudit jako úmyslný trestný čin, ale pouze trestný čin nedbalostní. [98]

Je ovšem možné, aby osoba v nouzi jednala s úmyslem zasáhnout do méně významného chráněného zájmu např. na ochranu zdraví, nikoli však s úmyslem zasáhnout do chráněného zájmu na ochranu života, do kterého zasáhne v nedbalosti. V takovém případě by se jednání osoby v nouzi právně posoudilo jako úmyslný trestný čin spočívající v ublížení na zdraví, kdy by došlo nedbalostně k naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu ve vyšším odstavci příslušného ustanovení trestného činu spočívající ve způsobení smrti. K naplnění kvalifikované skutkové podstaty

[98] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 226 s. ISBN 978-80-7502-120-5

trestného činu ve vyšším odstavci podle ust. § 17 trestního zákoníku postačuje nedbalostní zavinění. [99]

V praxi bude posouzení zavinění ke způsobenému následku problematické, neboť hranice mezi vědomou nedbalostí a nepřímým úmyslem je neostrá. Pro tyto případy je nezbytné široké zjišťování skutkového stavu zcela v souladu se zásadou zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. V případě kdy na základě dokazování nebude možné rozhodnout, zda osoba v nouzi měla ke způsobenému následku zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti, je dle mého názoru na místě postupovat podle trestněprávní zásady in dubio pro reo a předpokládat zavinění odůvodňující mírnější posouzení skutku z pohledu osoby v nouzi.

Další možnou situací je stav, kdy osoba v nouzi úmyslně způsobí zásah do zájmu chráněného trestním zákoníkem a z nedbalosti nedodrží všechny podmínky krajní nouze.

Pokud osoba v nouzi nedbalostně nedodržela všechny podmínky krajní nouze, lze předpokládat, že jejím záměrem bylo jednat způsobem trestním právem dovoleným a podmínky krajní nouze mínila dodržet. Obecně platí, že vyžaduje-li skutková podstata trestného činu normativní znak skutkové podstaty, který vyžaduje právní hodnocení, je třeba, aby se zavinění vztahovalo i na tento znak. Přestože podmínky krajní nouze nejsou znakem skutkové podstaty žádného trestného činu, měl by se tento princip vztáhnout i na podmínky krajní nouze, a je tedy nutné, aby se dostatečná forma zavinění vztahovala i na překročení podmínek krajní nouze. [100]

K dokonání úmyslného trestného činu v případě nedbalostního překročení podmínek krajní nouze nebudou splněny podmínky z důvodu nedostatečného stupně zavinění, což samo o sobě možnost dokonání skutkové podstaty úmyslného trestného činu vyloučí. Osoba v nouzi ale může dokonat skutkovou podstatu nedbalostního trestného činu, neboť k jeho dokonání jedná s dostatečným zaviněním. [101]

---

[99] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 245-246 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[100] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 226 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[101] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 224-225 s. ISBN 978-80-7502-120-5

Nesoulad vnímání podmínek rozhodných pro jednání v krajní nouzi s jejich skutečným stavem může založit skutkový omyl osoby v nouzi. Samotnému omylu osoby v nouzi je věnována následující podkapitola.

5.5.2. Omyl v krajní nouzi

Omyl osoby v nouzi ovlivní subjektivní stránku trestného činu a právní kvalifikaci skutku. Omyl v případech krajní nouze může být skutkový nebo právní, když ty se dále dělí na omyly pozitivní a negativní. V této podkapitole bude zkoumán převážně omyl skutkový, ale vyloučen není ani omyl právní.

V případě právního omylu negativního osoba v nouzi neví, že její jednání není trestné, pro splnění všech podmínek krajní nouze. Tento její právní omyl nijak neovlivní skutečnost, že byly splněny všechny podmínky krajní nouze a jednání osoby v nouzi bez ohledu na její právní názor není trestné. V případě právního omylu pozitivního v krajní nouzi se osoba v nouzi mylně domnívá, že její jednání bylo dovolené, ačkoli tomu tak nebylo. Takovýto mylný názor osoby v nouzi nijak její trestní odpovědnost neovlivní a její jednání bude posouzeno jako dokonaný trestný čin, krom výjimečných případů, kdy se takovému názoru nemohla vyvarovat. [102, 103]

U pozitivního skutkového omylu se osoba v nouzi mylně domnívá, že jsou splněny všechny podmínky krajní nouze, přestože tomu tak reálně není. V takovém případě hovoříme o zdánlivé nebo též putativní krajní nouzi. Takový případ se posoudí podle obecných zásad o skutkovém omylu, což vyloučí možný vznik odpovědnosti osoby v nouzi za úmyslný trestný čin. Není tím však dotčena případná odpovědnost za trestný čin nedbalostní. [104]

Ve většině případů bude osoba v nouzi mylně předpokládat nebezpečí, přestože to reálně hrozit nebude. Není ale vyloučeno, aby omyl osoby v nouzi směřoval i vůči ostatním podmínkám krajní nouze. Omyl osoby v nouzi k podmínkám krajní nouze bude zkoumán z toho hlediska, zda se mu osoba v nouzi mohla vyvarovat či nikoli.

[102] ŘÍHA, J. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, 57 s. ISBN 978-80-7400-263-2

[103] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 326 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[104] Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 7Tz 25/79 ze dne 31.05.1979

Pokud se takovému omylu osoba v nouzi vyvarovat nemohla, nejednala zaviněně a nebude možné ji činit jakkoli trestně odpovědnou. Pokud se případnému omylu vyvarovat mohla, bude možné dovodit odpovědnost osoby v nouzi pro nedbalostní trestný čin. Pokud tedy např. osoba v nouzi mylně předpokládá, že je nebezpečí skutečné, přestože tomu tak reálně nebylo a jednalo se pouze o její mylnou představu, znemožňuje tento pozitivní omyl její trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin a za čin spáchaný z vědomé nedbalosti. Osoba v nouzi v tomto případě může být odpovědna pouze za trestný čin spáchaný z nevědomé nedbalosti. [105]

Výše uvedené informace o následcích skutkového omylu k možnostem dokonání skutkové podstaty úmyslného trestného činu nelze absolutizovat, když počáteční omyl může osoba v nouzi překlenout svým následujícím excesivním jednáním a dokonat tím znaky úmyslného trestného činu. Takový případ již v minulosti řešil např. Krajský soud v Praze ve svém rozhodnutí sp.zn. 10 To 28/54 ze dne 16.02.1954, kdy osoba v nouzi předpokládala počáteční domnělé nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Jednání osoby v nouzi ovšem následně překročilo podmínku subsidiarity a proporcionality, přičemž by se jednalo o exces i v případě, kdy by domnělé nebezpečí bylo skutečné. Z toho důvodu byla osoba v nouzi odsouzena pro úmyslný trestný čin.

V daném případě žil ovdovělý otec dvou dětí ve společné domácnosti se svou tchyní, která mu pomáhala s výchovou jeho dětí. Otec se po určitém čase rozhodl znovu oženit, což jeho tchyně z předchozího manželství nesla s velkou nelibostí. V den svatby obě děti tchyně odvedla mimo dosah jejich otce do sousední vesnice a sousedům sdělila, že nejspíše přijde o možnost péče o obě děti a nezbude jí nic jiného než se utopit. Ze svatby se první vrátil obviněný bratr otce obou dětí a jal se děti i tchyni hledat. Všechny tři nalezl u řeky. Následně obě děti poslal samotné domů a sám tchyni napadl, zkroutil jí ruku za zády a znemožnil jí odchod z místa po dobu cca 15 minut, než přijela přivolaná hlídka policie. Obviněný byl obviněn z dokonání skutkové podstaty trestného činu útisku. Obviněný se v následném trestním stíhání bránil poukazem na krajní nouzi dopadající na jeho jednání, kdy tvrdil, že odstraňoval domnělé nebezpečí, což mělo znemožnit vznik jeho odpovědnosti pro úmyslný trestný čin. Těmto jeho tvrzením

[105] DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 248 ISBN 978-80-7478-790-4

nebylo možné přisvědčit, když obviněný sice zpočátku mohl jednat proti domnělému nebezpečí spočívajícím v ublížení na zdraví oběma dětem, nebo se obávat dalších negativních následků pro obě děti. Za situace, kdy obě děti opustily místo následného činu odpadl předpoklad bezprostředně hrozícího nebezpečí. Rovněž nebyla splněna ani podmínka, že nebylo možné nebezpečí odvrátit jiným způsobem, když měl obviněný i jiné možnosti předání osoby, která neoprávněně odvedla obě děti, policejním orgánům. Pro nesplnění podmínky bezprostředně hrozícího nebezpečí a podmínky subsidiarity, nebylo možné jednání obviněného posoudit jako krajní nouzi, ani putativní krajní nouzi, a proto byl uznán vinným.

Dále může nastat situace, kdy osoba v nouzi míní dokonat trestný čin, ale při svém jednání si není vědoma, že zároveň jedná za podmínek krajní nouze. V takovém případě se jedná o skutkový omyl negativní o podmínkách krajní nouze. Na právní kvalifikaci jednání osoby v nouzi za negativního skutkového omylu existují dva názorové proudy. První z nich je, že jednání osoby v nouzi bude kvalifikováno jako nezpůsobilý pokus trestného činu. Druhým názorem je, že negativním skutkovým omylem v krajní nouzi bude jednání osoby v nouzi posouzeno jako dokonaný trestný čin. Tento názor zastává např. Kratochvíl, který ve své učebnici pracuje s předpokladem, že osobě v nouzi nemohou být objektivně dané podmínky krajní nouze ku prospěchu, neboť o nich nevěděla a v podstatě by tak profitovala z náhody. Kratochvíl po osobě v nouzi požaduje vůli k jednání v krajní nouzi, což dle jeho názoru nemůže osoba v nouzi mít, když o objektivně daných podmínkách krajní nouze nevěděla. [106]

5.6. Následky překročení mezí krajní nouze

Předchozí části této kapitoly byly věnovány podmínkám krajní nouze a jejím limitům. Pokud budou tyto podmínky dodrženy, bude jednání osoby v nouzi posouzeno jako čin jinak trestný, což vylučuje trestněprávní odpovědnost osoby v nouzi. Pokud objektivně existovaly podmínky odůvodňující jednání v krajní nouzi, ale nebyly dodrženy všechny její podmínky, bude se jednat o exces z krajní

[106] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 323-325 s. ISBN 978-80-7179-082-2

nouze, pokud se bude jednat o jednání blízké krajní nouzi. V takovém případě již není možné posoudit skutek jako čin jinak trestný a v případě naplnění znaků konkrétní skutkové podstaty trestného činu, bude jednání osoby v nouzi kvalifikováno jako příslušný trestný čin.

Přestože samotné překročení mezí krajní nouze není způsobilé osobu v nouzi zcela exkulpovat, i tak je existence stavu krajní nouze relevantní pro účely právního posouzení skutku a má podstatný vliv na případnou výši trestu. Osoba v nouzi jedná za zvýšeného tlaku, kdy jsou podstatně ovlivněny její rozhodovací schopnosti. Je proto společensky přínosné, aby se tyto zvýšené nároky na osobu v nouzi rovněž promítly i do právního posouzení skutku. Obecně lze tvrdit, že je společensky prospěšné, aby široká veřejnost byla ochotna v krajní nouzi jednat. Takové jednání předchází škodám na zájmech chráněných trestním zákoníkem. Je proto nutné, aby se osoba v nouzi nepřiměřeně neobávala případného trestního postihu a byla ochotná proti hrozícímu nebezpečí zasáhnout.

5.6.1. Překročení mezí krajní nouze jako důvod pro změnu právní kvalifikace skutku

V českém trestním právu neexistuje trestný čin, jehož součástí znaků skutkové podstaty by bylo překročení podmínek krajní nouze. Přesto lze u trestného činu zabití podle ust. § 141 trestního zákoníku a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle ust. § 146a trestního zákoníku najít fakultativní znaky, které mohou být v případě excesivní krajní nouze naplněny a odůvodnily by právní kvalifikaci skutku jako zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Těmito fakultativními znaky skutkových podstat jsou privilegující okolnost na straně osoby v nouzi v podobě jednání v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli a privilegující okolnost na straně poškozeného, v podobě jeho předchozího zavrženíhodného jednání. Tyto dvě kategorie privilegujících okolností nejsou na sobě závislé a nemusí být pro kvalifikaci skutku jako zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky naplněny kumulativně. Existence některé z těchto privilegovaných okolností odůvodňuje změnu právní kvalifikace z trestného činu vraždy na trestný čin zabití a z trestného činu ublížení

na zdraví nebo těžkého ublížení na zdraví na trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

Privilegující okolnost na straně pachatele, resp. pro účely této podkapitoly osoby v nouzi předpokládá silné rozrušení této osoby strachem, úlekem, zmatkem nebo jiným omluvitelným hnutím mysli. Silné rozrušení je nutné chápat jako emoční vzrušení osoby v nouzi ovlivňující její jednání, a to bez ohledu na nervovou labilitu osoby v nouzi či její náchylnost k rozrušení vnějšími podněty. Samotné omluvitelné hnutí mysli pochází z negativní emotivní reakce na vnější podnět, který může představovat i existence nebezpečí odůvodňující jednání v krajní nouzi. Pokud by osoba v nouzi dodržela podmínky krajní nouze, byl by její skutek posouzen jako čin jinak trestný. Pro posouzení jejího jednání dle trestných činů podle ust. § 141 nebo 146a trestního zákoníku je tedy nutné, aby na straně osoby v nouzi došlo k excesivnímu jednání. V takovém případě lze jednání osoby v nouzi posoudit jako trestný čin, ale existence nebezpečí může právní kvalifikaci skutku ovlivnit takovým způsobem, že bude dovozena privilegovaná okolnost odůvodňující změnu právní kvalifikace skutku na trestný čin zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

Samotná existence nebezpečí však automaticky nezpůsobuje naplnění privilegované okolnosti v podobě omluvitelného hnutí mysli a není vyloučeno posouzení jednání osoby v nouzi jako např. vraždy namísto zabití. Omluvitelné hnutí mysli musí být způsobeno podnětem mimořádné intenzity a závažnosti způsobující silné rozrušení osoby v nouzi. Silné rozrušení by pak mělo vést k zúžení vědomí a oslabení psychických zábran u osoby v nouzi, nebo by mělo negativně ovlivnit její schopnost racionálně uvažovat. Nelze tak tvrdit, že by každé nebezpečí odůvodňující jednání v krajní nouzi takové intenzity dosahovalo. Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku jako příklad uvádí obavu o svůj život nebo život osob blízkých osobě v nouzi.

Privilegující okolnost na straně poškozeného, resp. pro účely této práce původce nebezpečí, spočívá v jeho předchozím zavrženíhodném jednání. Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku uvádí, že předchozí zavrženíhodné jednání původce nebezpečí může mít i povahu jednorázového jednání vyvolávající nebezpečí, když v reakci na toto nebezpečí následně osoba v nouzi překročí meze krajní nouze. I v tomto případě nedochází k automatickému přijetí privilegující okolnosti

v případě překročení mezí krajní nouze, ale je nutné, aby míra závažnosti předchozího zavrženíhodného jednání původce nebezpečí byla odpovídající k excesivnímu jednání osoby v nouzi. Tento poměr bude zkoumán s ohledem na okolnosti daného případu a rovněž i s ohledem na skutečnost, zda se jednalo o trestný čin podle ust. § 141 nebo § 146a trestního zákoníku. Jak již bylo zmíněno výše, není nutné, aby byly splněny obě privilegující okolnosti kumulativně. Je tedy možné, aby osoba v nouzi vůbec nebyla v silném rozrušení, či dokonce jednala s rozmyslem či po předchozím uvážení. Musí však existovat příčinná souvislost mezi předchozím zavrženíhodném jednáním původce nebezpečí a následným excesivním jednáním osoby v nouzi. [107]

5.6.2. Překročení mezí krajní nouze jako polehčující okolnost a okolnost způsobující mimořádné snížení trestní sazby

V případě odvracení nebezpečí, při nesplnění některé z podmínek krajní nouze, bude odůvodněna aplikace polehčující okolnosti uvedené v ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku. Podle tohoto ustanovení v případném trestním řízení soud jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že osoba v nouzi spáchala trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročila meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Existence této polehčující okolnosti v daném případě může odůvodnit mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle ust. § 58 odst. 6 trestního zákoníku. Podle tohoto ustanovení může soud snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, spáchala-li osoba v nouzi trestný čin odvracejíc nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze. Omezením stanoveným v ust. § 58 odst. 3 trestního zákoníku limitující možnosti snížení trestu pod určitou hranici trestní sazby přitom soud není vázán.

Je ovšem nutné vždy vycházet z předchozí existence nebezpečí. Polehčující okolnost dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku se tak nepoužije na případy putativní krajní nouze. V takové situaci osoba v nouzi skutečně nebezpečí neodvracela a fakticky tak nejednala při odvracení nebezpečí. Z toho důvodu by se sice nejednalo o tuto

[107] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1489, 1491-1493 s. ISBN 978-80-7400-428-5

polehčující okolnost vážící se přímo k okolnostem vylučující protiprávnost, ale mohlo by být přistoupeno k aplikaci jiné polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. b) nebo d) trestního zákoníku. V takovém případě by soud neměl možnost postupovat podle ust. § 58 odst. 6 trestního zákoníku. [108]

[108] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 548 s. ISBN 978-80-7400-428-5

6. Nutná obrana

Nutná obrana představuje okolnost vylučující protiprávnost spočívající v odvracení hrozícího nebo trvajícího útoku směřujícího proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem, za předpokladu že toto jednání není zcela zjevně nepřiměřené intenzitě a způsobu útoku. Nutná obrana je speciálním, zvláštním, privilegovaným případem krajní nouze, kdy v případě nutné obrany musí obránce čelit speciálnímu nebezpečí, tzv. útoku pocházejícímu od útočníka, který je blíže charakterizován dále. [109]

Podstatou samotné nutné obrany je odvracení nebezpečí, které je představováno útokem směřujícím proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Obránce svým obranným jednáním chrání tytéž zájmy, které jsou chráněny trestním zákoníkem. Z toho důvodu lze tvrdit, že obránce jedná v souladu s účelem trestního zákoníku. V takové situaci dochází ke střetu zásahů do dvou chráněných zájmů, a to na straně obránce a na straně útočníka, který by byl za normálních okolností chráněn. Při střetu těchto zájmů jsou preferovány zájmy obránce, neboť ten při svém počínání chrání stejné zájmy jako trestní právo samotné, zabraňuje mnohdy nenahraditelným škodám a přispívá k dosažení účelu trestního zákoníku. Z těchto skutečností je dovozena pozitivní hodnota obráncova jednání a lze dovozovat i společenskou prospěšnost a užitečnost, i když fakticky dochází k zásahu do chráněných zájmů na straně útočníka. Při vzniku situace, ve které obránce jedná v nutné obraně, jsou zájmy útočníka obětovány, neboť převažuje zájem na uplatnění nutné obrany obránce nad ochranou zájmů útočníka, který sám jedná v rozporu s trestním právem. Nutnou obranu je možné označit za *uplatnění práva proti bezprávi, kdy svépomoc nahrazuje nedostatek ochrany chráněných zájmů ze strany veřejné moci.* [110, 111]

[109] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 265 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[110] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 399-400 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[111] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 69 s. ISBN 80-210-2198-5

6.1. Účel a funkce nutné obrany

K účelu nutné obrany se již v minulosti vyjadřoval i Nejvyšší soud ČR, který uvedl následující: „*Primárním účelem nutné obrany je dát možnost občanům k ochraně zájmů vlastních, zájmů jiných osob, zájmů státu a společnosti, neboť na místě páchání útoku není často možné zajistit včasný zásah veřejných orgánů. Přitom je třeba vycházet ze zásady, že riziko vyvolané útokem by měl nést útočník, a nikoli obránce. Útočník svým jednostranným jednáním totiž vyvolal situaci, za které bylo použito nutné obrany, a proto by se ustanovení § 13 tr. zák. mělo uplatňovat ve prospěch obránce, a to co nejvýrazněji a co možná nejšířeji*.“ [112]

Dle Kuchty je nutné, aby boj s trestnou činností nebyl realizován pouze používáním donucovacích a represivních opatření ze strany státu, ale aby se aktivně přičinili i samotní občané. Takový zásah je nutný zejména tam, kde orgány veřejné moci z ryze praktických důvodů zasáhnout nemohou. Nelze předpokládat, že se o každém útoku orgány veřejné moci dozví, natož že budou schopny samy hrozící nebezpečí odvrátit. Proto musí mít obránci legální možnost bránit chráněné zájmy před zásahem a disponovat dostatečným oprávněním k odvrácení útoku. Tento postup se plně shoduje s přirozenoprávními představami o možnostech obrany před protiprávním útokem. Odvrácení útoku nelze považovat za společensky škodlivé a převládá názor, že je naopak společensky prospěšné. Kuchta se k tomuto názoru hlásí a nadto uvádí, že pokládá nutnou obranu za morální nutnost. Nutnou obranu pak pokládá za nástroj, kterým se v rámci širší veřejnosti navozuje atmosféra nesnášenlivosti proti trestné činnosti a podporuje boj občanů s pachateli trestné činnosti. Nutnou obranu je tedy možné chápat jako institut, který nereguluje pouze vztah mezi obráncem a útočníkem založený útokem, ale působí i na širokou veřejnost.

Funkce nutné obrany působí preventivně a výchovně na širokou veřejnost. Výše popsanou atmosféru společenského odporu vůči trestné činnosti a cílenou ochotu občanů k boji proti ní lze označit za generálně preventivní funkci. Toto smýšlení široké veřejnosti by mělo působit na potenciální útočníky a od případného útoku je zrazovat. Individuální preventivní funkce působí na konkrétního útočníka, kterého odrazuje od útoku, když si je vědom, že mu může být obráncem způsobena vyšší škoda, než sám

[112] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 1447/2007-I ze dne 23. 1. 2008

zamýšlí způsobit. Individuálně preventivní funkci při svém působení ve vztahu k obránci lze chápat jako motivaci konkrétního obránce rozhodnut se k obraně vlastního chráněného zájmu a má eliminovat obavy z případných trestněprávních následků obranného jednání. Výchovná funkce pak supluje případnou trestní sankci, když by se měl případný útočník obávat negativních následků svého jednání, neboť mu nutnou obranou může být způsobena škoda na jeho chráněných zájmech, a to i v rozsahu vyšším nebo citelnějším než by mu hrozila ze strany orgánů činných v trestním řízení po případném trestním řízení. Negativní důsledek pramenící z nutné obrany navíc působí bezprostředně, nikoli až s časovým odstupem. [113]

6.2. Obecné vymezení a podmínky nutné obrany

Pro posouzení obranného jednání dle podmínek nutné obrany je nutné splnění několika podmínek. Tyto podmínky je možné rozdělit do dvou skupin, a to zda panují na straně útočníka, resp. zda se týkají samotného útoku, nebo zda panují na straně obránce.

První skupinu tvoří okolnosti a podmínky vzniku situace nutné obrany, spočívající v útoku a jeho podmínkách, kterými jsou především protiprávnost, společenská škodlivost, přímá hrozba útoku, trvání útoku a skutečnost útoku.

Druhou skupinu tvoří podmínky určující jednání obránce vztahující se k jeho osobě, k formě obranného jednání, zaměření obrany proti útočníkovi, potřebnost a přiměřenost obrany a subjektivní stanovisko obránce k obraně. [114]

6.2.1. Útok a jeho podmínky

Útok je speciálním případem nebezpečí, u kterého se jedná o úmyslné protiprávní jednání člověka vyznačující se škodlivostí pro společnost nikoli zcela nepatrnou měrou. Existence škodlivosti pro společnost ovšem automaticky nezpůsobuje, že se jedná o trestný čin. Obránce může jednat v podmínkách nutné

[113] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 7-8 s. ISBN 80-210-2198-5

[114] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 72-73 s. ISBN 80-210-2198-5

obrany i v reakci na přestupek. I přesto, že útok nemusí nutně naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu, bude se vždy jednat o čin protiprávní. Není možné bránit se dle podmínek nutné obrany proti jednání právním řádem dovolenému. Jako příklad je možné uvést nemožnost nutné obrany v případě, kdy útočník jedná jako úřední osoba v rámci svých pravomocí, nebo obrana proti člověku, který již jedná v nutné obraně či krajní nouzi. [115, 116]

Útok ve smyslu trestněprávní úpravy nutné obrany musí být veden proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Obligatorně se musí jednat o chráněný zájem v podobě konkrétního objektu trestného činu, který se nachází v některé ze skutkových podstat zvláštní části trestního zákoníku. Narážím zde na představu široké veřejnosti, která pod pojmem útoku hledá agresivní jednání útočníka ohrožující zdraví a život obránce. Nemusí se ovšem jednat výlučně o útoky násilného charakteru. Bránit se za podmínek nutné obrany je možné proti útoku směřujícímu vůči jakémukoli zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Obránce, který jedná za podmínek nutné obrany, nemusí z hlediska intenzity posuzovat, zda zásah do chráněného zájmu dosahuje intenzity trestného činu, a to i v případech, kdy je ochrana trestním zákoníkem podmíněna překročením určité kvantitativně vyjádřené hranice. I v takovém případě je nutné, aby obránce dodržel podmínky nutné obrany, tedy musí i dodržet podmínku, že obrana nebude zcela zjevně nepřiměřená. Obránce, který se v nutné obraně brání před zásahem do chráněného zájmu, např. na ochraně zdraví, nemusí posuzovat, zda mu hrozí těžká újma na zdraví, ublížení na zdraví, nebo jen drobná újma. Intenzitu zásahu nemusí obránce zvažovat při volbě obrany z toho důvodu, že po něm nelze požadovat, aby již v situaci přímo hrozícího nebo započatého útoku zvažoval možný zásah do chráněného zájmu. Takový požadavek by byl nejenom nemožný, ale i v rozporu se smyslem institutu nutné obrany, který sleduje v první řadě ochranu před zásahem do chráněných zájmů obránce a případnou újmu útočníka až v druhé řadě. [117]

[115] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 266-267 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[116] NOVOTNÝ, P., KYBIC, P., *Nutná obrana (několik poznámek).* Trestní právo 2/2015

[117] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 403 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Pojem útoku u široké veřejnosti automaticky evokuje představu aktivně vedeného agresivního jednání ze strany útočníka. Útok ovšem nemusí být nutně jednáním komisivním, když existuje i možnost, aby se obránce ocitl v nutné obraně proti útoku omisivnímu. V takovém případě platí pravidlo, že opomenutí musí být nutně příčinou následku spočívajícího v porušení chráněného zájmu, ke kterému by nedošlo, jestliže by útočník konal. Konání i opomenutí je postaveno na roveň a není třeba je rozlišovat ve smyslu intenzity útoku. Dle Kuchty je možné za útok posoudit opomenutí v případě, *kdy kvalifikovaná nečinnost má za následek změnu skutečných vztahů v dispoziční sféře ohroženého. Pokud přitom zůstává zachován beze změny k horšímu pouze existující skutečný stav, je možná náprava pouze cestou svépomoci*. [118]

Útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat. Jedná se o časovou podmínku přípustnosti nutné obrany. Obrana může být vedena pouze proti jednání, které chráněné zájmy ohrožuje, nikoli však v případě, kdy je již porušilo, útok již netrvá a nehrozí další zhoršení. Předpokladem je, že v okamžiku obranného jednání ještě k porušení chráněných zájmů obránce nedošlo, nebo mohou být chráněné zájmy pokračováním útoku ještě podstatně poškozeny. Kuchta takové jednání popsal jako jednání, od něhož se dá podle lidských zkušeností očekávat, že následně způsobí změnu vnějšího světa a vyústí v poškození právem chráněného statku. Obranné jednání je tedy vedeno s úmyslem tomuto zásahu do chráněných zájmů zabránit. [119]

U bezprostředně hrozícího útoku se předpokládá existence hrozby, ze které obránce předpokládá, že bude bezprostředně následovat útok. Taková hrozba nemusí být přímo vyslovena, postačí, když bude z okolností patrná. Bezprostředně hrozící útok lze definovat jako *útok, který vytváří bezprostřední nebezpečí pro právem chráněné zájmy a nevyhnutelně musí začít v nebližší době.* [120] U bezprostředně hrozícího útoku obránce nemusí čekat na samotné započetí útoku, aby mohl jednat v nutné obraně. Takový postup by obránce uvrhl do nevýhodné situace, kdy by byly podstatně

[118] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 80-82 s. ISBN 80-210-2198-5

[119] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 74 s. ISBN 80-210-2198-5

[120] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 122-123 s. ISBN 80-210-2198-5

ztíženy jeho možnosti odvrácení útoku a ve výsledku by tím byl zvýhodněn protiprávně jednající útočník.

Při posuzování, zda v případě bezprostředně hrozícího útoku byly splněny podmínky nutné obrany, je nutné vyhodnotit, jak se situace jevila obránci v době, než k samotnému útoku došlo, a zda mohl rozumně útok očekávat. Hodnocení situace, zda se jednalo o případ bezprostředně hrozícího útoku, je posuzováno ex ante a z objektivního hlediska. Úsudkem ex ante jsou zpětně hodnoceny předpokládané budoucí události v okamžiku, kdy k nim mělo dojít, přestože k nim nakonec nedošlo. Osoba zpětně posuzující situaci hrozícího útoku musí hodnotit situaci bez zřetele k následným proběhnuvším skutečnostem, které nemohl obránce v okamžiku útoku vnímat a posuzoval situaci pouze z okolností, které mu byly zřejmé. V takové situaci pak musí hodnotící osoba vyslovit závěr, zda obránce mohl předpokládat, zda dojde nebo může dojít k reálnému ohrožení chráněného zájmu. Tyto skutečnosti je nutné hodnotit, jak je uvedeno výše, z objektivního hlediska. Proto je nutné zhodnotit všechny okolnosti, které byly dány v době posuzovaného hrozícího útoku. [121]

Bezprostředně hrozícím útokem ovšem není situace, kdy je útok teprve připravován a bezprostředně nehrozí. Tento závěr judikoval Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí sp.zn. 6 Tdo 66/2007 ze dne 28.03.2007, který ve své právní větě určil: „*Nutná obrana není přípustná proti útoku teprve připravovanému, který ještě bezprostředně nehrozí, ani proti útoku, který již skončil.*“

Pokud již útok započal, je předpokladem jednání v nutné obraně skutečnost, že nedojde k ukončení, nebo přerušení útoku, což by způsobilo odpadnutí důvodu existence nebezpečí. Po dobu započatého útoku až do jeho ukončení se jedná o trvající útok. V zásadě lze vyslovit závěr, že po tento časový úsek bude obranné jednání obránce považováno za jednání v nutné obraně, pokud nedojde k excesu v intenzitě takového jednání. Konečným okamžikem, kdy již obránce nejedná v nutné obraně, je pominutí nebezpečí pramenící z ohrožení chráněného zájmu, nebo kdy již definitivně došlo k jeho porušení a další ohrožení chráněného zájmu již nehrozí. [122] Z pohledu

[121] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 74-75, 122-123 s. ISBN 80-210-2198-5

[122] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 403-404 s. ISBN 978-80-7400-428-5

konkrétního trestného činu je nutné poukázat, že útok není ukončen dokonáním trestného činu, nýbrž dokončením útoku. Tento rozdíl je podstatný především z pohledu předčasně dokonaných trestných činů a trvajících trestných činů, kdy nebezpečí trvá ještě po dokonání trestného činu. [123]

6.2.1.a) Útočník

V některých situacích je složité identifikovat, kdo je útočníkem a kdo obráncem. O tom, kdo je útočníkem a kdo obráncem, rozhoduje zásadně iniciativa na počátku samotného střetnutí. Není tak možné, aby se obránce stal útočníkem, pokud použije aktivní obranu, která je intenzivnější než útok, pokud nevybočí z limitů nutné obrany. [124]

Jsou tu ovšem další specifika v osobě útočníka. Útočník musí být zásadně člověk, neboť jenom ten je schopen vést útok, kterým může být pouze projev vůle člověka ve vnějším světě. Takového projevu vůle není schopný krom člověka žádný další živočich. Není tak přípustná situace, aby se obránce bránil nutnou obranou útoku zvířete. Pokud se bude člověk bránit zvířeti, v drtivé většině případů se bude obrana posuzovat z pohledu naplnění podmínek krajní nouze. V případě útoku zvířete by se mohlo jednat o nutnou obranu pouze v případě, že by zvíře bylo využito člověkem k útoku, např. pokud by útočník dal psovi příkaz ublížit obránci. V takovém případě by se jednalo o živý nástroj užitý člověkem. [125]

Je tedy zřejmé, že útočník musí být vždy člověk. Někdy může být obtížné odlišit, kdo je útočníkem a kdo nikoli. Obecně lze říci, že útočníkem, proti němuž je možné použít nutné obrany, je člověk, který vede útok. Takových osob může být v jeden okamžik i více najednou a některé z těchto osob nemusí vykonat celé jednání naplňující podmínky útoku, ale jenom jejich část. Podmínky stanovující kdo je útočníkem, je nutné vykládat ve prospěch obránce, nebo lépe řečeno v neprospěch osob usilujících o zásah do chráněného zájmu trestním zákoníkem. Útočníkem tak bude i ten,

[123] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 124-125 s. ISBN 80-210-2198-5

[124] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 407 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[125] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 266-267 s. ISBN 978-80-7502-120-5

kdo se na útoku podílí, tj. i spolupachatel či nepřímý pachatel. Za útočníka bude považován i účastník, ale pouze za splnění předpokladu, že obranou proti němu bude možné odvrátit útok hlavního pachatele, resp. útočníka. Obránce může jednat v nutné obraně proti všem útočníkům nebo účastníkům trestného činu podle výše uvedených podmínek. Zrovna tak může být i více obránců. Pokud dojde ke střetu více osob na obou stranách, je nutné, aby byly funkce obou skupin rozlišeny na jedné straně na skupinu útočící a na druhé straně na skupinu bránící se, která nepřekročí limity nutné obrany. Pokud by se bránící skupina nespokojila pouze s odvrácením nebezpečí, ale po jeho odvrácení by obránci nadále aktivně fyzicky postupovali proti útočníkům (v tomto případě za předpokladu, že modelová situace se vztahuje k obraně před útokem ohrožující zájmy ochrany života a zdraví), dokonali by skutkovou podstatu trestného činu rvačky. V tomto duchu hovoří např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 4 Tz 101/66 ze dne 25. 1. 1967, které uvádí: „*Beztrestnosti podle § 13 tr. zák. se nemůže dovolávat ten, kdo se při obraně proti útoku neomezí na odvrácení útoku, ale podnikne další útočné činy, neodůvodněné již pouze nutnosti obrany a kdo případně se dá s útočníkem do vzájemné půtky, takže již u něj nejde o obranu, ale o vypořádání se s útočníkem*.“

Za útočníka bude možné považovat i obránce, který po odvrácení útoku bude nadále usilovat o zásah do chráněných zájmů útočníka. Obránce takovým jednáním překročí podmínky nutné obrany a nadále bude jednat protiprávně. Charakteristicky se bude jednat o případy odplaty ze strany obránce, který se bude chtít pomstít útočníkovi za jeho předchozí útok. Pokud budou dvě nebo více osob střídavě útočit a bránit se vůči útoku, nebude tato situace posouzena jako nutná obrana, nýbrž se bude jednat o vzájemné napadení. Pokud bude na situaci vzájemného napadení participovat více osob, bude se jednat o trestný čin rvačky, jak je uvedeno výše. [126]

6.2.2. Podmínky jednání obránce

V předchozí podkapitole byly uvedeny předpoklady na straně útočníka, při kterých bylo možné přistoupit k jednání v nutné obraně. Na straně obránce rovněž

[126] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 436 s. ISBN 978-80-7179-082-2

musí být splněny předpoklady, které jeho jednání ospravedlní a jsou předpokladem nutné obrany.

Nutná obrana sice má obranné jednání přímo v názvu, tato formulace však neznamená, že by obránce musel jednat pasivně a omezit se pouze na jednání pasivního snášení útoku a minimalizace jeho následků. Obránce jednající v nutné obraně směřuje své jednání k zabránění nebo zeslabení zásahu do chráněného zájmu. Takové jednání může být jak komisivní, tak omisivní. Omisivní jednání je obtížněji představitelné, ale může spočívat např. v neodvolání psa, který obránci přispěchá na pomoc. Komisivní jednání pak může mít povahu již zmíněného obranného jednání minimalizující škody, které útočník má v plánu obránci způsobit, nebo i v přechodu do protiútoku, kdy obránce svou aktivitou a agresivitou způsobí, že útočník ztratí zájem o zasažení do chráněných zájmů obránce. Agresivita protiútoku by měla dosahovat takové intenzity, aby v útočníkovi vzbudila obavy o své zájmy. Ocitne-li se obránce v situaci nutné obrany, nemusí volit nejšetrnější způsob obrany. Při agresivní obraně (ale i při pasivní nebo omisivní obraně) samozřejmě může vzniknout útočníkovi škoda na jeho chráněných zájmech. Aby mohl obránce vést účinnou obranu, nesmí se při jednání v nutné obraně obávat své odpovědnosti za škodu, kterou útočníkovi svým jednáním může způsobit. Vedená obrana, aby byla efektivní a způsobilá odvrátit útok, musí mít možnost být intenzivnější než samotný útok. V případech nutné obrany je nutné, aby byl povolen vznik škody útočníkovi ve vyšším rozsahu, než jaká hrozila obránci. Obránce ani nemusí volit z několika možných řešení nastalého útoku takové, které by bylo pro útočníka nejvýhodnější. Jakmile se obránce ocitne pod útokem ze strany útočníka, je na jeho uvážení způsob vyřešení situace. Je i oprávněn zvolit řešení, které je pro útočníka nejméně výhodné. Obránce se může útočníkovi aktivně bránit, i když měl možnost se konfliktu vyhnout, např. útěkem nebo mohl nebezpečí přesunout na bezpečnostní sbory. [127]

I přes všechno výše uvedené a skutečnost, že riziko spojené s nutnou obranou nese útočník, je nutné možnosti obrany obránce limitovat. Pokud by neexistoval korektiv stanovující limity obrany, mohl by být tento institut zneužíván. Krom excesu

[127] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 270 s. ISBN 978-80-7502-120-5

extenzivního, spočívajícího v jednání obránce po časovém pominutí útoku, je také stanovena hranice intenzity obranného jednání, po jejímž překročení již útočníkovi je způsoben nepřiměřený zásah do jeho práv. Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Z této formulace lze dovodit nutnost posouzení intenzity útoku a vedené obrany a s nimi související následky hrozící z útoku a následku způsobeného v obraně. Přitom přiměřenost není vyloučena neúměrností mezi napadeným a obětovaným zájmem a je možné, aby obránce za podmínek nutné obrany bránil i zájem nižšího významu zásahem do zájmu významnějšího. Porovnávání významu napadeného a obětovaného zájmu nejsou základním měřítkem pro posouzení přiměřenosti jednání obránce z pohledu nutné obrany. Tímto měřítkem je okolnost, zda existuje určitý přípustný poměr mezi způsobem útoku a jednáním podniknutým k jeho odvrácení. Obrana, která toto kritérium nesplní, je považována za intenzivní exces z nutné obrany. [128]

Otázku subjektivní stránky obránce je třeba chápat v tom smyslu, zda obránce věděl v době uskutečněné obrany o objektivních okolnostech, které nutnou obranu umožňovaly. Případný rozpor vědomí obránce o existenci objektivních okolností se posoudí dle příslušných ustanovení trestního zákoníku o omylu. Omylem souvisejícím s nutnou obranou se blíže zabývám v kapitole 7.3.2. této práce. [129]

Subjektem nutné obrany je primárně osoba, jejíž chráněné zájmy jsou útokem přímo ohroženy. Subjektem nemusí být pouze tato ohrožená osoba, nýbrž i další osoba, která ohrožené osobě v nutné obraně pomůže, nebo ji za ohroženého přímo vykoná. Takové jednání se nazývá pomocí v nutné obraně. Takovýto pomocník vstupuje do práv plynoucích pro napadenou osobu z existence útoku a jeho jednání bude rovněž posuzováno jako jednání vedené v nutné obraně. U osoby pomáhající v nutné obraně se nikdy nebude jednat o pasivního obránce a je nutné, aby pomocník jednal aktivně. Samotná napadená osoba svá oprávnění k jednání v nutné obraně rovněž neztrácí a vztahuje se následně na oba takové obránce. Obranné jednání dvou osob následně bude podléhat přísnějšímu přezkumu, zda obranné jednání nepřesáhlo limity nutné obrany a nedošlo k intenzivnímu excesu.

[128] TESCHLER, E., *K některým otázkám nutné obrany.* Trestní právo 10/1997

[129] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 226 s. ISBN 978-80-7552-358-7

Jednání v nutné obraně je právem, nikoli povinností. Osoba, jejíž zájmy jsou přímo ohroženy útokem, může být aktivním obráncem, který aktivně odvrací útok, nebo pasivním obráncem, který se sám nijak nebrání, ale má k takovému jednání oprávnění. Aktivní obránci mohou být pouze fyzické osoby. Právnické osoby vždy jednají ve smyslu trestního práva prostřednictvím fyzických osob, a tak není možné, aby v nutné obraně jednala přímo osoba právnická. Rovněž osoba pomáhající v nutné obraně může být pouze fyzickou osobou, s ohledem na nutnost, že taková pomoc má vždy formu aktivní obrany. Pasivním obráncem ovšem mohou být fyzické i právnické osoby. [130]

Aktivně se bránící osoba může své jednání směřovat výlučně proti osobě útočníka, resp. útočníkům. Při jednání v nutné obraně může dojít i k zásahu do práv třetích osob. Takové důsledky není možné ospravedlňovat institutem nutné obrany. V situaci, kdy se následky nutné obrany negativně odrazí v právech třetích nezúčastněných osob, je možné spatřovat případné ospravedlnění obranného jednání obránce na základě institutu krajní nouze. Po třetí osobě, která situaci nutné obrany nevyvolala a s útokem nemá nic společného, ani se aktivně neúčastní obrany, nelze spravedlivě požadovat, aby snášela zásah do svých práv za podmínek nutné obrany. [131]

[130] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 134 s. ISBN 80-210-2198-5

[131] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 137 s. ISBN 80-210-2198-5

7. Excesy nutné obrany

Vybočení z mezí nutné obrany se nazývá excesem nutné obrany. O exces nutné obrany se jedná tehdy, když byly dány některé podmínky nutné obrany a jednalo se o stav nutné obraně blízký, přičemž podmínky nutné obrany nebyly dány ve všech směrech. [132]

Při excesu nutné obrany se jednání obránce stává společensky škodlivým a protiprávním. Poté již není zájem na právní ochraně obránce spočívající v jeho exkulpaci a bude za své jednání trestněprávně odpovědný. Vymezení jasných hranic nutné obrany a právní odpovědnosti obránce při jejich překročení je zvlášť choulostivé téma v rámci široké veřejnosti. Občané s nižším právním povědomím jsou zvlášť citliví na případy, kdy obránci vznikne trestněprávní odpovědnost v důsledku překročení limitů nutné obrany. Někteří lidé mohou takovou situaci interpretovat jako selhání zákonodárce nebo rozhodovací praxe soudů, které nedokážou občany právně ochránit v nebezpečných situacích, kdy jsou nuceni čelit útoku v případech, kdy nemohou být ochráněni činností bezpečnostních sborů. Z toho důvodu je zásadní podmínky nutné obrany jasně zformulovat a tlumočit široké veřejnosti. Jakékoli pochybení při posouzení dodržení podmínek nutné obrany a nespravedlivé potrestání obránce může mít negativní vliv na důvěru v právní řád a soudní systém.

V kapitole 6.2. této práce jsem vymezil podmínky nutné obrany. Podmínkou nutné obrany je jednání útočníka směřující proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem, tj. útoku. Samotnou existenci útoku nemůže obranné jednání obránce jakkoli ovlivnit. I v případě excesivní obrany stále platí, že obránce byl nucen čelit útoku. Z toho plyne, že útok a jeho podmínky existují zcela nezávisle na jednání obránce. Tato skutečnost je podstatná pro právní kvalifikaci excesivního jednání, když existence útoku může ovlivnit právní kvalifikaci skutku nebo založit polehčující okolnost ovlivňující určení druhu a výše trestu. [133]

Překročení mezí nutné obrany je posuzováno jako jednání protiprávní a škodlivé. Pokud excesivní obranné jednání naplní skutkovou podstatu trestného činu

[132] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 408 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[133] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 164-166 s. ISBN 80-210-2198-5

uvedeného ve zvláštní části trestního zákoníku, bude posouzeno jako příslušný trestný čin. České trestní právo nezná žádnou privilegovanou skutkovou podstatu přímo spočívající v překročení mezí nutné obrany. Již v minulosti byla vedena diskuse, zda by bylo vhodné přijmout skutkovou podstatu trestného činu spočívajícího v překročení mezí nutné obrany nebo okolnosti vylučující protiprávnost obecně. Přesto existence útoku a vedené obrany může způsobit změnu právní kvalifikace, což je blíže řešeno v podkapitole 7.4.2. této práce. [134]

Ze znění ust. § 29 trestního zákoníku lze dovodit, že zákonodárce předpokládá dva možné způsoby překročení mezí nutné obrany. Jedná se o exces intenzivní a exces extenzivní. Excesem intenzivním je vybočení z mezí nutné obrany, kdy obrana je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Excesem extenzivním je vybočení z mezí nutné obrany, kdy obrana nebyla vedena přímo s hrozícím nebo trvajícím útokem současně, tedy pokud v obraně bylo pokračováno ještě v době, kdy už útok skončil. [135]

7.1. Intenzivní exces nutné obrany

7.1.1. Gramatické znění intenzivního excesu nutné obrany

Již v předchozí kapitole, jsem jednoznačně uvedl, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. V tomto závěru vycházím ze znění ust. § 29 odst. 2 trestního zákoníku, které doslovně uvádí, že v případě obrany zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku, se o nutnou obranu nejedná.

Úprava intenzivního excesu nutné obrany se v čase vyvíjela a měnila. Stávající znění excesu nutné obrany bylo do českého právního řádu inkorporováno novelou trestního zákona č. 290/1993 Sb. Od této novely zůstává znění intenzivního excesu nutné obrany neměnné, přestože v mezidobí došlo k rekodifikaci trestního zákoníku. Úprava části ustanovení o nutné obraně týkající se intenzivního excesu před novelou 290/1993 Sb. přesně zněl: „*Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku*.“ Současná formulace termínu „zcela zjevně“ nahradila

[134] Např. *Nutná obrana by měla mít vlastní paragraf*, ČTK, dostupné na : https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nutna-obrana-by-mela-mit-vlastni-paragraf_317787.html

[135] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 271 s. ISBN 978-80-7502-120-5

dřívější termín „zřejmě“ a současný termín „způsobu“ nahradil tehdejší „povaze a nebezpečnosti“.

Tato změna v době přijetí novely inkorporující stávající úpravu nutné obrany vyvolala debatu o výkladu nových pojmů, především pak v souvislosti s pojmy „způsobu“ a „povaze a nebezpečnosti“. Zpočátku nepanovala jednota ani ohledně názoru, zda nově inkorporovaný termín „způsobu“ meze nutné obrany rozšiřuje nebo zužuje. Část odborné veřejnosti vycházející z gramatického znění pojmu „způsobu útoku“ spatřovala podstatné zúžení možností nutné obrany oproti škále všech skutečností krytých pojmem „povaze a nebezpečnosti útoku“. Tento pojem mohl pokrývat jak intenzitu útoku, tak všechny průvodní okolnosti jako denní dobu, postavu útočníka, možnosti pomoci dalších osob v útoku i obraně apod. Pojem „způsobu“ dle kritiků novely tyto možnosti nepokrýval. Dolenský s tímto názorem nesouhlasil a dovozoval, že nelze vycházet pouze z gramatického znění ustanovení o intenzivním excesu nutné obrany. Dle jeho názoru je nutné na znění intenzivního excesu nutné obrany pohlížet nejenom optikou gramatického výkladu, ale i logického, systematického a historického. Zvláště na základě historického výkladu měl pojem „způsob útoku“ postihnout celou jeho nebezpečnost. Svůj názor opřel i o důvodovou zprávu novely 290/1993 Sb., dle které bylo nutné meze nutné obrany rozšířit. Dolenský pak toto rozšíření mezí nutné obrany spatřoval ve skutečnosti, že s novelizovaným zněním spočívajícím ve „způsobu“ namísto „povahy a nebezpečnosti“, odpadne přiměřenost ohrožené a obětované hodnoty. Výkladem pojmu způsobu se věnuji v podbodu 7.1.1.b) této práce. [136, 137]

7.1.1.a) Přiměřenost

Začátkem tohoto podbodu je vhodné upozornit na zakotvení požadavku přiměřenosti. Právní úprava nutné obrany zvolila negativní vymezení přiměřenosti nutné obrany, když pro jednání v nutné obraně předpokládá zákaz nepřiměřeného jednání obránce. Negativní formulace pojmu přiměřenosti byla do českého, resp. československého právního řádu přijata v úpravě nutné obrany obsažené v trestním

[136] DOLENSKÝ, A. *Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)* Bulletin advokacie č. 1/1994, 23-24 s.
[137] LNĚNIČKA, J. *Ad „Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)“* Bulletin advokacie č. 4/1994, 13-14 s.

zákoníku č. 140/1961 Sb. Předchozí trestní zákoník č. 86/1950 Sb. operoval s pozitivní definicí přiměřenosti, od které bylo upuštěno. Od přijetí trestního zákoníku č. 140/1961 Sb. československé a české trestní právo užívá negativní vymezení.

Pojem přiměřenosti v souvislosti s nutnou obranou je nutné chápat ve dvou rovinách. Jako poměr intenzity útoku a uplatněné obrany, a dále jako vztah mezi napadeným a obětovaným zájmem. Jedná se tedy v první rovině o poměřování intenzity obrany a útoku a v druhé rovině škody hrozící a vzniklé. Někteří autoři, např. Dolenský, pro obě roviny užívají konkrétní označení, kdy poměr intenzity útoku a obrany nazývají přiměřeností a vztah zásahů do chráněných zájmů proporcionalitou nutné obrany.

Důraz a hlavní těžiště přiměřenosti je kladen na první poměr přiměřenosti, tedy na poměr intenzity útoku a obrany. Toto hledisko bude pro posouzení, zda obránce překročil hranice nutné obrany, klíčové. Hranice tohoto poměru intenzity by měly být stanoveny dostatečně široce, aby odpovídaly možnosti obránce útok s jistotou a bez zbytečného rizika odvrátit. Naproti tomu poměr přiměřenosti zásahu chráněnému zájmu z útoku hrozícího a v obraně způsobenému, tj. proporcionality, má povahu korektivu, sloužícího k postižení extrémního nepoměru hodnot ohrožených a obětovaných. [138]

Hranici proporcionality lze definovat, avšak nikoli ji přesně stanovit, neboť je nutné každou konkrétní situaci posoudit v kontextu všech působících faktorů, které spadají pod termíny způsobu a zcela zjevného. Maximální hranice, k níž se škoda může přiblížit, nikoli ji však dosáhnout, je škoda jevící se obránci jako zcela zjevně nepřiměřená. [139]

Nelze tvrdit, že by poměr mezi ohroženým a obětovaným chráněným zájmem nepředstavoval žádnou roli. Musí existovat korektiv pro případ mimořádného nepoměru mezi ohroženými a obětovanými zájmy. Jedná se ovšem skutečně pouze o korektiv, který má znemožňovat zneužívání tohoto institutu. Nutná obrana není vyloučena v případě neúměrnosti mezi napadeným a obětovaným zájmem. Je možné zasáhnout do významnějšího chráněného zájmu útočníka i v případě ohrožení zájmu obránce, který je z pohledu trestního práva méně důležitý. Je tak možné zasáhnout do útočníkova

[138] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 405 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[139] DOLENSKÝ, A. – Přiměřenost nutné obrany, Sborník prací z trestního práva k 70. narozeninám prof. Solnaře, Univerzita Karlova, Praha, 1969, 23 s.

chráněného zájmu na ochranu života i zdraví, jakožto nejdůležitějšího chráněného zájmu, přestože obránce je ohrožen na jiném, z pohledu trestního práva, méně důležitém chráněném zájmu. [140]

Tento závěr byl již v minulosti judikován Nejvyšším i Ústavním soudem, který např. v nálezu sp.zn. II. ÚS 317/01 ze dne 01.10.2002 uvedl, že je možné zasáhnout do zákonem významnějšího zájmu útočníka, jakým je ochrana zdraví, přestože útokem obránci hrozil zásah do méně závažného chráněného zájmu, jakým je ochrana majetku nebo nedotknutelnosti obydlí. [141]

V případě, že jsou ohroženy útokem i obranou totožné chráněné zájmy, není rozhodující úměrnost škod hrozících útokem a reálně způsobených obranou. Tento závěr lze nejlépe demonstrovat na případu, kdy k zásahu do chráněného zájmu obránce fakticky nedojde, tj. nebude-li obránci způsobena žádná škoda. Tato skutečnost nemá vliv na případné vybočení z mezí nutné obrany. Vybočení z mezí nutné obrany nelze dovozovat z toho, že obránce způsobil útočníkovi v obranném jednání zranění, ačkoli sám zraněn nijak nebyl. Takovýto postup by totiž vylučoval možnost uplatnění nutné obrany v případech útoku hrozícího, tedy takového, který má teprve nastat a aktivní obranou dojde k jeho odvrácení. [142]

Obrana musí být natolik důrazná, aby dokázala útok odvrátit. Mohou nastat situace, které by nebylo možné odvrátit jinak než užitím prostředků se smrtící silou, aniž by obránci samotnému smrt pravděpodobně nehrozila. Nejvyšší soud například v minulosti judikoval splnění podmínek nutné obrany v případě, kdy byl obránce pronásledován skupinou osmi útočníků, kdy již před pronásledováním byl jedním z těchto útočníků uchopen pod límcem a jinými udeřen do hlavy, což mu způsobilo

[140] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 405-406 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[141] Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 317/01 ze dne 01.10.2002: „*Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a na nedotknutelnost obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné (obydlí). Soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem stěžovatele na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí měl proto vysvětlit, proč nepovažoval obranu stěžovatele (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.*“

[142] Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 1 To 18/75 ze dne 14. 3. 1975

krvavé zranění. Útočníci byli proti obránci v jednoznačné přesile a obránce neměl jinou možnost jak odvrátit hrozící útok, než použitím prostředku s vysokým smrtícím účinkem, tj. střelné zbraně. Nejvyšší soud zrušil odsuzující rozsudek a jasně deklaroval ve svém rozhodnutí v právní větě, že nutná obrana nevyžaduje úplnou úměrnost mezi zájmem ohroženým útokem a zájmem chráněným obranou. [143]

I kdyby měl v popsané situaci obránce další prostředek, který by byl způsobilý odvrátit útok osmi útočníků, aniž by hrozilo nebezpečí, že jim trvale ublíží na zdraví, nebyl by povinen této možnosti využít a mohl by použít prostředek silnější, pro útočníky nebezpečnější. Volba způsobu obranného jednání i použití prostředku je čistě na obránci. Obránce je vázán pouze podmínkou, aby užitím obranného prostředku nebo způsobem obrany nevybočil z mezí nutné obrany, nikoli aby volil nejmírnější způsob obrany. Pokud by v příkladu osmi útočníků byl obránce natolik fyzicky zdatný, že by dokázal všech osm útočníků odrazit pouze za použití holých rukou, ale přesto měl u sebe střelnou zbraň nebo např. slzný plyn, byla by volba obrany čistě na jeho uvážení, a to i přesto, že slzným plynem by útočníkům neublížil takřka nijak, holýma rukama by jim mohl způsobit maximálně pohmožděniny či zlomeniny a střelnou zbraní by mohl někoho z útočníků i usmrtit. Požadavek na užití nejmírnějšího prostředku by totiž stanovoval předpoklad subsidiarity, který se k podmínkám nutné obrany neváže.

Subsidiarita nutné obrany by v podstatě znamenala, že by obránce mohl v nutné obraně způsobit útočníkovi škodu pouze v případě, kdy by nemohl útok odvrátit jinak. Přestože se předpoklad subsidiarity v české právní historii k nutné obraně nikdy nevázal, často je širokou veřejností chybně jako její požadavek předpokládán. Tento závěr nejspíše bývá způsoben záměnou či jakýmsi spojením podmínek nutné obrany a krajní nouze, neboť při jednání v krajní nouzi se splnění tohoto předpokladu vyžaduje. *„Pro jednání v nutné obraně ovšem není podstatná subsidiarita, tj. nevyžaduje se, aby se obránce snažil vyhnout hrozícímu nebo již probíhajícímu útoku nebo aby použil nejdříve mírnější způsoby obrany a jejich intenzitu případně stupňoval až podle způsobu útoku. Proto intenzivní exces z mezí nutné obrany nelze spatřovat jen v tom, že napadená osoba se útoku nevyhnula útěkem, i když byl útěk možný, anebo že nezvolila mírnější možnou obranu, pokud použitou (intenzivnější) obranu ještě nelze*

[143] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 2 Tz 109/56 ze dne 08.06.1956

považovat za zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.“ [144] Nevyžaduje se, aby se obránce snažil vyhnout hrozícímu nebo již trvajícímu útoku, nebo aby použil nejdříve mírnější způsoby obrany a jejich intenzitu případně stupňoval až podle způsobu útoku, nebo dokonce zvolil útěk. Jednání v nutné obraně je právem obránce čelícího útoku a je pouze na něm, zda se rozhodne útoku vyhnout, nebo se pokusí aktivní obranou útok odvrátit i za cenu škod způsobených útočníkovi. Obránce není povinen ustupovat před útokem. Rovněž není obránce povinen nechat za sebe proti přímo hrozícímu nebo trvajícímu útoku zasáhnout bezpečnostní složky státní moci. [145, 146]

Kuchta prezentoval zajímavou teorii, která by výkladem názvu institutu nutné obrany mohl být požadavek subsidiarity dovozen. Zabýval se názvem tohoto institutu, konkrétně pak slovem „nutná“. Čistě dle tohoto označení by striktním gramatickým výkladem bylo možné dovodit, že obrana proti přímo hrozícímu nebo trvajícímu útoku by byla přípustná pouze v případech, kdy nebylo možné se tomuto útoku vyhnout jinak. Sám Kuchta ovšem tuto teorii okamžitě zavrhnul s poukazem na zjevný rozpor se smyslem ustanovení o nutné obraně a jejími základními zásadami. Jakékoli snahy pro aplikaci subsidiarity by tak byly přímo proti smyslu institutu nutné obrany a předpoklad subsidiarity nelze dle mého názoru dovozovat na základě žádného výkladu. [147]

7.1.1.b) Způsob

Pod pojem „způsob“ v ustanovení upravující nutnou obranu spadá nejenom způsob provedení útoku, ale i osoba, vlastnosti a úmysly útočníka jež se při útoku projevily, použité zbraně, hrozící součinnost dalších osob doprovázejících útočníka, jakož i další okolnosti, za nichž byl útok spáchán. Tyto všechny okolnosti je nutné hodnotit s ohledem na zájem společnosti na aktivní obraně obránce vůči útokům představující trestné činy, neboť je třeba mít na paměti, že trestní zákoník nestanovuje přesné měřítko pro určení zachování mezí nutné obrany. [148]

---

[144] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 5 Tdo 162/2007 ze dne 28. 2. 2007

[145] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 3 Tdo 840/2006-I ze dne 13. 9. 2006

[146] Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 202/94 ze dne 19. 12. 1994

[147] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 161 s. ISBN 80-210-2198-5

[148] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 405 s. ISBN 978-80-7400-428-5

Rovněž je vhodné zdůraznit, že přiměřenost obrany se posuzuje jenom podle podmínek samotného útoku. Pro posouzení způsobu a přiměřenosti obrany se nepoužijí jiné pro trestní řízení relevantní skutečnosti, ale pouze ty skutečnosti, které byly obráncem vnímány jako způsobilé ovlivnit způsob útoku. Pokud bychom např. vycházely z osoby útočníka, tak se pro účely přiměřenosti nebude nijak posuzovat, zda se jedná o recidivistu již mnohokrát odsouzeného pro násilné trestné činy, nebo zda se jedná o bezúhonného občana. Tato otázka může být relevantní pro uložení trestu v trestním řízení, ale pro obránce v době útoku tato skutečnost nehraje žádnou roli. Chráněné zájmy obránce by byly poškozeny, ať by se jednalo o útočníka dříve netrestaného či trestaného. Nutnou obranu není možné zaměňovat za ukládání trestu, které je založeno na zcela jiném mechanismu a není tedy možné posuzovat obranu touto optikou. [149]

Výše zmíněný příklad o trestní minulosti útočníka nedopadá na případ, kdy obránce má s útočníkem osobní zkušenost a je mu známo, že se jedná o nechvalně známou osobu, proslulou svým agresivním jednáním, nošením zbraně apod. Taková skutečnost může podstatně ovlivnit vnímání nebezpečnosti situace obráncem a vzbudit v něm odůvodněné obavy, což je pro posouzení zachování podmínek nutné obrany samozřejmě významné. Nejvyšší soud SSR se v minulosti zabýval případem, kdy si obránce předem připravil a použil na svou obranu nůž, přestože předpokládal útok vedený pouze za užití ran pěstí a kopů. V daném případě hrála podstatnou roli skutečnost, že útočník již v minulosti několikrát obránce napadl, a ten následně musel vyhledat lékařskou pomoc. Z toho důvodu Nejvyšší soud SSR neoznačil za závadné jednání obránce, který si před příchodem útočníka připravil v kapse nůž pro případ obrany z obavy, že bude útočníkem znovu fyzicky napaden, když zjistil, že se k němu útočník blíží. Samotné užití nože proti neozbrojenému útočníkovi Nejvyšší soud SSR vyhodnotil jako jednání v souladu s nutnou obranou, když důraz kladl na osobu útočníka, konkrétně na skutečnost, že útočník je člověk agresivní povahy, výrazně fyzicky silnější než obránce a věkově mladší (útočník byl ve věku 47 let a obránce ve věku 65 let). [150]

[149] DOLENSKÝ, A. – Přiměřenost nutné obrany, Sborník prací z trestního práva k 70. narozeninám prof. Solnaře, Univerzita Karlova, Praha, 1969, 24 s.
[150] Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 Tz 13/70 ze dne 18. 6. 1970

7.1.1.c) Zcela zjevně

Termín „zcela zjevně“ byl do ustanovení upravující nutnou obranu inkorporován novelou č. 290/1993 Sb., kterou tento termín nahradil do té doby používaný termín „zřejmě“. Tato změna měla vést k širšímu chápání mezí nutné obrany. Změna terminologie na „způsob“ měla rozšířit výčet situací, při kterých je možné jednat v rámci podmínek nutné obrany. Termín „zcela zjevně“ pak postihuje subjektivní vnímání útoku nebo domnělého útoku obráncem. Zákonodárce chtěl touto novelou především ovlivnit rozhodovací praxi k rozšíření možností postupu v souladu s nutnou obranou. [151]

Pojmem „zcela zjevně“ je vyjádřeno subjektivní vnímání útoku tak, jak se jevil obránci. Za zcela zjevné je chápáno to, co je jasné, očividné a nepochybné. Přiměřenost nutné obrany je nutné hodnotit z pohledu obránce i se zřetelem k jeho subjektivnímu stavu. Pro posouzení, zda došlo k intenzivnímu excesu nutné obrany, je podstatné, jak se situace jevila obránci i v případě, kdy by se toto jeho vnímání neshodovalo s objektivně panujícími skutečnostmi. Aby v takovém případě došlo k excesivní obraně, musí jít o hrubý nepoměr vnímání útoku se skutečně panujícími okolnostmi. [152, 153]

Je tedy nutné přistupovat k vnímání podmínek útoku s tolerancí ve prospěch bránící se osoby. Subjektivní vnímání podmínek útoku obráncem však nelze absolutizovat. Takový přístup by mohl ospravedlňovat závažná pochybení na straně obránce, což nelze považovat za žádoucí. Při pochybení na straně domnělého obránce, vzniká nebezpečí domnělému útočníkovi. V takovém případě osoba útočníka vůbec nemusí být osobou se zločinnými úmysly. Není tedy žádoucí stav, aby se obránce nezdráhal přistoupit k obraně proti domnělému útoku, když by spoléhal na zákonnou ochranu i v případě svých mylných představ. Subjektivní vnímání situace obráncem je

[151] KRÁL, V. *Novelizace českého trestního práva.* Právní rozhledy č. 6/1993 s. 189-190

[152] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 5 Tdo 1283/2014-51 ze dne 22.10.2014: „*Pojem "zcela zjevně" je tu nutno vykládat v subjektivním pojetí, tedy tak, že podmínky se posuzují podle toho, jak se jevily zejména bránící se osobě, což dává soudu možnost, aby jednak posuzoval podmínky nutné obrany s určitou velkorysostí a jednak tyto podmínky zvažoval především z hlediska představ osoby, která se brání. Při zkoumání přiměřenosti nutné obrany je třeba vždy pečlivě uvážit všechny rozhodné okolnosti případu v celém jeho vývoji v konkrétním čase a na konkrétním místě, a to vždy se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby, která odvracela útok, tj. podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo jej odvracel.*“

[153] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 406 s. ISBN 978-80-7400-428-5

nutné hodnotit komplexně při zhodnocení všech podmínek konkrétní situace, a to včetně otázky, zda mohl obránce panující podmínky domnělého útoku správně odhadnout. [154]

Existence útoku může být pro obránce extrémní situací, kdy je vnímání obránce zmítáno strachem z újmy, která mu hrozí. Je na posouzení soudu, aby zhodnotil, jakým způsobem takto pociťovaný strach ovlivnil obráncovo vnímání situace, a zda tento strach z hrozícího či trvajícího útoku mohl odůvodnit domněnku obránce, že panují podmínky nutné obrany. Zajímavý případ řešil Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí č.j. 5 Tdo 1498/2009-I ze dne 27. 1. 2010. V tomto případě soud prvního a druhého stupně spatřoval v obráncově jednání intenzivní exces nutné obrany, neboť objektivně nedošlo k takovému útoku, který by obránci umožnil vést obranu za použití nože a takové jednání považovat za přiměřené. Soudy obou stupňů ovšem do zhodnocení podmínek nutné obrany dostatečně nepromítly subjektivní vnímání situace obráncem, který trpěl neurózou negativně ovlivňující jeho vnímání situací ovlivněných agresivním jednáním dalších osob. Obránce nebyl schopen vnímat projevy primitivní agrese obvyklým způsobem, pročež subjektivně vnímal a předpokládal bezprostředně hrozící ohrožení svého života ze strany útočníka, přestože tomu tak objektivně nebylo a osoba s běžným vnímáním agrese by ohrožení na životě nevnímala. Obránce subjektivně spatřoval existenci podmínek, které z jeho pohledu ospravedlňovaly užití nože, přestože objektivně důvody pro takto intenzivní obranu nepanovaly. Obráncovo posouzení situace ale bylo ovlivněno duševní poruchou, a z toho důvodu nesprávně posoudil situaci, aniž by nesprávné vyhodnocení bylo možné považovat za zaviněné. Za takového stavu je s ohledem na výše uvedené třeba vycházet ze subjektivního vnímání situace obráncem a dospět k závěru, že z mezí nutné obrany nevybočil. Při posuzování podmínek nutné obrany je nutné vzít v úvahu možnosti obránce subjektivně vnímat a správně vyhodnotit objektivně existující podmínky útoku. Může sem patřit například zrakové postižení, duševní choroba, nízký intelekt a jiné hendikepy.

Pokud by byl ve vylíčeném případě obránce schopen správného posouzení přiměřenosti útoku a vedené obrany, jednání obránce by se posoudilo jako exces z nutné

[154] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 5 Tdo 1498/2009-I ze dne 27. 1. 2010

obrany. Ke správnému posouzení, zda obrana byla nepřiměřená vzhledem k hrozícímu zásahu z útoku, postačuje nedbalost. Existence strachu obránce z útoku by byla relevantní z hlediska právního posouzení skutku a jeho právní kvalifikace, nikoli však pro dodržení podmínek nutné obrany. Skutečnost, že se obránce cítil ohrožený a jeho jednání bylo ovlivněno strachem, jej nezbavuje právní odpovědnosti a nečiní jeho obranné jednání činem jinak trestným. [155]

Výše uvedené hendikepy obránce, nastalý strach, jakož i reálně nastalé skutečnosti jako je např. střelby schopnost zbraně, nebo vážnost mínění pohrůžky útokem, mají na právní posouzení i další vliv, kromě posouzení dodržení podmínek nutné obrany. Psychický stav silného rozrušení může být hodnocen jako polehčující okolnost podle ust. § 41 písm. b) trestního zákoníku, nebo dokonce může vést ke změně právního posouzení daného skutku. Ostatní uvedené okolnosti pak je možno zohlednit v rámci skutkového omylu. [156]

7.1.2. Podmínky ovlivňující posouzení přiměřenosti obrany

Naplnění podmínek nutné obrany a jejich případné překročení je vždy nutné posuzovat dle konkrétního případu. V situaci nutné obrany se mohou na straně útočníka i obránce vyskytovat skutečnosti, které podstatně ovlivní úvahu o přiměřenosti obrany. Takovými skutečnostmi budou především okolnosti, které podstatně zvyšují razanci útoku nebo obrany. Klasicky se pak jedná o obranu či útok se zbraní, počet osob účastnících se konfliktu apod.

Pro posouzení přiměřenosti obrany je podstatné, zda je útočník ozbrojen, či jinak hodlá užít prostředku znásobující intenzitu útoku. Vedení útoku za použití konkrétních prostředků má podstatný vliv na chápání přiměřenosti obrany obráncem při užité obraně i pro následné objektivní přezkoumání přiměřenosti nutné obrany. Útok vedený konkrétním prostředkem nepochybně ovlivní, a mnohdy několikanásobně znásobí, intenzitu útoku. Pokud bude obránce napaden za pomocí pěstí, může být sice ohrožen na životě, přesto nebude automaticky předpokládat, že skutečně na tomto chráněném zájmu bude ohrožen a spíše bude předpokládat možný zásah do zdraví.

[155] Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. Zm I 574/29 ze dne 22. 11. 1929

[156] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 449-450 s. ISBN 978-80-7179-082-2

Pokud ovšem útočník vede útok za pomoci bodné nebo sečné zbraně, existuje již podstatné riziko, že při úspěšném útoku způsobí zranění, které obránci může přivodit smrt (např. zasažením životně důležitého orgánu či přetnutím tepny). Obránce také v případě ozbrojeného útočníka může oprávněně předpokládat, že ten je připraven a ochoten jej usmrtit. Je vhodné zmínit, že zatímco útočník svůj útok ve většině případů vede za užití určitého nástroje po předchozím rozmyslu, obránce v zásadě použije prostředky, které pro něj jsou v době útoku dostupné.

Obranné jednání musí být dostatečně intenzivní, aby bylo způsobilé odvrátit hrozící útok. Obrana tak může být intenzivnější než samotný útok. Z toho plyne, že nelze kategoricky dovozovat nepřiměřenost nutné obrany, pokud bude proti neozbrojenému útočníkovi užita obrana za pomoci zbraně, či proti ozbrojenému útočníkovi bude v obraně použita zbraň s větším smrtícím potenciálem. Překročení limitů nutné obrany budou posouzeny s ohledem na všechny okolnosti případu. Nelze hodnotit přiměřenost obrany pouze s důrazem na skutečnost, že obránce užil zbraň. [157]

V minulosti se Nejvyšší soud ČR např. zabýval případem, kdy obránce použil střelnou zbraň proti útočníkovi, který na něj házel kamení. Jednalo se o situaci, kdy obránce pronásledoval osoby podezřelé z krádeže, a po výzvách k zastavení podezřelí zahájili útok z vyvýšeného místa házením kamenů. Obránce je vyzval k přerušení útoku a varoval před použitím střelné zbraně. Následně byl obránce zasažen kamenem do hlavy a v reakci na to za stále trvajícího útoku vyslal k útočníkům několik výstřelů, čímž jednoho z útočníků usmrtil. Nejvyšší soud posoudil jednání útočníků jako útok se zbraní a rozhodl, že „*Jestliže byl útok vůči napadenému veden ze strany útočníka opakovaným házením kamenů sice z větší vzdálenosti, avšak takovou intezitou a tak velkými kameny, že mu hrozilo způsobení i závažného zranění, přičemž tento útok stále trval, nejde o vybočení z mezí nutné obrany podle § 13 tr. zák., pokud napadený jako jediného účinného prostředku k odvrácení takového útoku použil střelné zbraně tak, že vystřelil ve směru na útočníka, kterého zasáhl a způsobil mu smrtelné zranění, zvláště když tomu předcházelo několik neúčinných výstražných výstřelů*.“ [158]

[157] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 406-407 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[158] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Tdo 840/2006 ze dne 13.09.2006

Obránce může užít k obraně zbraně i v případě, že útočník má zbraň podstatně nižší účinnosti. Není ovšem nijak vyloučeno, aby obránce užil zbraně, a to i střelné se smrtícím účinkem, vůči neozbrojenému útočníkovi. V tomto směru je možno poukázat např. na rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 202/94 ze dne 19. 12. 1994. V tomto případě obránce užil nože proti neozbrojenému útočníkovi, ovšem nemínil jej užít k usmrcení útočníka. Primárním cílem obránce bylo odvrácení útoku. Obránce byla žena, která se ocitla pod útokem útočníka, který ji vlastnoručně rdousil a nemínil v tom ustat. Obránkyně uchopila nůž a útočníka bodla do blíže nespecifikovaného místa na těle. Tuto obranu posoudil Městský soud v Praze jako přiměřenou, když byl zjištěno, že obránkyně byla rdoušena značnou silou, neboť rdoušení zanechalo na jejím krku výrazné stopy. Obránkyně se oprávněně bála o svůj život, neboť útok byl veden značnou intenzitou a útočník byl podstatně silnější osoba, která byla navíc opilá. [159]

Obdobné podmínky užití, v tomto případě střelné zbraně proti neozbrojenému útočníkovi, lze nalézt v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 1 Tzn 25/97 ze dne 28.1.1998. V daném případě bylo proti neozbrojenému útočníkovi opakovaně vystřeleno ze zbraně, čímž došlo k jeho usmrcení. V tomto případě se jednalo o situaci, kdy útočník společně se svými společníky zastavil vozidlo obránce a skrze boční okénko automobilu použil proti obránci sérii úderů a následně se jej pokoušel vytáhnout z vozu ven, to vše za pronášení výhružek o usmrcení obránce. Nadto obránce zahlédl, jak se v ruce jednoho ze společníků útočníka zaleskl předmět vypadající jako nůž. Znaleckým posudkem bylo v řízení prokázáno, že obránce jednal ve stavu velké úzkosti. V takovém případě měl obránce všechny důvody se domnívat, že v případě pokračování útoku, kdy by byl vytažen z vozidla ven, by mu hrozila vážná újma na zdraví, nebo dokonce smrt. Jednání obránce spočívající v usmrcení útočníka tedy nebylo posouzeno jako překročení mezí nutné obrany. [160]

Samozřejmě lze předpokládat, že pokud skutečně užije obránce podstatně účinnější zbraně než útočník, nebo použije-li dokonce obránce zbraň vůči neozbrojenému útočníkovi, bude v následném trestním řízení důkladně zkoumáno, zdali zvolená obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Při posuzování

[159] Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 202/94 ze dne 19. 12. 1994
[160] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 1 Tzn 25/97 ze dne 28.1.1998

přiměřenosti obrany je důležité, jak útok vnímal sám obránce, tedy nakolik se mohl subjektivně cítit v době útoku ohrožen. V takovém případě jsem přesvědčen, že bude muset panovat důvodná obava obránce o jeho život nebo újma na zdraví většího rozsahu v době vedené obrany, neboť sám sáhne po nástroji se smrtícím účinkem. [161]

K použití zbraně v obraně je třeba poukázat na důležitou skutečnost. Rozhodující při užití zbraně při vedené obraně není samotná povaha zbraně, nýbrž způsob jakým obránce zbraň použije. Nejvyšší soud v Bratislavě již v minulosti judikoval, že „*intenzita obrany, a tedy přiměřenost obrany intenzitě útoku, není závislá od použitého prostředku, ale od toho, jak jej obránce použije"*. [162] Je tedy třeba vycházet nikoli ze skutečnosti, že byl obránce ozbrojen, ale zkoumat, jak s touto zbraní naložil. Je podstatný rozdíl, zda obránce útočníka za pomocí pušky střelí, nebo jej udeří pažbou. Jak je uvedeno výše, obránce k obraně používá ve většině případů zbraně, které má v době útoku při sobě nebo k dispozici. Až následné užití těchto zbraní bude rozhodující pro posouzení překročení nebo dodržení mezí nutné obrany. [163]

Jako příkladu lze uvést rozhodnutí Ústavního soudu, který dovodil zcela zjevně nepřiměřenou obranu obránce. V tomto případě se Ústavní soud zabýval jak charakterem zbraně, tak především četností a intenzitou ran touto zbraní použitých. Obránce byl ozbrojen masivním kuchyňským nožem a s ním čelil neozbrojenému útočníkovi. V tomto směru se Ústavní soud ztotožnil s názorem soudu prvního stupně, který nevyloučil, že by obránce mohl použít proti útočníkovi nůž, ale aby jeho jednání nevybočilo z mezí nutné obrany, musel by být použit jiným způsobem, než jakým obranu vedl. K tomuto způsobu užití zbraně uvedl Ústavní soud následující:

---

[161] K tomu např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4 Tdo 1258/2016 ze dne 9. 11. 2016. V tomto případě Nejvyšší soud dospěl k závěru, že obránce jednal v excesu z nutné obrany, což odůvodnil následovně: „*samotný obviněný vnímal útok ze strany poškozeného jako mírný, byl si vědom jeho podnapilosti, poškozený neměl žádnou zbraň, kterou by ho ohrožoval, čímž by u obviněného mohl vyvolat reálnou obavu o život či zdraví. Nelze pominout, že v souvislosti se způsobem útoku ze strany poškozeného, tak jak ho popsal samotný obviněný, nehrozilo obviněnému způsobení vážnější újmy na zdraví, poškozený je drobnější postavy, jednalo se v podstatě o potyčku dvou podnapilých osob, kdy jednání poškozeného mělo evidentně výtržnický charakter. V dané souvislosti také nelze pominout i způsob obrany ze strany obviněného, který vůči poškozenému, který byl neozbrojený, byl podnapilý, přičemž jeho útoky samotný obviněný hodnotí jako mírné, použije nůž, tedy zbraň, jejíž použití může mít smrtelné následky, čehož si musel být obviněný vzhledem ke své minulosti vědom.*"

[162] Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 6 Tz 31/80 ze dne 20.06.1980

[163] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 406-407 s. ISBN 978-80-7400-428-5

„Vzhledem k banálnosti celého konfliktu, kdy odsouzený musel očekávat, že mu nehrozí větší újma než "zbití", jeví se již jeho prvotní reakce - nošení masivního kuchyňského nože - jako nepřiměřená, i když obecně příprava zbraně proti očekávanému útoku závěr, že jde o nutnou obranu, nevylučuje. Je nepochybné, že P. D. fyzicky napadl stěžovatele, konflikt inicioval a byl tedy útočníkem. Samotný útok poškozeného, byť byl veden s velkou razancí (silný úder pěstí do hlavy, kopnutí kolenem do břicha), bylo ale možno nepochybně odvrátit obranou nižší intenzity, byť by vedla i k poranění poškozeného. V daném případě, s ohledem na charakter použité zbraně, četnost způsobených ran a jejich intenzitu, je zřejmé, že obrana odsouzeného byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Ústavní soud tedy konstatuje, že závěr obecných soudů o tom, že odsouzený nejednal v nutné obraně, je správný.“ [164]

V daném případě se jednalo o exces intenzivní. Nikoli pro skutečnost použití zbraně, nýbrž z důvodu použití zbraně způsobem zcela zjevně nepřiměřeným způsobu útoku, a to s ohledem na intenzitu vedené obrany nožem a četností způsobených ran vedených proti životně důležitým orgánům.

Ve shora uvedeném rozhodnutí Ústavního soudu se operuje i s charakterem zbraně. Ústavní soud pouze na charakter zbraně poukázal a dále tuto myšlenku již nerozváděl. Dovolím si tvrdit, že samotný charakter zbraně by pro posouzení neměl být rozhodující skutečností, ale pouze skutečností pomocnou a doplňkovou. K tomu se již několikrát vyjádřil Nejvyšší soud ČR, který uvádí:

„*Obrana nemá být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvrácení útoku. Požadavky na obránce však nesmějí být v tomto směru přehnané, nelze tedy po něm žádat, aby dal přednost slabšímu, ale nejistému prostředku. V závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele použitím zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočníka*.“ [165]

[164] Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 1. 4. 2004
[165] Např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 1447/2007 ze dne 23. 1. 2008

7.2. Extenzivní exces nutné obrany

Extenzivní exces z nutné obrany je druhou možností překročení podmínek nutné obrany. Exces extenzivní vyplývá z dikce ust. § 29 odst. 1 trestního zákoníku. V tomto ustanovení je uvedeno, že útok musí být přímo hrozící nebo trvající na zájem chráněný trestním zákoníkem. Musí se tedy jednat o natolik rozvinutý záměr útoku, aby již obránci reálně hrozilo nebezpečí z něj plynoucí. Za rozhodující okamžik počátku nutné obrany je třeba brát chvíli, když *„je zřejmé a očividné, že v nejbližší době musí nevyhnutelně začít porušování zájmů, že útok a porušení zájmů budou nevyhnutelně a okamžitě následovat za hrozbou.“* [166]

Zároveň musí útok ještě pokračovat nebo trvat, aby obranou bylo odvráceno byť částečné porušení chráněných zájmů. Jednání v nutné obraně lze realizovat až do faktického ukončení útoku, kdy již nebezpečí zásahu do chráněného zájmu nehrozí, nikoli do dokonání trestného činu, jehož znaky skutkové podstaty útok naplňuje nebo bude naplňovat. Jako příklad je vhodné užít trestného činu loupeže dle ust. § 173 trestního zákoníku, neboť u něj hrozí nebezpečí zásahu do chráněného zájmu osobní svobody, ale zároveň do zájmu na ochranu majetku. Útočník tento trestný čin dokoná, jakmile užije násilí nebo pohrůžku násilí, čímž sleduje zmocnění se cizí věci. Útok ovšem trvá až do okamžiku, kdy útočník může se zmocněnou věcí volně nakládat bez nebezpečí zásahu do této dispozice s věcí poškozeným nebo třetí osobou. K trvání útoku je vhodné i poznamenat, že ukončení útoku nelze zaměňovat s přestávkou v útoku, kdy útočník načerpává síly, nabíjí zbraň apod. V takovém případě se i nadále jedná o trvající útok. [167]

Pro účely posouzení zda útok trvá, je lhostejné, zda již nehrozí nebezpečí chráněného zájmu proto, že bylo nebezpečí chráněného zájmu odvráceno, již došlo k porušení chráněného zájmu a další zhoršení či porušení již nehrozí, nebo útočník dobrovolně upustil od dokonání jednání směřujícímu k naplnění všech znaků konkrétní

[166] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 440-441 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[167] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1730 s. ISBN 978-80-7400-428-5

skutkové podstaty trestného činu. Ve všech těchto případech již útok netrvá, a obranné jednání obránce proto bude považováno za exces z nutné obrany. [168]

Extenzivním excesem nutné obrany je, když obránce nevede svou obranu současně s přímo hrozícím nebo trvajícím útokem. Jedná se o případy, kdy obránce pokračuje ve vedené obraně v době, kdy už útok skončil. [169]

Obdobnou definici poskytl např. Nejvyšší soud ČSR: *„Jde o překročení mezí nutné obrany, jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 13 tr. zák.*“ [170]

V případě citovaného rozhodnutí se jednalo o případ, kdy došlo ke slovní hádce mezi obráncem a útočníkem. Obránce hádku vedl ze svého pozemku, zatímco útočník stál na ulici, kde železnou tyčí vedl údery do plotu obránce. Následně si obránce došel do kůlny pro dřevěnou tyč. V tu chvíli útočník vnikl na pozemek obránce, kde následně započal souboj. Nejvyšší soud přisvědčil, že tento souboj obránce vedl zcela v souladu s podmínkami nutné obrany, až do okamžiku, kdy vytlačil útočníka ze svého pozemku, neboť následně se útočník dal na útěk. Obránce se jal útočníka stíhat, přičemž jej po dostižení bodl do prsou, následkem čehož útočník zemřel. Nejvyšší soud potvrdil, že od doby vytlačení útočníka z pozemku se již nejednalo o nutnou obranu, neboť útočník s útokem ustal a tím pádem přestalo obránci hrozit nebezpečí z útoku pramenící. Jakékoli protiprávní jednání obránce po tomto vytlačení vůči útočníkovi již bylo excesem z nutné obrany.

Extenzivní exces nutné obrany je možné řadit do dvou různých druhů podle motivace obránce. Obránce může pokračovat v obraně, když už útok reálně nehrozí, nebo s obranou po útoku započít, pokud v něm útok vyvolal zlost, nebo pouze chce útočníkovi oplatit zásah do jeho chráněného zájmu. V tomto případě se jedná o exces

[168] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 440-441 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[169] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 271 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[170] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 11 To 1/78 ze dne 13. 2. 1978

jarý, nebo též stenický. Jarý extenzivní exces se vyznačuje tím, že obránce převezme otěže a chce útočníkovi rovněž způsobit újmu. V těchto případech převažuje vztek nad ostatními emocemi a obránce se sám stává agresorem.

Dalším možným extenzivním excesem je tzv. exces chabý, nebo též astenický. V těchto případech obránce reaguje na útok z leknutí, strachu nebo zmatku. V těchto případech se obránce nesnaží útočníkovi za každou cenu způsobit újmu, ale útok v něm vyvolal takový psychický stav, že není s to správně odhadnout, že útok a z něj pramenící nebezpečí již netrvá.

Toto dělení na jarý a chabý exces má význam především pro posouzení míry zavinění obránce k jednání a následku, který excesivní obranou způsobil. Emoce, kterými je jednání obránce vedeno mohou být rovněž fakultativními znaky konkrétních trestných činů, jako např. v případě trestného činu zabití. [171]

7.3. Zavinění a exces nutné obrany

Právní kvalifikace jednání překračujícího meze nutné obrany může být z pohledu trestního práva problematická. V takovém případě je zvlášť důležitá otázka posouzení zavinění obránce jednajícího mimo limity nutné obrany. Při zkoumání zavinění je relevantní jak zavinění obránce ke způsobenému následku (jakož i k ostatním znakům skutkové podstaty), tak k vybočení z mezí nutné obrany, tj. k excesu. Zavinění obránce musí směřovat nejenom k dokonání všech znaků skutkové podstaty trestného činu, ale zároveň k excesu samotnému. Takový přístup k posouzení zavinění je nezbytný pro právní kvalifikaci dostatečně reflektující veškeré okolnosti skutku, který je dostatečně individualizován. [172]

Tento závěr potvrdil i Nejvyšší soud ČR, který ve svém rozhodnutí sp.zn. 5 Tdo 162/2007 uvedl následující: „*V případě excesu z mezí nutné obrany je podmínkou trestní odpovědnosti obránce nejen zaviněné překročení mezí nutné obrany,*

[171] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 408 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[172] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 167-168 s. ISBN 80-210-2198-5

ale jeho zavinění se musí vztahovat též ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou tím naplnil, přičemž nemusí jít o stejnou formu zavinění.“ [173]

7.3.1. Vliv zavinění u excesu nutné obrany

Při vybočení z podmínek nutné obrany obráncem je nutné zkoumat, zda vůbec obránce při tomto překročení nebo případném zásahu do chráněného zájmu útočníka jednal zaviněně.

V případě, kdy bude scházet zavinění obránce k vybočení z mezí nutné obrany, bude obránce vždy trestně neodpovědný a jeho jednání nebude možné posoudit jako trestný čin. České trestní právo je založeno na zásadě odpovědnosti za zavinění. I v případě, kdy by obránce útočníkovi způsobil následek spočívající v zásahu do chráněného zájmu trestním zákoníkem, nebylo by možné jej trestněprávně postihnout. V takovém případě by obránce byl trestně neodpovědný z důvodu nedostatku zavinění, nikoli z důvodu existence okolnosti vylučující protiprávnost, jakou je nutná obrana. [174, 175]

Obdobně by se postupovalo, pokud by obránce sice zaviněně překročil meze nutné obrany, ale nezaviněně způsobil útočníkovi následek spočívající v zásahu do chráněného zájmu. Ani v tomto případě nevznikne obránci trestní odpovědnost.

Pokud zavinění neabsentuje k vybočení z mezí nutné obrany ani způsobenému následku, bude se zkoumat, zda se jedná o zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti.

Při shodném zavinění v obou rovinách, způsobí tato skutečnost, že skutek bude posouzen jako úmyslný nebo nedbalostní trestný čin, v souladu s charakterem shodných úmyslů. V případě nedbalosti se může typicky jednat o případ, kdy si obránce neuvědomil, že útok již skončil a nepředpokládal, že svým jednáním způsobí útočníkovi trvalé následky, ačkoli o obou těchto skutečnostech vzhledem k okolnostem a ke svým

[173] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 162/2007 ze dne 28. 2. 2007

[174] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 222 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[175] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 443 s. ISBN 978-80-7179-082-2

poměrům toto vědět měl a mohl, nebo v případě úmyslu obránce úmyslně překročí podmínky nutné obrany s úmyslem zasáhnout do chráněných zájmů útočníka. [176, 177]

Dalšími možnými případy budou situace, kdy obránce překročí podmínky nutné obrany i zasáhne do chráněného zájmu útočníka, ale k oběma těmto skutečnostem bude rozdílné zavinění.

První zkoumaná situace je taková, kdy obránce úmyslně překročí podmínky nutné obrany, ale nedbalostně zasáhne do útočníkova zájmu chráněného trestním zákoníkem. Obránce byl srozuměn, že svým jednáním překračuje podmínky nutné obrany, ale nemínil způsobit zásah do chráněných zájmů útočníka, ke kterému došlo. Rozhodující pro právní posouzení skutku bude nedbalostní zavinění ke způsobenému následku. Zavinění v dostatečném stupni se musí vztahovat na všechny skutečnosti, které jsou znakem skutkové podstaty trestného činu. K dokonání skutkové podstaty úmyslného trestného činu je nutné, aby útočník jednal s úmyslem zasáhnout do zájmu chráněného trestním zákoníkem. Pokud obránce nejednal s úmyslem zasáhnout do žádného chráněného zájmu, ale zasáhl do něj pouze z nedbalosti, nebude možné jeho jednání posoudit jako úmyslný trestný čin. [178]

Je ovšem možné, aby obránce jednal s úmyslem zasáhnout do chráněného zájmu např. na ochranu zdraví, nikoli však s úmyslem zasáhnout do chráněného zájmu na ochranu života, do kterého zasáhne z nedbalosti. V takovém případě by se jednání obránce právně posoudilo jako úmyslný trestný čin spočívající v ublížení na zdraví, kdy by došlo nedbalostně k naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu ve vyšším odstavci příslušného ustanovení trestného činu spočívající ve způsobení smrti. K naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu ve vyšším odstavci podle ust. § 17 trestního zákoníku postačuje nedbalostní zavinění. [179]

V praxi bude posouzení zavinění ke způsobenému následku problematické, neboť hranice mezi vědomou nedbalostí a nepřímým úmyslem je neostrá. Pro tyto

[176] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 167 s. ISBN 80-210-2198-5

[177] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 408 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[178] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 226 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[179] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 245-246 s. ISBN 978-80-7502-120-5

případy je nezbytné široké zjišťování skutkového stavu zcela dle zásady zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Pokud na základě dokazování nebude možné rozhodnout, zda obránce měl ke způsobenému následku zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti, je dle mého názoru na místě postupovat podle trestněprávní zásady in dubio pro reo a předpokládat zavinění odůvodňující mírnější posouzení skutku z pohledu obránce.

Další možností je situace, kdy obránce úmyslně způsobí zásah do chráněného zájmu útočníka, přičemž hranice nutné obrany překročí z nedbalosti. Obránce jednající v nutné obraně může útočníkovi způsobit zásah do chráněného zájmu, a to i v rozsahu vyšším, než který reálně hrozil obránci za předpokladu, že tento zásah není zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku. Obránce tedy může mít úmysl ke způsobení zásahu do chráněného zájmu útočníka i v případě, kdy z mezí nutné obrany nevybočí.

Pokud obránce překročil hranice nutné obrany pouze z nedbalosti, znamená to, že jeho záměrem bylo jednat v nutné obraně, tedy chtěl, aby jeho obranné jednání bylo jednáním trestním právem dovoleným. Obecně platí, že vyžaduje-li skutková podstata trestného činu normativní znak skutkové podstaty, který vyžaduje právní hodnocení, je třeba, aby se zavinění vztahovalo i na tento znak. Přestože existence útoku a dodržení mezí nutné obrany nejsou přímo znakem skutkové podstaty, jsem přesvědčen, že se tento právní princip vztáhne i na ně a je tedy nutné, aby se potřebné zavinění vztahovalo i na překročení podmínek nutné obrany. [180]

K dokonání úmyslného trestného činu v případě nedbalostního překročení podmínek nutné obrany nejsou splněny podmínky, neboť zcela absentuje složka volní, což samo o sobě dokonání skutkové podstaty úmyslného trestného činu vylučuje. Obránce ale může dokonat skutkovou podstatu nedbalostního trestného činu, neboť k jeho dokonání jednal s dostatečným zaviněním. [181]

[180] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 226 s. ISBN 978-80-7502-120-5

[181] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 224-225 s. ISBN 978-80-7502-120-5

Nesoulad vnímání podmínek útoku obráncem a jejich skutečným stavem zakládá skutkový omyl obránce. Samotnému omylu obránce je věnována následující podkapitola.

7.3.2. Omyl v nutné obraně

Omyl se dělí na omyl skutkový a právní, když ty se dále v obou případech dělí na pozitivní a negativní. V této podkapitole bude zkoumán převážně omyl skutkový, ale vyloučen není ani omyl právní.

V případě právního omylu negativního v nutné obraně obránce neví, že trestnost jeho obranného jednání je vyloučena pro splnění všech podmínek nutné obrany. Tento jeho mylný názor nijak neovlivní skutečnost, že byly splněny všechny podmínky nutné obrany a jednání obránce bez ohledu na jeho právní omyl není trestné. V případě právního omylu pozitivního v nutné obraně se obránce mylně domnívá, že jeho jednání bylo dovolené, ačkoli tomu tak nebylo. Takovýto mylný názor obránce nijak jeho trestní odpovědnost neovlivní a jednání bude posouzeno jako dokonaný trestný čin, krom výjimečných případů, kdy se takovému názoru nemohl vyvarovat. [182, 183]

Skutkový omyl obránce v situaci nutné obrany způsobuje nesoulad jeho vnímání útoku s reálně panujícím skutkovým stavem.

Následky skutkového omylu nedopadají na případy, kdy se obránce nemohl svého omylu vyvarovat. V takovém případě se vůbec nejedná o omyl, neboť nesoulad vnímání obránce nebyl zaviněný a obránce nemůže být za tento nesoulad trestněprávně odpovědný. K tomu, aby se mohl obránce svého omylu vyvarovat, postačí nevědomá nedbalost, tedy že nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět mohl a měl. [184]

---

[182] ŘÍHA, J. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, 57 s. ISBN 978-80-7400-263-2

[183] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 326 s. ISBN 978-80-7179-082-2

[184] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, 222 s. ISBN 978-80-7502-120-5

Skutkový omyl pozitivní v nutné obraně, spočívá v situaci, kdy obránce mylně předpokládá skutečnosti odůvodňující vyloučení protiprávnosti jeho činu, ačkoli tomu tak není, nebo nejsou splněny všechny tyto podmínky. Skutkový omyl negativní v nutné obraně je pak taková situace, kdy obránce není srozuměn s tím, že existuje skutečnost vylučující protiprávnost jeho činu. [185]

K právním následkům pozitivního skutkového omylu útoku se v minulosti již vyjádřil Nejvyšší soud ČR, který uvedl:

„O skutkový omyl pak půjde tehdy, jestliže pachatel mylně předpokládá skutečnost, která by jeho odpovědnost vylučovala (např. že je napaden, a proto je oprávněn se bránit). Z hlediska právního posouzení není pachatel činěn odpovědným za úmyslný trestný čin, jestliže by v daném případě meze nutné obrany nepřekročil, posuzováno podle skutečností, které si představoval (domnělá nutná obrana). Pokud je v jeho omylu možno spatřovat nedbalost, může být odpovědný za trestný čin kulpózní (nedbalostní).“ [186]

V případě pozitivního skutkového omylu ohledně útoku může nastat několik možných scénářů, které budou relevantní z pohledu právního posouzení obranného jednání a případné trestněprávní odpovědnosti obránce. Tyto následky se budou odvíjet od toho, k čemu přesně se omyl vztahoval a v čem byl rozpor vnímání obránce se skutečně panujícími skutečnostmi. Obránce se může mýlit v samotné existenci útoku, nebo se obránce může mýlit pouze v některých jeho podmínkách. Pokud útok skutečně reálně existuje, může omyl spočívat v nesprávném vnímání intenzity vedeného útoku, tj. např. v počtu útočníků, použití prostředků apod. Omyl obránce může spočívat i v předpokladu, že útok ještě trvá, ačkoli tomu tak již objektivně není.

Zvláštním případem omylu je situace, kdy útok není skutečný nebo vážně míněný. Může jít o případy simulovaného útoku, útoku míněného v žertu, nebo domnělý obránce může vyhodnotit jako útok jednání domnělého útočníka, které nemá s útokem nic společného. Útok tedy reálně neexistuje, pouze jej obránce mylně předpokládá. Obranné jednání proti útoku, který není skutečný nebo vážně míněný,

[185] ŘÍHA, J. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, 57 s. ISBN 978-80-7400-263-2

[186] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Tdo 1423/2009 ze dne 10. 3. 2010

bude posouzeno jako domnělá, nebo též putativní obrana. Institut putativní obrany byl judikován již v roce 1925, kdy ji Nejvyšší soud prezentoval následovně. „*Putativní nutná obrana (§ 2g) tr.zák.) spočívá v tom, že pachatel má subjektivně omylem za to, že tu jsou ve skutečnosti podmínky nutné obrany, totiž, útok nespravedlivý, přítomný, směřující proti životu, svobodě nebo jmění, proti němuž obrana je potřebnou, ač těchto podmínek skutečně tu není*.“ [187]

U putativní obrany se obranné jednání obránce vyhodnotí jako pozitivní skutkový omyl o podmínkách vyloučení trestní odpovědnosti. To samo o sobě vylučuje možnost, že by jednání obránce mohlo být posouzeno jako úmyslný trestný čin, nebo jako trestný čin spáchaný z vědomé nedbalosti. Je zde ovšem možnost odpovědnosti za trestný čin spáchaný v nevědomé nedbalosti, pokud obránce mohl a měl vědět, že se nejedná o skutečný útok. Pokud se tomuto omylu vyvarovat nemohl, nebude obránce trestně odpovědný. Tato trestní neodpovědnost na straně obránce pramení z nedostatku zavinění, nikoli z existence podmínek nutné obrany. [188]

I v případě putativní nutné obrany by bylo teoreticky možné dovodit trestní odpovědnost obránce pro úmyslný trestný čin. Takové právní posouzení by však vyžadovalo, aby obránce úmyslně vyvinul nepřiměřeně intenzivní obranu, a to i na poměry útoku, který mylně předpokládal. Například na domnělého obránce by v žertu zaútočil přítel maketou nože. Pokud by domnělý obránce mohl a měl vědět, že se jedná o simulovaný útok (např. se takto často v žertu napadali) a domnělého útočníka skutečným nožem usmrtil, mohlo by být jeho jednání posouzeno jako usmrcení z nedbalosti nebo těžké ublížení na zdraví z nedbalosti s následkem smrti. Pokud by ovšem domnělý obránce vůči domnělému útočníkovi zvolil obranu, která by byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku i v případě, kdy by se jednalo o skutečného útočníka s pravým nožem, mohlo by být obranné jednání posouzeno i jako úmyslný trestný čin vraždy, zabití nebo těžké ublížení na zdraví s následkem smrti. Tyto závěry o intenzivním excesu lze obdobně užít i v případě extenzivního excesu z nutné obrany.

[187] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. Zm I 370/25 ze dne 27. 11. 1925

[188] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 445 s. ISBN 978-80-7179-082-2

Již v minulosti se Krajský soud v Praze pokusil o částečné vymezení podmínek a následků omylu souvisejícího s putativní obranou. [189]

Problematická situace může nastat, pokud útočníkovo jednání je zároveň nezpůsobilým pokusem trestného činu. Typicky se může jednat o útočníkův pokus usmrcení člověka střelnou zbraní, která není nabita. Z pohledu právního posouzení jednání útočníka jako trestného činu, resp. pokusu trestného činu, nebude rozhodující, že chráněný zájem reálně ohrožen nebyl. [190] V takovém případě je rozhodující, že takový chráněný zájem útočník postihnout chtěl. Z pohledu obránce však reálnost zásahu do chráněného zájmu rozhodující je. Pokud nehrozí reálný zásah do chráněného zájmu, nemůže se jednat o nutnou obranu, neboť nejsou splněny všechny podmínky útoku.

---

[189] Rozhodnutí Krajského soudu v Praze sp.zn. 10 Tk 352/52 ze dne 27. 5. 1953: „*Naproti tomu tzv. putativní obrana (obrana domnělá), kdy se někdo domnívá omylem, že jedná v obraně, není - pokud toto jednání naplňuje skutkovou podstatu trestného činu (zpravidla proti životu nebo zdraví domnělého útočníka) - jednáním zásadně beztrestným jako u nutné obrany podle § 8 tr. zák. Takové jednání, jež není vůbec nutnou obranou, nýbrž jednáním společensky nebezpečným, může proto být beztrestným jen pro skutkový omyl, t.j. pro nedostatek zavinění tak, jako každý jiný trestný čin.*

Bude proto takové jednání beztrestným jen za těchto podmínek:

a) Jestliže omyl pachatelův, pokud jde o útok jiného (domnělého útočníka) je nezaviněný. To znamená, že když omyl pachatelův byl zaviněn nedbalostí, t.j. pachatel se domníval, že jde o útok, avšak vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům mohl vědět, že se o žádný útok ve skutečnosti nejedná, dopouští se trestného činu nedbalostního (na př. § 221 nebo 222 tr. zák.), pokud nebude nutno považovat jednání takové za trestný čin úmyslný pro úmyslné překročení mezí domněle nutné obrany.

b) Jestliže je jednání pachatele, t.j. jeho domnělá obrana přiměřené domnělému útoku. To znamená, že domnělá obrana - nebude-li trestným činem již pro zaviněný omyl týkající se domnělého útoku (shora pod a) - bude beztrestná jen za podmínek, za kterých by bylo pachatelovo jednání při skutečném útoku jiného nutnou obranou ve smyslu § 8 tr. zák., t.j. nepřekročí-li její meze.

Překročí-li tedy pachatel meze nutné obrany (ovšem domnělé), bude jeho jednání beztrestné jen, nebude-li možno přičítat mu v tomto směru zavinění. Jinak beztrestným nebude, i kdyby byl omyl pachatelův, pokud jde o útok, nezaviněným.

V případě překročení mezí nutné obrany se bude jednat podle formy zavinění buď o trestný čin nedbalostní (kulposní) nebo o trestný čin úmyslný (dolosní). Jednání takové bude kulposním trestným činem, jestliže pachatel nechtěl použít nepřiměřené obrany, t.j. jestliže ji nechtěl překročit, avšak z nedbalosti ji přece překročil, t. j. jednal způsobem, který nebyl obranou přiměřenou útoku, protože nevěděl, že jedná takovým (nepřiměřeným) způsobem, ale podle okolností a svých osobních poměrů to vědět mohl [§ 3 odst. 2 písm. b) tr. zák.], anebo to sice věděl, avšak bez přiměřených důvodů spoléhal, že následek nepřiměřené obrany nenastane [§ 3 odst. 2 písm. a) tr. zák.]. V případě, že překročil pachatel meze nutné obrany úmyslně, půjde o trestný čin dolosní.“

[190] Použitím makety zbraně se samozřejmě nemusí jednat pouze o zásahy do zájmů na ochranu zdraví a života, které fakticky ohroženy nebudou. Může se jednat např. o případy zásahu do chráněného zájmu na svobodu rozhodování nebo ochrany majetku. V takovém případě se jedná o útok a jsou dány podmínky nutné obrany.

Pokud je obránce o této skutečnosti srozuměn, nemůže proti útočníkovi zasáhnout v rámci nutné obrany. Obránce by si v takovém případě byl vědom, že mu (nebo další osobě) zásah do chráněného zájmu reálně nehrozí. Obránce by tedy věděl, že se útočník pouze domnívá, že může zasáhnout do jeho chráněného zájmu, ale již nebude schopen tento záměr realizovat. V takovém případě se nejedná o útok a není možné postupovat dle podmínek nutné obrany. To ovšem neznamená, že není možné oprávněně proti útočníkovi útočícímu v omylu zasáhnout. Útočníkovo jednání může naplnit všechny znaky konkrétního trestného činu ve stádiu pokusu. Proti takovému jednání je možné zasáhnout a zadržet pachatele dle podmínek občanského zadržení.

Jiná situace bude, pokud obránce nevěděl, že útok je pouze nezpůsobilým pokusem neschopným zasáhnout do domněle ohroženého chráněného zájmu. V takovém případě bude následně posuzováno, zda obránce mohl vědět, že útok je pouze nezpůsobilým pokusem či nikoli. Pokud se obránce nemohl svého omylu o skutečnosti útoku vyvarovat, nejednal zaviněně a nebude trestně odpovědný. V tomto případě nedojde k exkulpaci obránce z důvodu jednání v nutné obraně, ale o neodpovědnost z důvodu nedostatku zavinění. Aby byl obránce trestně neodpovědný na základě institutu nutné obrany, je nutné, aby skutečně objektivně čelil útoku, který reálně ohrožuje konkrétní chráněný zájem. Pokud by byla spatřována nedbalost v jednání obránce, tedy že se mohl svému omylu o skutečnosti útoku vyvarovat, mohl by být odpovědný za nedbalostní trestný čin. [191]

Omyl nemusí vždy směřovat pouze k samotné existenci útoku. V některých případech se může jednat o situaci, kdy skutečně obránce útoku čelí, což správně vnímá, ale zmýlí se při posouzení jeho intenzity. Uplatní se stejný princip, jako u výše uvedených případů.

Dále může nastat situace, kdy obránce míní dokonat trestný čin, ale při svém jednání si není vědom, že zároveň čelí útoku a jsou splněny všechny podmínky nutné obrany. V takovém případě se jedná o skutkový omyl negativní o podmínkách nutné obrany. Na právní kvalifikaci jednání obránce za negativního skutkového omylu existují dva názorové proudy. První z nich je, že jednání obránce bude kvalifikováno jako

[191] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 76-77 s. ISBN 80-210-2198-5

nezpůsobilý pokus trestného činu. Druhým názorem je, že negativním skutkovým omylem v nutné obraně bude jednání obránce posouzeno jako dokonaný trestný čin. Tento názor zastává např. Kratochvíl, který ve své učebnici pracuje s předpokladem, že obránci nemohou být objektivně dané podmínky nutné obrany ku prospěchu, neboť o nich nevěděl a v podstatě by tak profitoval z náhody. Kratochvíl po obránci požaduje vůli k jednání v nutné obraně, což dle jeho názoru nemůže mít, když o objektivně daných podmínkách nutné obrany nevěděl. [192]

7.4. Následky překročení mezí nutné obrany

Nutná obrana je právem obránce, nikoli jeho povinností. Pokud obránce tohoto svého práva využije a povede proti přímo hrozícímu nebo trvajícímu útoku aktivní obranu, bude jeho jednání právně kvalifikováno dle podmínek nutné obrany. Jednání, které nevybočí z limitů nutné obrany, bude posouzeno jako čin jinak trestný, i když obránce zasáhne do zájmu chráněného trestním zákoníkem a obránce za toto své jednání nebude nijak trestně odpovědný. To neplatí v případě, pokud obránce meze nutné obrany překročí. V takovém případě je jeho jednání excesem z nutné obrany a v případě naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, bude toto obráncovo jednání posouzeno jako konkrétní trestný čin.

Přestože v případě překročení mezí nutné obrany není jednání v nutné obraně způsobilé obránce zcela exkulpovat, je i taková situace relevantní pro účely právní kvalifikace skutku a má podstatný vliv na případnou výši trestu. Překročení mezí nutné obrany je trestním právem zohledňováno, a to v zásadě vždy ve prospěch obránce. Dle Císařové je nutné, aby pro případ překročení mezí nutné obrany existovala právní úprava umožňující příznivější právní posouzení skutku ve prospěch obránce, než u trestné činnosti, kde pachatel nečelil útoku. Obránci v případě odvracení útoku jsou pod zvýšeným tlakem a obvykle nemívají dostatek času vyhodnotit všechny relevantní skutečnosti. Z toho důvodu je žádoucí, aby trestní zákoník obráncům v případě překročení mezí nutné obrany zaručil

[192] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 323-325 s. ISBN 978-80-7179-082-2

výrazné snížení trestního postihu, tzv. privilegování jednání. Lze spatřovat tři možné typy privilegování jednání:

1. Snížením trestní sazby na základě aplikace polehčujících okolností, mimořádným snížením trestů, nebo upuštěním od potrestání.
2. Vyloučení trestní odpovědnosti, pokud bylo překročení mezí nutné obrany vyvoláno rozrušením, strachem, úlekem, bezprostředním ohrožením nebo jinými obdobnými skutečnostmi.
3. Vytvořením speciálních sutkových podstat postihující jednání překračující meze nutné obrany, s odpovídajícími trestními sazbami. [193]

Trestní právo ČR v současnosti z části zná a užívá možnosti označené pod bodem 1. a pod bodem 3., které jsou rozvedeny dále.

7.4.1. Překročení mezí nutné obrany jako důvod pro změnu právní kvalifikace skutku

České trestní právo nezná skutkové podstaty trestných činů, které by přímo spočívaly v překročení mezí nutné obrany. Žádná skutková podstata ve zvláštní části trestního zákoníku explicitně nepočítá s existencí útoku a excesivní reakcí obránce na něj. Přesto je možné nalézt trestné činy, jejichž fakultativní znaky skutkových podstat, berou útok poškozeného a excesivní jednání obránce v potaz. S těmito fakultativními znaky pracuje skutková podstata trestného činu zabití podle ust. § 141 trestního zákoníku, která je privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu vraždy a skutková podstata trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle ust. § 146a trestního zákoníku, která je privilegovanou skutkovou podstatou k trestným činům ublížení na zdraví a těžkého ublížení na zdraví. Těmito fakultativními znaky skutkových podstat jsou privilegující okolnost na straně obránce v podobě silného rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli a privilegující okolnost na straně pachatele v podobě jeho předchozího zavrženíhodného jednání. Tyto dvě kategorie privilegujících okolností nejsou na sobě závislé a nemusí být pro

[193] KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 169-170 s. ISBN 80-210-2198-5

kvalifikaci skutku jako zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky splněny kumulativně.

Privilegující okolnost na straně obránce předpokládá obráncovo silné rozrušení strachem, úlekem, zmatkem nebo jiným omluvitelným hnutím mysli. Silné rozrušení je nutné chápat jako emoční vzrušení obránce ovlivňující jeho jednání, a to bez ohledu na nervovou labilitu obránce či jeho náchylnost k rozrušení vnějšími podněty. Samotné omluvitelné hnutí mysli pochází z negativní emotivní reakce na vnější podnět, který může představovat útok odůvodňující jednání v nutné obraně. Pokud by obránce dodržel podmínky nutné obrany, bylo by jeho jednání posouzeno jako čin jinak trestný. Pro posouzení jeho jednání jako trestného činu podle ust. § 141 nebo 146a trestního zákoníku je tedy nutné, aby na straně obránce došlo k excesivnímu jednání. V takovém případě lze jeho jednání posoudit jako trestný čin, ale existence útoku může právní kvalifikaci skutku ovlivnit takovým způsobem, že bude dovozena privilegovaná okolnost odůvodňující změnu právní kvalifikace skutku na trestný čin zabití nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

Samotná existence útoku však automaticky nezpůsobuje naplnění privilegované okolnosti v podobě silného rozrušení obránce zapříčiněného omluvitelným hnutím mysli a není vyloučeno posouzení jednání obránce jako např. vraždy namísto zabití. Omluvitelné hnutí mysli musí být způsobeno podnětem mimořádné intenzity a závažnosti způsobující silné rozrušení obránce. Silné rozrušení by pak mělo vést k zúžení vědomí a oslabení psychických zábran u obránce, nebo by mělo negativně ovlivnit jeho schopnost racionálně uvažovat. Nelze tak tvrdit, že by každý útok odůvodňující jednání v nutné obraně takové intenzity dosahoval. Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku jako příklad uvádí obavu o svůj život nebo život osob obránci blízkých.

Privilegující okolnost na straně pachatele, resp. pro účely této podkapitoly útočníka, spočívá v jeho předchozím zavrženíhodném jednání. Předchozí zavrženíhodné jednání útočníka může mít právě i povahu jednorázového jednání v podobě útoku ve smyslu ust. § 29 odst. 1 trestního zákoníku. I v případě excesivní reakce obránce na útok automaticky nedochází k posouzení útoku jako privilegující okolnosti, ale je nutné, aby míra závažnosti předchozího zavrženíhodného jednání útočníka byla

odpovídající excesivnímu jednání obránce. Tento poměr bude zkoumán s ohledem na okolnosti daného případu a rovněž i s ohledem na skutečnost, zda se jednalo o trestný čin podle ust. § 141 nebo 146a trestního zákoníku. Postoj a reakce obránce musí být takového rázu, aby bylo možné na jednání obránce pohlížet s jistou mírou shovívavosti.

Jak již bylo zmíněno výše, není nutné, aby byly splněny obě privilegující okolnosti kumulativně. Je tedy možné, aby obránce vůbec nebyl v silném rozrušení, či dokonce jednal s rozmyslem či po předchozím uvážení. Mezi excesivní obranou a předchozím zavrženíhodném jednání útočníka by měla být zachována jednoznačná, úzká a pevná příčinná souvislost tak, aby překročení mezí nutné obrany přímo vyplývalo z útoku útočníka.

Rovněž je vhodné poznamenat, že z dikce ust. § 141 a 146a trestního zákoníku je zřejmé, že privilegující okolnost spočívající v existenci útoku, coby předchozího zavrženíhodného jednání útočníka, může dopadat jak na excesy extenzivní, tak intenzivní. [194, 195]

7.4.2. Překročení mezí nutné obrany jako polehčující okolnost a okolnost způsobující mimořádné snížení trestní sazby

Již samotná existence útoku předcházející jednání obránce, kterým překročil meze nutné obrany, způsobuje existenci polehčující okolnosti podle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku. Podle tohoto ustanovení v případném trestním řízení soud jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že obránce spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Existence této polehčující okolnosti v daném případě může odůvodnit mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle ust. § 58 odst. 6 trestního zákoníku. Podle tohoto ustanovení může soud snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, spáchal-li obránce trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany. Omezením stanoveným

[194] ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1489, 1491-1493 s. ISBN 978-80-7400-428-5

[195] HOŘÁK, J., *Vražda a zabití v novém trestním zákoníku.* Bulletin advokacie 10/2009, 65 s.

v ust. § 58 odst. 3 trestního zákoníku limitující možnosti snížení trestu pod určitou hranici trestní sazby přitom soud není vázán.

Polehčující okolnost dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku se nepoužije na případy putativní obrany. V takové situaci obránce skutečně útok neodvracel a fakticky mu nebezpečí nehrozilo. U putativní obrany by se sice nejednalo o tuto polehčující okolnost vážící se přímo k okolnostem vylučující protiprávnost, ale mohlo by být přistoupeno k aplikaci jiné polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. b) nebo d) trestního zákoníku. Při aplikaci polehčující okolnosti pod písmeny b) nebo d) by soud neměl možnost postupovat podle ust. § 58 odst. 6 trestního zákoníku. V takovém případě by se jednalo o zákonem přímo nevymezenou polehčující okolnost, kterou by nebylo možné podřadit pod důvody mimořádného snížení trestu dle ust. § 58 odst. 6 trestního zákoníku. [196]

[196] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 548 s. ISBN 978-80-7400-428-5

8. Porovnání s německou trestněprávní úpravou

Česká trestněprávní úprava nutné obrany a krajní nouze se od té německé podstatně liší. Česká trestněprávní úprava v případě nutné obrany a krajní nouze zakládá vyloučení protiprávnosti, které způsobuje úplné vyloučení trestní odpovědnosti osoby v nouzi nebo obránce. Exces nutné obrany a krajní nouze neumožňuje případ, kdy by nebyla vina osoby v nouzi nebo obránce vyslovena. V takovém případě se exces projeví v druhu a výměře trestu, kdy je možné přistoupit až k mimořádnému snížení trestní sazby pod zákonem stanovenou hranici.

Německá trestněprávní úprava obsažená v německém trestním zákoníku Strafgesetzbuch nebo jen StGB se vyznačuje tím, že rozlišuje mezi bezprávností a vinou. Bezprávnost (*Unrecht*) se skládá ze znaků skutkové podstaty trestného činu v užším smyslu a protiprávnosti. Vina (*Schuld*) vyjadřuje osobní přičitatelnost protiprávního činu jeho pachateli. Bezprávnost a vina jsou v německém trestním právu pojmovými znaky trestného činu. Německé trestní právo zná dva různé důvody vylučující trestní odpovědnost osoby v nouzi nebo obránce. Jedná se o důvody ospravedlňující, které vylučují protiprávnost a důvody omluvné, které vylučují vinu.

Ospravedlňující důvody (*Rechtfertigungsgründe*) vylučující protiprávnost se stejně jako v českém právu zkoumají v souvislosti s celým právním řádem. Není tedy možné, aby bylo jednání osoby v nouzi nebo obránce z pohledu trestního práva protiprávní, pokud by takové jednání bylo dovoleno jiným právním předpisem. Ospravedlňující důvod se skládá z objektivních a subjektivních předpokladů. Objektivní předpoklady způsobují, že jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně kompenzuje stav hrozícího nebezpečí. Subjektivní předpoklad pak požaduje, aby si osoba v nouzi nebo obránce byli alespoň vědomi, že existuje ospravedlňující důvod a při svém jednání na tento ospravedlňující důvod spoléhali. K subjektivnímu předpokladu bývá rovněž přiřazována vůle osoby v nouzi zachránit určitý právní statek, nebo vůle obránce bránit se útoku. Absence jednoho z předpokladů ospravedlňujícího důvodu se pak podstatně projeví v právní kvalifikaci. V případě absence subjektivního předpokladu se posoudí jednání osoby v nouzi nebo obránce jako pokus. V případě absence objektivního předpokladu, přestože jej osoba v nouzi nebo obránce předpokládá, způsobí, že bude takový stav této osoby pokládán za omyl, který vylučuje její úmysl v oblasti viny.

Za ospravedlňující důvody lze považovat nutnou obranu dle ust. § 32 StGB i krajní nouzi dle ust. § 34 StGB.

Omluvné důvody (*Entschuldigungsgründe*) představují skutečnost, na jejímž základě odpadá vina. Odpadnutí viny není totožný institut, jako je vyloučení viny např. v případě nepříčetnosti nebo nedostatku věku, což představuje neschopnost viny. Omluvný důvod způsobující odpadnutí viny představuje skutečnost, že čin osoby v nouzi nebo obránce vykazuje natolik sníženou bezprávnost a vinu, že díky tomu není dosaženo spodní hranice trestnosti činu. Zákonodárce tedy z důvodu omluvného důvodu rezignuje na vytýkání viny obránce nebo osoby v nouzi. Při existenci omluvného důvodu nelze po osobě v nouzi nebo obránci požadovat, aby se v dané situaci zachoval způsobem zcela v souladu s právem. Může se jednat o případy záchrany vlastního života nebo života blízkých osob, aniž by byly splněny všechny podmínky ospravedlňujícího důvodu. V případě existence omluvných důvodů nelze osobu v nouzi nebo obránce shledat vinnými pro konkrétní trestný čin. Při jednání osoby v nouzi a obránce za existence omluvných důvodů, je jejich jednání stále protiprávní, a proto je možné se proti nim bránit např. za použití nutné obrany, která může vykazovat ospravedlňující důvod. Za omluvné důvody lze považovat exces nutné obrany dle ust. § 33 StGB a omluvnou krajní nouzi dle ust. § 35 StGB. [197]

8.1. Německá trestněprávní úprava krajní nouze

Úprava krajní nouze v StGB je obsažena v ust. § 34 a § 35. Prvé ustanovení obsahuje úpravu ospravedlňující krajní nouze tzv. *Rechtfertigender Notstand*. Druhé ustanovení obsahuje úpravu omluvné krajní nouze, tzv. *Entschuldigender Notstand*.

8.1.1. Ospravedlňující krajní nouze dle § 34 StGB

Ospravedlňující krajní nouze je okolností vylučující protiprávnost, kdy jednání osoby v nouzi není možné posoudit jako protiprávní. Ospravedlňující krajní nouze je upravena v ust. § 34 StGB a v překladu stanovuje úpravu krajní nouze v tomto smyslu. „*Kdo spáchá čin, jehož účelem je odvrátit nebezpečí přímo hrozící životu, zdraví, svobodě, cti, majetku nebo jinému zájmu sobě nebo další osobě, které nelze odvrátit*

[197] STOČESOVÁ, S. *Krajní nouze v německém trestním právu*. Trestní právo 1/2017, 19-21 s.

jinak, nejedná protiprávně, pokud při zájmu obětovaném a ochráněném podstatně převyšuje zájem chráněný nad zájmem obětovaným. Toto platí pouze tehdy, pokud je odvracení daného nebezpečí přiměřené.“

Stejně jako v českém trestním právu, požaduje německá úprava ospravedlňující krajní nouze splnění podmínek spočívajících v požadavku přímo hrozícího nebezpečí, proporcionality a subsidiarity. Předpoklad povinnosti nebezpečí snášet není v ust. § 34 StGB přímo stanoven a je podřazován pod požadavek proporcionality.

Předpokladem, aby bylo možné přistoupit k ospravedlňující krajní nouzi, je existence stavu nouze. Tento stav spočívá v nebezpečí pro život, zdraví, svobodu, čest, majetek nebo jiný právem chráněný zájem. Nebezpečí samotné je pak stav, jehož další vývoj povede ke vzniku škody, pokud nedojde k jednání vedoucí k jeho odstranění. Toto nebezpečí musí být aktuální, musí přímo hrozit zásahem do chráněného zájmu. Takový stav může spočívat i v dlouhodobém nebezpečí, přičemž v takovém případě je nutné, aby nebezpečí bylo natolik aktuální, že se může kdykoli změnit v poruchu nehledě na jeho dlouhodobou existenci. Stav nebezpečí je posuzován zpětně z objektivního hlediska, když bude posuzován způsobem, jak by všechny okolnosti nebezpečí vyhodnotila jiná rozumná osoba.

Předpoklad proporcionality, resp. přiměřenosti dle znění ust. § 34 StGB vyžaduje, aby zájem chráněný jednáním v krajní nouzi podstatně převyšoval zájem obětovaný. Toto posouzení je komplexní a obsahuje všechny skutečnosti rozhodné pro posouzení přiměřenosti, jako např. význam obou chráněných zájmů a intenzitu zásahu, rozsah hrozících následků apod. Krom těchto skutečností německé trestní právo pod požadavek proporcionality podřazuje předpoklad absence povinnosti nebezpečí snášet osobou v nouzi. České trestní právo tento předpoklad absence povinnosti nebezpečí snášet stanovuje jako samostatnou podmínku. Německé trestní právo v tomto ohledu zachází ještě dále, kdy rovněž požaduje, aby osoba v nouzi neměla ani zvláštní povinnosti ochrany. Německé trestní právo klade důraz i na pravděpodobnost na úspěšné odvrácení nebezpečí. Při nižší pravděpodobnosti na úspěšné odvrácení nebezpečí by měla osoba v nouzi tyto podmínky vyhodnotit a případně se zdržet zásahu

do chráněného zájmu. Naznačená míra nebezpečí je pak při posuzování poměřována tzv. objektivní dodatečnou prognózou, kterou mohla a měla osoba v nouzi učinit. [198, 199]

Dalším předpokladem je splnění podmínky subsidiarity. Tento předpoklad by bylo možné přeložit spíše jako předpoklad potřebnosti, tzv. *Erforderlicheit*. Ust. § 34 StGB požaduje, aby nebylo nebezpečí možné odvrátit jinak. Tímto jiným řešením odvracení nebezpečí je myšlena úvaha, kdy osoba v nouzi musí v případě více možných řešení zvolit to nejmírnější možné. Německé trestní právo takový postup formuluje jako vhodnost jednání odvracející nebezpečí. Pokud má osoba v nouzi možnost nebezpečí odvrátit způsobem nezasahujícím do chráněného zájmu, je povinna tento způsob využít. Rovněž by osoba v nouzi měla využít možnosti odvrátit nebezpečí prostřednictvím specializovaných složek veřejné moci, pokud by taková volba byla možná a schopna nebezpečí odvrátit. [200, 201]

Podstatný rozdíl mezi německou a českou trestněprávní úpravou krajní nouze je možné pozorovat v možnosti obětování lidského života za účelem ochrany více lidských životů. České trestní právo obětování lidského života za účelem ochrany více životů připouští, což je dovozeno judikaturou Nejvyššího soudu. Německé trestní právo naproti tomu považuje lidský život za absolutní hodnotu, do které není možné za žádných okolností zasáhnout. Německá trestněprávní úprava nepřipouští výjimku ani tehdy, kdy by k usmrcení druhého člověka došlo i v případě, že by se osoba v nouzi zdržela jednání vedoucí k záchraně svého života. Jako příklad takové situace je možné uvést dva horolezce visící na přetíženém laně, kdy se vrchní horolezec může zachránit odříznutím horolezce uvázaného pod ním, kterému již není pomoci. [202]

Přestože není možné přistoupit k posouzení jednání osoby v nouzi obětující život jiné osoby jako ospravedlňující krajní nouzi, bylo by možné její jednání posoudit jako omluvnou krajní nouzi, která je upravena dále.

---

[198] GROPP, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005, 217-218 s. ISBN 978-3-540-24537-7

[199] FISCHER, T. *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. Verlag C.H.Beck München 2015, 325 s. ISBN 978-3-406-66884-5

[200] GROPP, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005, 222-223 s. ISBN 978-3-540-24537-7

[201] STOČESOVÁ, S. *Krajní nouze v německém trestním právu*. Trestní právo 1/2017, 21-23 s.

[202] STOČESOVÁ, S. *Krajní nouze v německém trestním právu*. Trestní právo 1/2017, 23 s.

8.1.2. Omluvná krajní nouze dle § 35 StGB

Omluvná krajní nouze je upravena v ust. § 35 StGB, které v překladu zní následovně. „*Kdo spáchá protiprávní čin s cílem odvrátit nebezpečí přímo hrozící životu, zdraví, svobodě své svého rodinného příslušníka nebo jiné blízké osoby, které nelze odvrátit jinak, jedná bez viny. To neplatí, pokud měl pachatel za daných okolností povinnost nebezpečí snášet, zvlášť pokud nebezpečí sám způsobil nebo protože se nacházel ve zvláštním právním poměru. Trest však může být zmírněn podle ust. § 49 odst. 1 StGB, pokud byl pachatel povinen nebezpečí snášet z jiného důvodu, než zvláštního právního poměru. Pokud pachatel při páchání trestného činu mylně předpokládá okolnosti, které by ho podle předchozího odstavce omlouvaly, pak bude potrestán pouze tehdy, pokud se omylu mohl vyvarovat. Trest lze snížit podle ust. § 49 odst. 1 StGB.*“

Omluvná krajní nouze má především působit na situace, kdy se odmítnutí ospravedlňující krajní nouze zdá nepřiměřeně přísným právním posouzením jednání osoby v nouzi s ohledem na konkrétní okolnosti situace, které podstatně ovlivnily uvažování a motivaci osoby v nouzi. Z toho důvodu je přímo ve znění ust. § 35 StGB odkaz na rodinné příslušníky a jiné osoby blízké. Omluvná krajní nouze by měla nastoupit tehdy, když je osoba v nouzi podstatně ovlivněna strachem o zájmy na ochraně života, zdraví a svobody své nebo svých blízkých, což podstatně ovlivní její motivaci jednat v souladu s právem. Omluvná krajní nouze je možná pouze v případě ohrožení zájmů taxativně vymezených v ust. § 35 StGB.

Omluvná krajní nouze není na rozdíl od ospravedlňující krajní nouze okolností vylučující protiprávnost. Osoba, která jedná v omluvné krajní nouzi i nadále jedná protiprávně. Z důvodu naplnění podmínek omluvné krajní nouze ovšem nebude vyslovena vina a nebude přistoupeno k potrestání této osoby.

Omluvná krajní nouze musí rovněž splnit předpoklad přímo hrozícího nebezpečí, proporcionality a subsidiarity jako v případě ospravedlňující krajní nouze. Při omluvné krajní nouzi je navíc zvlášť vymezen předpoklad absence povinnosti nebezpečí snášet, který je podstatně širší než v českém trestním právu. V omluvné krajní nouzi nemůže jednat osoba, která nebezpečí sama způsobila, nebo se nacházela ve zvláštním právním poměru. To se týká např. vojáků, námořníků, policistů, hasičů

či horských průvodců. Na tyto osoby jsou v tomto smyslu kladeny vyšší požadavky. Omluvná krajní nouze ovšem umožňuje zmírnění trestu, pokud osoba v nouzi byla povinna nebezpečí snášet z jiného důvodu, než zvláštního právního poměru.

Předpoklad proporcionality v tomto případě umožňuje zasáhnout do chráněného zájmu na ochranu života, ale takový zásah nesmí být ve zjevném nepoměru k závažnosti hrozícího nebezpečí. Zásahu do života jiné osoby se může osoba v nouzi dopustit, pouze pokud nebylo možné předejít zásahu do chráněného zájmu jeho nebo blízkých osob jiným způsobem. [203, 204]

8.2. Německá trestněprávní úprava nutné obrany

Obránce může být dle německé trestněprávní úpravy za podmínek nutné obrany zbaven viny z omluvného důvodu, nebo může být vyloučena protiprávnost jeho jednání na základě ospravedlňujícího důvodu. Nutná obrana ovšem na rozdíl od krajní nouze stanovuje pouze jeden základní druh nutné obrany v ust. § 32 StGB, tzv. *Notwehr*, resp. nestanovuje speciální omluvnou nutnou obranu. Omluvné důvody pro zbavení viny obránce jsou obsaženy v ust. § 33 StGB, které je věnováno excesu z nutné obrany, tzv. *Überschreitung der Notwehr*.

8.2.1. Nutná obrana dle § 32 StGB

Krajní nouze dle ust. § 32 StGB zní v překladu následovně. „*Kdo spáchá čin, který je vyžadován nutnou obranou, nejedná protiprávně. Nutnou obranou je obrana, která je potřebná k odvrácení bezprostředně hrozícího protiprávního útoku na sebe či jiného*.“

Německá trestněprávní úprava nutné obrany se od té české podstatně liší. Pro posouzení jednání obránce je stejně jako v českém trestním právu nutné splnit předpoklad přiměřenosti a zachování časových podmínek. Německé trestní právo rovněž klade důraz na požadavek potřebnosti, což česká trestněprávní úprava nezná.

[203] STOČESOVÁ, S. *Krajní nouze v německém trestním právu*. Trestní právo 1/2017, 23-24 s.
[204] FISCHER, T. *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. Verlag C.H.Beck München 2015, 333-334 s. ISBN 978-3-406-66884-5

V tomto požadavku potřebnosti lze pozorovat částečné znaky subsidiarity, přestože ve znění ust. § 32 StGB subsidiarita uvedena není.

Předpoklad potřebnosti představuje poměr mezi způsobem vedeného útoku a obrany. V tomto ohledu německé trestní právo klade na obránce vyšší požadavky než česká trestněprávní úprava. Dle německé úpravy musí být obrana vhodná pro odvrácení útoku. Zvolená obrana musí být tou nejmírnější možnou ze všech možností vedené obrany, která by byla schopna útok odvrátit. Pokud obránce přistoupí k obraně, která je intenzivnější než nejnižší nutná, tj. překročí potřebnost obrany k odvrácení útoku, bude se jednat o exces nutné obrany. Obránce nemusí přistoupit k čistě subsidiárnímu řešení útoku, jakým je např. útěk. Pokud ovšem bude na místě útoku přítomna bezpečnostní složka státní moci připravena zasáhnout, přičemž její zásah by byl způsobilý útok včas odvrátit, nebude obranné jednání obránce považováno za potřebné. Potřebnost nutné obrany je posuzována zpětně z objektivního hlediska. Bude posuzováno, jak by všechny okolnosti útoku posoudila jiná rozumná osoba za podmínek útoku. [205, 206]

Zvláštní přístup v německém trestním právu představuje nutná obrana vedená se střelnou zbraní. Stejně jako v české trestněprávní úpravě je možné užít střelnou zbraň i proti neozbrojenému útočníkovi. Německá trestněprávní úprava v tomto případě požaduje po obránci pokus o odvrácení nebezpečí bez použití střelné zbraně, než bude k obraně použita. V tom je opět možné pozorovat částečné znaky subsidiarity. Z důvodu smrtícího potenciálu střelných zbraní německé trestní právo požaduje od obránce před jejím použitím varování útočníka, že v případě pokračujícího útoku bude použito střelné zbraně. Může se jednat o varovný výstřel mimo obránce nebo jiný způsob varování. [207]

Dalším předpokladem nutné obrany je i proporcionalita, tedy vztah mezi hodnotou útokem ohroženou a hodnotou obranou poškozenou. V případě německé právní úpravě je proporcionalita brána spíše jako korektiv předpokladu potřebnosti sloužící k určení nejnižší nutné obrany. Její posouzení se projeví především

[205] GROPP, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005, 203 s. ISBN 978-3-540-24537-7

[206] KUČERA, P., *Nutná obrana – stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav.* Státní zastupitelství 3/2015, 14-15 s.

[207] KUČERA, P., *Nutná obrana – stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav.* Státní zastupitelství 3/2015, 15 s.

v případech, kdy je ohrožení útokem pro obránce minimální a obrana vůči takovému útoku by sama o sobě nemohla být posouzena jako potřebná.

Obrana může být vedena pouze proti útoku. Útok pak musí být protiprávní a aktuálně v čase hrozící. Samotný útok je německou právní úpravou definován jako jednání člověka, jež ohrožuje či poškozuje právem chráněný zájem. Stejně je možné považovat za útok nekonání, zanedbání či opuštění povinnosti. Pokud jde o právní zájmy, proti kterým útok směřuje, nejedná se pouze o zájmy chráněné trestním právem, nýbrž o zájmy a poměry, které jsou chráněny právem obecně.

Stejně jako v české trestněprávní úpravě i ta německá vyžaduje, aby v době obrany nebezpečí z útoku bezprostředně hrozilo. [208, 209]

8.2.2. Exces nutné obrany dle § 33 StGB

Německá trestněprávní úprava věnuje excesu nutné obrany samostatné ustanovení § 33 StGB, které zní v překladu následovně. „*Kdo překročí hranice nutné obrany ze zmatku, strachu nebo úleku, nebude potrestán*."

Ust. § 33 StGB je projevem omluvného důvodu upuštění od potrestání. Obránce v případě excesu z nutné obrany dle tohoto ustanovení jedná protiprávně, ale zákonodárce stanovuje podmínky, za kterých nedojde k jeho potrestání. Jeho jednání ovšem stále zůstává protiprávním, a proto je proti němu možné např. použít nutnou obranu.

Přestože německá trestněprávní úprava nutné obrany je z pohledu potřebnosti přísnější než česká úprava, lze tvrdit, že ust. § 33 StGB tuto přísnost částečně kompenzuje. Exces nutné obrany za podmínek uvedených v ust. § 33 StGB způsobuje, že obránce nebude nijak potrestán. V rezignaci na potrestání obránce dopustivšího se excesu lze pozorovat podstatný rozdíl proti české právní úpravě, která při excesu nutné obrany umožňuje pouze snížení trestu nebo mimořádné snížení trestu.

Excesem nutné obrany dle německé trestněprávní úpravy je obecně překročení potřebnosti, tj. že obrana je vedena vyšší intenzitou než nejnižší nutná obrana potřebná

[208] KUČERA, P., *Nutná obrana – stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav.* Státní zastupitelství 3/2015, 15-16 s.

[209] GROPP, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005, 199-200 s. ISBN 978-3-540-24537-7

pro odvrácení útoku. K tomuto překročení musel být obránce motivován zmatkem, strachem nebo úlekem. Nemusí se ovšem jednat o jedinou působící okolnost. Tyto motivy excesu nelze brát absolutně, kdy by se muselo jednat o jediné původce jednání obránce, kterým překročí hranice nutné obrany. Obránce může být zároveň ovlivněn i jinými skutečnostmi, když jeho jednání bude následkem kombinace těchto faktorů. Zákonodárce výslovně zmiňuje zmatek, strach a úlek, když právě tyto faktory postihují situaci, která je pro obránce psychicky náročná a je na něj vyvíjen tlak. Tento tlak je projevem skutečnosti, že obránce je obětí protiprávní činnosti, směřované vůči němu ze strany útočníka. Z toho důvodu dochází německá trestněprávní úprava k závěru, že si obránce zaslouží zvýšenou právní ochranu i v případě překročení mezí nutné obrany.

Je zajímavé, že v německém trestním právu není obecně přijímán za exces dle ust. § 33 StGB nedodržení časových požadavků nutné obrany, tedy aby směřovala proti bezprostředně hrozícímu útoku. Za exces nutné obrany obecně není přijímána obrana předčasná, kdy ještě útok nehrozí bezprostředně, nebo obrana opožděná, kdy již nebezpečí pominulo. Tento závěr je odůvodněn tím, že z důvodů předčasné nebo opožděné obrany útok a z něj plynoucí nebezpečí nehrozilo. Obránce tak nemohl překročit mantinely oprávněné obrany vůči útoku, když útok v době jeho jednání neexistoval. Je nutné podotknout, že se nejedná o jediný všeobecně přijímaný názor, kdy část odborné veřejnosti předpokládá, že by pod ust. § 33 StGB měl spadat i extenzivní exces nutné obrany. [210, 211]

[210] KUČERA, P., *Nutná obrana – stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav.* Státní zastupitelství 3/2015, 16-17 s.

[211] FISCHER, T. *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. Verlag C.H.Beck München 2015, 322-323 s. ISBN 978-3-406-66884-5

Závěr a úvaha de lege ferenda

Před zahájením přípravy této práce jsem byl nakloněn zakotvení speciálních skutkových podstat ve zvláštní části trestního zákoníku upravující znaky skutkové podstaty trestného činu spočívající v překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, tj. v excesu z těchto okolností vylučující protiprávnost. Při studiu pramenů týkajících se těchto dvou institutů a po bližším seznámení se souvisejícími ustanoveními trestního zákoníku jsem své stanovisko velmi rychle přehodnotil. České trestní právo dokáže na exces nutné obrany a krajní nouze pružně reagovat, ať speciálními skutkovými podstatami trestných činů ve zvláštní části pracující se strachem, úlekem, zmatkem nebo jiným omluvitelným hnutím mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, nebo polehčujícími okolnostmi přímo pracujícími s excesem nutné obrany nebo krajní nouze. Jsem přesvědčen, že za úpravy, která dokáže promítnout exces nutné obrany a krajní nouze do trestu, případně do změny právní kvalifikace v případě omluvitelného hnutí mysli a předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, není třeba jakkoli přidávat speciální skutkové podstaty nových trestných činů.

Takový přístup by dle mého názoru představoval hypertrofii trestního práva, kdy by byla zbytečně upravována situace, která je již v současnosti dostatečně řešena. Navíc lze poukázat, že přidání speciální skutkové podstaty excesu by neumožnilo rozhodujícímu soudu zcela upustit od potrestání. Pozitivní změna z pohledu případného excesivního pachatele by spočívala ve změně právní kvalifikace skutku uvedené v opisu nebo ve výpisu z rejstříku trestů, kde by namísto dokonaného trestného činu byl uveden trestný čin představující exces z krajní nouze nebo nutné obrany. Jistě lze přisvědčit, že trestný čin označený jako exces by byl společností vnímán mírněji, dle mého názoru až s pochopením. Excesivní pachatel by se nemusel obávat prokázání své trestné minulosti případným výpisem z rejstříku trestů např. potenciálním zaměstnavatelům. Přesto si nemyslím, že by tento následek odůvodňoval stanovení speciální skutkové podstaty.

Můj výše uvedený názor na stanovení speciální skutkové podstaty excesu neznamená, že proti stávající úpravě nemám výhrady, nebo spíše pozměňovací návrhy.

Jsem přesvědčen, že by bylo ku prospěchu přijmout dvě změny v souvislosti s excesem krajní nouze a nutné obrany.

Prvním návrhem je specifikace povinnosti snášet nebezpečí v případě ust. § 28 odst. 2 trestního zákoníku. Nepovažuji za nutné promítnout tuto změnu přímo do znění zákonného ustanovení krajní nouze, ale je třeba ji specifikovat. Při tomto svém názoru narážím na kapitolu 5.4.1. této práce, kde se nejasnosti týkající se původu nebezpečí snášet podrobně věnuji. Za vymezení původu povinnosti nebezpečí snášet bych považoval explicitní vyjádření všech možných způsobů vzniku takové povinnosti, nebo případné uvedení spojitosti této povinnosti s ust. § 112 trestního zákoníku, pokud by byl původ této povinnosti spojován s původci vzniku povinností, označených v tomto ustanovení.

Pokud by původ povinnosti nebezpečí snášet byl spojen s ust. § 112 trestního zákoníku, považoval bych za zcela dostatečné, aby tuto spojitost shledal Nejvyšší soud ČR v jednom ze svých rozhodnutí. Pokud by ovšem původ povinnosti nebezpečí snášet nebyl spojen s ust. § 112 trestního zákoníku, považoval bych za nutné, aby k takové specifikaci přistoupil zákonodárce změnou ust. § 28 odst. 2 trestního zákoníku, ve které by upravil znění předpokladu absence povinnosti nebezpečí snášet například následovně: *„…anebo měl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinnost ji snášet stanovenou jiným právním předpisem.“* Tuto formulaci uvádím za předpokladu, že by zákonodárce mínil stanovit povinnosti nebezpečí snášet pouze právními předpisy, jak uvádí např. Šámal ve svém komentovaném znění trestního zákoníku. Pokud by měly být povinnosti nebezpečí snášet i na základě jiných právních titulů, měly by ty být rovněž ve znění uvedeny. [212]

Tuto nutnost specifikace povinnosti nebezpečí snášet dovozuji ze základní zásady trestního práva nullum crimen sine lege certa, která požaduje přesnou a určitou právní úpravu. Pokud by rozhodovací praxe Nejvyššího soudu spojila povinnost s ust. § 112 trestního zákoníku, myslím, že by této zásadě bylo učiněno zadost, neboť by byla vyřešena vnitřní provázaností ustanovení trestního zákoníku. Pokud by původ povinnosti byl stanoven jinak, měla by být upravena ve znění ustanovení § 28 odst. 2

[212] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 391 s. ISBN 978-80-7400-428-5

trestního zákoníku, aby byla specifikována ve znění příslušného ustanovení trestního zákoníku.

V dalším svém návrhu na změnu stávající právní úpravy jsem se nechal inspirovat německou trestněprávní úpravou omluvných důvodů, které umožňují nepotrestání excesivního pachatele. Nenavrhuji přímo převzít úpravu rozdělující ospravedlňující a omluvné důvody, jako je tomu v německé trestněprávní úpravě. Za nedostatečnou považuji skutečnost, že rozhodující soudce nemá možnost v případě excesu z krajní nouze nebo nutné obrany zcela upustit od potrestání excesivního pachatele. Tato nemožnost vylučuje, aby mohl soudce zvážit všechny okolnosti daného případu a udělit spravedlivý trest. Jsem přesvědčen, že mohou nastat situace, kdy i jakýkoli bagatelní symbolický trest může být nepřiměřeně přísný a cokoli kromě upuštění od potrestání bude nespravedlivé.

Příkladmo bych uvedl rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 To 72/80, které jsem podrobněji popsal v kapitole 5.1.1. této práce. V tomto případě byla z důvodu existence krajní nouze mladistvá osoba v nouzi shledána nevinnou, když z důvodu pohrůžky usmrcení jí a jejích sester ze strany otce usmrtila svou babičku, čímž obětovala jeden život, aby ochránila životů více, což bylo shledáno za přiměřené. [213] Pokud by nehrozilo nebezpečí zároveň jejím sestrám, jednalo by se o exces z krajní nouze. Když pomineme skutečnost, že se jednalo o mladistvou, musel by být takové osobě v nouzi dle stávající právní úpravy uložen trest.

Proto jsem přesvědčen, že rozhodující soud by měl mít možnost po zvážení všech okolnosti v mimořádných případech upustit od potrestání. K tomu bych navrhoval rozšířit ust. § 46 trestního zákoníku o další odstavec znějící následovně: „*Soud může upustit od potrestání také tehdy, jestliže pachatel trestného činu spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost, pokud zde zároveň existují výjimečné okolnosti, pro které by pachatel neměl být potrestán*.“

[213] Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 To 72/80 ze dne 11.12.1980

I pokud by mnou navržené úpravy nebyly přijaty, a to ani v obdobném duchu, dovolím si tvrdit, že trestněprávní úprava týkající se excesu krajní nouze a nutné obrany obsažená v trestním zákoníku je kvalitní a neumožňuje plošně přijímat rozhodnutí o vině a trestu, která by bylo možné označit za nespravedlivá.

Seznam použitých zdrojů

Monografie, publikace a komentáře

- DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, ISBN 978-80-7478-790-4
- FISCHER, T. *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. Verlag C.H.Beck München 2015, ISBN 978-3-406-66884-5
- GROPP, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005, ISBN 978-3-540-24537-7
- HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2014, 1523 s., ISBN 978-80-7400-287-8
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání*. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-120-5
- JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon o některých přestupcích*. *Komentář. 1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2017, ISBN 978-80-7400-666-1
- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7179-082-2
- KUCHTA, J. *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, ISBN 80-210-2198-5
- ŘÍHA, J. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-263-2
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. 1. vydání.* Praha: Novatrix, 2009, část druhá, ISBN 978-80-254-4033-9
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání*. Praha : C. H. Beck, 2004, ISBN 80-7179-896-7
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7552-358-7
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2014, ISBN 978-80-7478-630-3

Odborné články

- CÍSAŘOVÁ, D., *Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací*. Acta Universitatis Carolinae – Juridica 1/1986, Praha
- DOLENSKÝ, A., *Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.).* Bulletin advokacie č. 1/1994
- DOLENSKÝ, A. – *Přiměřenost nutné obrany*, Sborník prací z trestního práva k 70. narozeninám prof. Solnaře, Univerzita Karlova, Praha, 1969
- HOŘÁK, J., *Vražda a zabití v novém trestním zákoníku.* Bulletin advokacie 10/2009
- HRUŠKA, J., *Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku.* Trestní právo 12/2007
- KRÁL, V., *Novelizace českého trestního práva.* Právní rozhledy č. 6/1993
- KUBOVÁ, O., *K některým otázkám krajní nouze*. Bulletin advokacie. č. 10/1998
- KUČERA, P., *K některým aspektům nutné obrany ve smyslu § 29 trestního zákoníku*. Trestní právo 4/2017
- KUČERA, P., *Nutná obrana – stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav.* Státní zastupitelství 3/2015
- LATA, J., *Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích*. Trestní právo 2/1999
- LNĚNIČKA, J., *Ad „Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)“*. Bulletin advokacie č. 4/1994
- NOVOTNÝ, P., KYBIC, P., *Nutná obrana (několik poznámek).* Trestní právo 2/2015
- POLÁŠEK, Z., KOLLÁR, J., *Některé problémy vyloučení krajní nouze*. časopis Právník, ročník 1975, Československá akademie věd
- STOČESOVÁ, S., *Krajní nouze v německém trestním právu*. Trestní právo 1/2017
- TESCHLER, E., *K některým otázkám nutné obrany.* Trestní právo 10/1997
- VOKOUN, R., *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*. Acta Universitatis Carolinae – Juridica 3/1989, Praha

Další a internetové zdroje

- ČTK, *Nutná obrana by měla mít vlastní paragraf*. ČTK, dostupné na : https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nutna-obrana-by-mela-mit-vlastni-paragraf_317787.html

- CHALUPOVÁ, T., BNT Journal, *Nový přestupkový zákon*. ze dne 25.10.2016, dostupný na : https://www.pravniprostor.cz/clanky/spravni-pravo/novy-prestupkovy-zakon
- JIRSA, J., VEČEŘA, J., *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy.* Ostrava: CODEXIS Publishing, 2016. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®
- VANTUCH, P. *Trestní zákoník s komentářem k 1.8.2011.* 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®
- Důvodová zpráva k zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 2905 až 2908
- Důvodová zpráva k hlavě III – Okolnosti vylučující protiprávnost činu - § 28 až 32 zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Seznam použitých právních předpisů

- č. 117/1852 ř.z.
- č. 11/1918 Sb.
- č. 86/1950 Sb.
- č. 140/1961 Sb.
- č. 200/1990 Sb.
- č. 290/1993 Sb.
- č. 40/2009 Sb.
- č. 89/2012 Sb.
- č. 250/2016 Sb.
- Strafgesetzbuch – StGB

Seznam použité judikatury

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. Zm I 370/25 ze dne 27.11.1925
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. Zm I 574/29 ze dne 22.11.1929
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. Zm I 760/42 ze dne 03.10.1942
- Rozhodnutí Krajského soudu v Praze sp.zn. 10 Tk 352/52 ze dne 27.05.1953
- Rozhodnutí Krajského soudu v Praze sp.zn. 10 To 28/54 ze dne 16.02.1954
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 2 Tz 109/56 ze dne 08.06.1956
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 4 Tz 101/66 ze dne 25. 1. 1967
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 1 Tz 2/68 ze dne 19.01.1968
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 Tz 13/70 ze dne 18. 6.1970
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 3 Tz 54/71 ze dne 16.08.1971

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 1 To 18/75 ze dne 14.03.1975
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 11 To 1/78 ze dne 13. 2. 1978
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 7 Tz 25/7 ze dne 31.05.1979
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 6 Tz 31/80 ze dne 20.06.1980
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp.zn. 3 To 72/80 ze dne 11.12.1980
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Bratislavě sp.zn. 7 Tz 9/87 ze dne 24.02.1987
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. 7 Tz 17/89 ze dne 25.09.1989
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 7 To 202/94 ze dne 19.12.1994
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 1 Tzn 25/97 ze dne 28.01.1998
- Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 317/01 ze dne 01.10.2002
- Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 01.04.2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 1360/2003 ze dne 02.09.2004
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 7 As 17/2005 ze dne 31.01.2006
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 3 Tdo 840/2006-I ze dne 13.09.2006
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 162/2007 ze dne 28.02.2007
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 6 Tdo 66/2007 ze dne 28.03.2007
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 4 As 22/2007-73 ze dne 20. 9. 2007
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 5 Tdo 1447/2007-I ze dne 23.01.2008
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 1 As 1/2008 ze dne 06.02.2008
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 5 As 34/2007 ze dne 05.06.2008
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 5 Tdo 1498/2009-I ze dne 27.01.2010
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Tdo 1423/2009 ze dne 10.03.2010
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 10/2011-111 ze dne 23. 6. 2011
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 4 Tdo 1425/2013-29 ze dne 11.02.2014
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. 5 Tdo 1283/2014-51 ze dne 22.10.2014
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4 Tdo 1258/2016 ze dne 09.11.2016
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 11 Tdo 1233/2016 ze dne 30.11.2016

Seznam použitých zkratek

- Občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb.
- Přestupkový zákon – zákon č. 250/2016 Sb., zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich
- Trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb.
- StGB – Strafgesetzbuch

Exces nutné obrany a krajní nouze

Abstrakt

V této rigorózní práci se zabývám instituty nutné obrany a krajní nouze s důrazem na stanovení jejich podmínek a jejich překročení. Těmito dvěma instituty se rigorózní práce zabývá v osmi kapitolách a závěrečné kapitole obsahující úvahu de lege ferenda. Začátkem rigorózní práce je uveden historický exkurz úpravy těchto dvou institutů na území odpovídající dnešnímu území České republiky. Následuje porovnání trestněprávní úpravy obou institutů s úpravou obsaženou v občanském a správním právu. Před samotným přistoupením k trestněprávní úpravě krajní nouze a nutné obrany jsou v krátkosti představeny okolnosti vylučující protiprávnost v trestním právu. Následuje těžiště této práce, kdy jsou v jednotlivých kapitolách popsány instituty krajní nouze a nutné obrany, stanoveny jejich znaky a podmínky. Exces z těchto institutů v podstatě představuje překročení těchto podmínek, pročež se v práci stanovení těchto podmínek blíže věnuji. Následně jsou tyto podmínky zkoumány přímo s důrazem na jejich možné překročení.

Krajní nouze vyžaduje splnění několika podmínek, jejichž nedodržení může způsobit exces krajní nouze. Každé z těchto podmínek s důrazem na možnosti jejího dodržení a překročení se věnuji jednotlivě v příslušných podkapitolách. Zvláště v případě podmínky absence povinnosti nebezpečí snášet jsem dle svého názoru objevil případnou nejasnost, a tento svůj pohled na problematiku blíže zpracoval. Stejně tak se jednotlivě v rigorózní práci věnuji i podmínkám nutné obrany s důrazem na jejich dodržení a překročení v jednotlivých podkapitolách. V případě obou institutů věnuji samostatné podkapitoly následkům vybočení z mezí krajní nouze a nutné obrany.

Pro porovnání zpracované problematiky nutné obrany a krajní nouze jsem zvolil německou právní úpravu, která se od té české podstatně liší. Zvláště pak německý institut omluvných důvodů bývá zdrojem inspirace i pro českou trestněprávní vědu při úvahách de lege ferenda, a proto jsem považoval za nanejvýš vhodné alespoň částečně tuto německou úpravu zpracovat.

Závěrem hodnotím českou právní úpravu a nabízím svůj názor a úvahu de lege ferenda na případné pozměňovací návrhy přímo úpravy krajní nouze nebo souvisejících trestněprávních ustanovení.

Klíčová slova

Krajní nouze, nutná obrana, exces

Excessive self-defense and necessity

Abstract

In this rigorous thesis are described the institutes of necessity and self-defense focusing on the establishment of their rules and contravention of these rules. This rigorous thesis consists of eight main chapters and final chapter including de lege ferenda consideration. The introduction of the thesis is dedicated to the history of both institutes on the territory of Czech Republic. It is then followed by a comparison of these institutes with similar ones in other areas of law, namely the civil and the administrative law. In the rigorous thesis, I also briefly described the legal defenses. The body of the thesis is then the description of necessity and self-defense, their main attributes and rules for their legal usage. The contravention of these rules may lead to a case of usage of the excessive self-defense and necessity. That is why I am devoting the major part of this work to their breach and its consequences.

Legal usage of necessity needs to follow specific rules. A breach of these rules may cause an act of excessive necessity. Each of this criteria, with focus on its observance and breach is described in an individual subchapter. The condition of „the absence of the burden of tolerance“ is elaborated thoroughly as I believe I might have found a possible discrepancy in the legislation. The same way as with the necessity, I tried to describe the rules defining self-defense with emphasis on its observance and breach in the individual cases. In cases of both institutes, I devoted individual subchapters to the consequences of breaching the rules of necessity and self-defense.

For a foreign comparison, I decided to choose the German legislation, that differs from the Czech one majorly. However, especially the institute of excuses is often a source of inspiration for Czech criminal science while thinking de lege ferenda. So I deemed appropriate to analyse carefully.

Finally, I am evaluating the Czech legislation and offering my own opinion and my own de lege ferenda reasoning for an eventual amendment of these criminal code provisions.

Keywords

Necessity, Self-defense, Excess